

SCHUMPETER SE SIENING
VAN DIE
KAPITALISME

deur

JOHANNES JACOBUS LOURENS

Skripsie ingelewer vir die graad van
MAGISTER IN DIE HANDELSWETENSKAPPE
aan die Universiteit van Stellenbosch

Oktober 1966

DANKBETUIGING

Graag betuig ek my opregte dank en waardering aan die volgende persone:

Aan Dr. S.J. Terreblanche onder wie se leiding ek gewerk het en wie se belangstelling, bekwame en hoogstaande wetenskaplike leiding, opbouende kritiek en besieling dit vir my moontlik gemaak het om hierdie verhandeling aan te pak en te voltooi. Die entoesiasme en besondere lewensfilosofie wat hy openbaar t.o.v. die Ekonomiese Wetenskap was deurgaans die stukrag agter al my pogings.

Aan my ouers vir hulle stille opoffering.

J.J.L.

BLOEMFONTEIN

Oktober 1966

I N H O U D S O P G A W E

Pagina

DEEL I

PROBLEEMSTELLING

HOOFSTUK 1

SCHUMPETER AS DIE MARX VAN DIE TWINTIGSTE EEU

HOOFSTUK 2

SCHUMPETER SE LEWE EN WERK

I.	Die Formende Faktore in sy Lewe	2
II.	Schumpeter en sy Werke	5

HOOFSTUK 3

INDELING

I.	Die Belangrikheid van Ekonomiese Geskiedenis as 'n Voorvereiste vir die Bestudering van 'n Ekonomiese stelsel	8
II.	Die Kapitalistiese Evolusie	10
III.	Faktore wat lei tot 'n Verandering in die relatiewe posisie van Klasse	16
IV.	Probleme verbonde aan die Indeling van Kapitalisme in verskillende fases	19
	A. Die Ontstaanfase van Kapitalisme ...	26
	B. Die Bloeifase van Kapitalisme	29
	C. Die Vervalfase van Kapitalisme	35

HOOFSTUK 4

DIE VOORVEREISTES VAN 'N KAPITALISTIESE EKONOMIE

I.	Inleiding	41
II.	Die Sosiologiese Struktuur van Kapitalisme	43

	<u>Pagina</u>
A. Die Entrepreneur as die Dinamiese faktor in Kapitalisme	44
B. Die Aristokrasie as die Besker-mende raamwerk waarbinne die Bourgeoisie funksioneer	50
III. <u>Die Institusionele Struktuur van Kapitalisme</u>	53
A. Private Besit en Private Beheer van Produksiefaktore	55
B. Die Konkurrerende Mark	56
C. Die Kredietstelsel	59
1. Kredietskepping	59
2. Kapitaal	60
3. Die Geldmark	61
IV. Die Funksie van die Staat	62

HOOFSTUK 5

DIE FUNKSIONERING VAN DIE KAPITALISTIESE ENJIN

I. Inleiding	65
II. Schumpeter sien Kapitalisme as 'n Dinamiese Proses	66
A. Die Statiese Ewewig	
B. Ekonomiese Evolusie - Komplementariteit tussen „Dop" en „Enjin"	69
III. Kapitalisme is 'n Siklies-progressiewe proses	77
IV. Die Proses van Toenemende Konsentrasie.	87
V. Die Proses van Toenemende Rasionaliteit	93

DEEL II

DIE HISTORIESE VERLOOP VAN KAPITALISME

HOOFSTUK 6

DIE ONTSTAAN VAN KAPITALISME

I. Algemene Inleiding	98
II. Die Ideologiese Ontwikkeling van Kapitalisme	99

III.	Die Sosiologiese Ontwikkeling van Kapitalisme	104
	A. Magsgroepe in die Feodale Samelewing	104
	1. Regeerders en Ridders	104
	2. Die Rooms Katolieke Kerk...	105
	3. Landbouers en Vakmanne	107
	B. Die Verdwyning van die Feodale Adelstand en die parallelle Opkoms van 'n nuwe klas, die Bourgeoisie	109
	1. Nuwe funksies van die adel lei tot 'n verandering in die wese van die adelstand	110
	2. Die Funksie van die Adel in die veranderde sosiale struktuur	113
	C. Bydrae wat die Nasionale State gelewer het. Die Nasionale State breek die Funksionalisme van die adel	115
IV.	<u>Die Institusionele Ontwikkeling van Kapitalisme</u>	123
V.	Die Ekonomiese Ontwikkeling van Kapitalisme	128

HOOFSTUK 7

DIE BLOEIFASE VAN KAPITALISME

I.	Inleiding	133
II.	Die Ideologiese Ontwikkeling van Kapitalisme	134
III.	Die Sosiologiese Ontwikkeling van Kapitalisme	138
IV.	<u>Die Institusionele Ontwikkeling van Kapitalisme</u>	141
V.	Die Ekonomiese Ontwikkeling van Kapitalisme	144
	A. Die Konjunktuur: 'n Verskynsel van die Moderne Kapitalisme	146
	B. Beleid van die Staat t.o.v. Ekonomiese aangeleenthede	148

HOOFSTUK 8DIE VERVALFASE VAN KAPITALISME

I.	Inleiding	151
II.	Prestasies van Kapitalisme	153
	A. Kan Kapitalisme verantwoordelik gehou word vir die waargenome Prestasies?	156
	B. Wat van die Toekomstige prestasies van Kapitalisme	157
III.	<u>Die Verbokkeling van die Mure rondom die Kapitalistiese Vesting</u>	159
	A. Die Ideologiese Ontwikkeling van Kapitalisme	162
	1. Vyandigheid teen die Ekonomie- se en Politieke Liberalisme .	163
	2. Die rasonale houding van die bourgeoisie bewerkstellig sy eie ondergang	168
	B. Die Sosiologiese Ontwikkeling van Kapitalisme	173
	1. Die in onbruik raak van die Entrepreneur	174
	2. Die Vernietiging van die Beskermende Laag	177
	3. Toenemende Aktiewe Vyandig- heid teen die Kapitalistiese Orde	180
✓ C.	<u>Die Institusionele Ontwikkeling van Kapitalisme</u>	186
D.	Die Ekonomiese Ontwikkeling van Kapitalisme	191
	1. Die onbestendige ekonomiese uitbreiding is nie bevorder- lik vir die voortbestaan van Kapitalisme nie	191
	2. Faktore wat die Kapitalis- tiese evolusie verhaas	194

DEEL IIIKRITIEK EN WAARDERINGHOOFSTUK 9

	<u>Pagina</u>
I. Verdienstelike Aspekte van Schumpeter se Kapitalistiese Beskouing	198
A. Waardering	198
B. Die Entrepreneur	200
C. Die Kapitalistiese Instellings ...	201
II. Die Spanning tussen Naturalisme en Personalisme	203
A. Spanning tussen die Kapitalistiese enjin en die Kapitalistiese beskawing	203
B. Rasionalisme vs. Irrasionalisme ..	207
C. Schumpeter se Mensbeskouing - Spanning tussen die Personalistiese mens en die Tegnokratiese masjien	211
III. Die Spanning tussen Evolusie en Revolusie	215
A. Spanning tussen Schumpeter se historiese en a-historiese siening van die werklikheid	215
B. Die Kapitalistiese proses - Evolusionêr of Revolusionêr ?.....	219
C. Is Schumpeter se negering van die Revolusionêre elemente geregverdig?	223
D. Is Schumpeter se Besinning van die Kapitalistiese evolusie die van 'n ware sosialis?	225
Bibliografie	

DEEL I

P R O B L E E M S T E L L I N G

HOOFSTUK 1

SCHUMPETER AS DIE MARX VAN DIE TWINTIGSTE EEU

Schumpeter word dikwels as die Marx van die twintigste eeu beskou en wel vanweë sy bekende kategoriese stelling dat Kapitalisme nie kan bly voortbestaan nie. Dit word allerweë aanvaar dat daar 'n diepgaande verskil bestaan tussen die argumente waarop Marx en Schumpeter hulle onderskeie oortuigings omtrent die noodwendige ondergang van Kapitalisme gebaseer het.

Die doel van hierdie studie is om die verdienstelikheid van Schumpeter se siening van die kapitalistiese proses te bepaal. Met die doel voor oë word 'n historiese analise van sy beskrywing van die verskillende stadia van die kapitalistiese evolusie gemaak. In hierdie analise sal ons voortdurend daarop let in hoeverre sy argumente omtrent die noodwendige verandering van Kapitalisme 'n innerlike konsekwentheid besit, vry is van bedekte teenstrydighede en in hoeverre dit op 'n redelik en aanvaarbare mensbeskouing gebaseer is. Ten besluite sal ons ook probeer bepaal of die verskil wat daar tussen die benaderingswyse van Marx en Schumpeter is, wel van so 'n diepgaande aard is as wat gewoonlik aanvaar word.

HOOFSTUK 2

SCHUMPETER SE LEWE EN WERK

I. DIE VORMENDE FAKTORE IN SY LEWE

In Schumpeter se lewe was daar sekere uitstaande momente wat 'n leidende rol gespeel het in die vorming van sy denke. Om 'n beter begrip van sy denke te kan vorm, is dit nodig om kortliks op daardie faktore te let.

Joseph Alois Schumpeter is op 8 Februarie 1883 te Triesch in Moravia (nou Tseggo-Slowakye) gebore. Hoewel Schumpeter se wortels geplant was in die Duitssprekende wêreld, was sy opvoeding kosmopolitaans. Schumpeter was afkomstig uit die hoëre burgerstand - hy self het hom as 'n bourgeoisie van oorsprong beskou. Sy vader, 'n tekstiel vervaardiger, was Duits-Tsjeggies en sy moeder 'n Oostenryker. Schumpeter was slegs vier jaar toe sy vader oorlede is, maar sy moeder wat hoë ideale vir haar seun gekoester het, het gesorg dat die jong Schumpeter die allerbeste opvoeding ontvang. Daar kan ook met reg aanvaar word dat sy moeder die grootste persoonlike invloed op sy lewe uitgeoefen het.

Sewe jaar na sy vader se dood trou sy moeder met 'n Duits-Hongaarse luitenant-generaal in die Oostenrykse leer. Hierdie huwelik het verseker dat Schumpeter sy latere jeug in die aristokratiese milieu van die vooroorlogse Weenen kon deurbring. Vanaf 1893 tot 1901 het Schumpeter die bekende skool, Theresianum, besoek; 'n skool vir die seuns van aristokrate. Die milieu van Theresianum tesame met die hoog kulturele

atmosfeer in sy moeder se huis het 'n permanente stempel op sy persoonlikheid gelaat. Dit is dan nie vreemd dat Schumpeter 'n onverbloemde aanhanger van die gedissiplineerde aristokratiese regeringsvorm was nie. Hoewel Schumpeter die maniere, gewoontes en smake van die aristokrasie aangeneem het, het sy bourgeoisie oorsprong tog 'n blywende invloed op hom gelaat. Professor Smithies beweer:

"He was neither aristocrat nor bourgeois, but he had resentments, as did Marx. And he had a great intellect. In his essay on Marshall's Principles he writes, "I confess that few things are so irritating to me as is the preaching of mid-Victorian morality, seasoned by Benthamism, the preaching from a schema of middle class values that knows no glamor or passion". At least, we have found fertile ground in which his vision of the innovating entrepreneur, who did have glamor and was not dominated by middle-class values, could grow. Such conjectures are of course not capable of proof; but no other economist had his vision and no other was exposed to environmental influences so favourable to it".¹

Vanaf 1901 tot 1906 het Schumpeter aan die Universiteit van Weenen gestudeer waar hy in 1906 'n doktorsgraad in regte behaal het. In Weenen het Schumpeter ook vir die eerste keer met ekonomie as vakwetenskap kennis gemaak aangesien dit as vak inge-

1. Smithies, A., Memorial: Joseph Alois Schumpeter, 1883-1950 in Schumpeter, Social Scientist, ed. Seymour Harris (Cambridge: Harvard University Press, 1951), p. 16.

sluit was in sy regskursus. Reeds as student het hy kennis gemaak met sommige van die bekende ekonome van sy tyd wat ongetwyfeld hulle stempel op sy latere denke gelaat het.²

Schumpeter was ongetwyfeld beïnvloed deur sy Oostenrykse leermeesters, maar ook deur die meer historiese en sosiologiese georiënteerde ekonome van Duitsland (onder wie ons Marx kan tel). Léon Walras, wat 'n suiwer teoretiese ekonomie van algemene statistiese ewewig ontwerp het, het so 'n indruk op Schumpeter gemaak dat hy verklaar dat Walras en Wieser die twee ekonome is tot wie hy die naaste gevoel het.³

2. Hierdie feit sowel as die besondere belangstelling wat Schumpeter in ekonomie getoon het, word deur Prof. Smithies bevestig: "He attended the seminars of Inama-Sternegg, the medieval historian and statistician, of Wieser, a sociologist as well as an economist, and of Böhm-Bawerk, the single-minded economic theorist. He debated in seminars with Otto Bauer and Rudolf Hilferding, two of the most brilliant young Marxists of their day. He wrote papers on statistical method, and acquired an immense admiration for the general equilibrium system of Walras, whom he always regarded as the greatest of all theorists. At the end of his five years at the university, he was ready to launch himself as a theorist of great acumen and as a historian of wide learning. More important, the essentials of his "vision" of the social and economic process had already been formed". Ibid., p. 11
3. **Hutchison beweer:** "His own theoretical analysis he built mainly on Walras, while the analysis of the historical and sociological background with which he co-ordinated his theoretical system and filled it out, has various points of likeness with that of Wieser, both in the general way in which economic sociology and analysis are combined and mutually illumined, and on some particular points, for example his emphasis on the role of the creative élite of innovating leaders as contrasted with the routine-following majority". Hutchison, T.W., A Review of Economic Doctrines 1870-1929. Oxford. At the Clarendon Press 1953, pp. 191-192.

Volgens Schneider was Schumpeter ook deur die Amerikaanse denke beïnvloed, veral deur die klem wat J.B. Clark op dinamika laat val het. Schneider verklaar: "To an even greater degree than Fischer, however, the figure of J.B. Clark plays a role of central importance in the thinking of the youthful Schumpeter. He was particularly fascinated by Clark's theory of distribution and his theory of economic development".⁴

II. SCHUMPETER EN SY WERKE

Schumpeter was baie jonk toe hy sy eie ekonomiese leerstellings geformuleer het. Professor Smithies beraam dat aan die einde van Schumpeter se vyfde jaar aan die Universiteit van Vienna, "the essentials of his "vision" of the social and economic process had already been formed",⁵ en in sy eerste boek in 1908 verklaar Schumpeter dat sy "exposition rests on the fundamental distinction between 'Statics' and 'Dynamics'".⁶ Hierdie vroeë siening van Schumpeter het dwarsdeur sy lewe die sentrale gedagte van sy denke gebly.

Schumpeter se hele stelsel word in drie van sy werke, wat gestrek het oor 'n tydperk van meer as dertig jaar, saamgevat. In 1912 toe Schumpeter maar nog in sy twintigerjare was, verskyn die Theorie der Wirtschaftlichen Entwicklung.⁷ Baie van sy latere

4. Schneider, E., Schumpeter's Early German Work, 1906-1917 in Schumpeter Social Scientist, p. 55.

5. Smithies, op. cit., p. 11.

6. Machulp, F., Schumpeter's Economic Methodology in Schumpeter Social Scientist, p. 99.

7. In 1934 word hierdie boek in Engels vertaal en dit heet, "The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle".

werke was 'n uitbouing en ontwikkeling van idees wat hy toe reeds ontwerp het. Hieronder val o.a. sy begrip van die entrepreneur as innovator, die redes wat hy aanvoer vir ekonomiese veranderings, sy siening van die konjunktuurverskynsel as die produk van innovasies en die verwantskap van innovasies tot die proses van ekonomiese ontwikkeling, en self sy siening van die ontstaan en verval van Kapitalisme is òf vermeld òf aangedui in sy vroeë werk. Die tweede werk wat in 1939 verskyn het nl. Business Cycles: A Theoretical, Historical, and Statistical Analysis of the Capitalist Process, was soos die titel aandui 'n teoretiese en historiese analise van die kapitalistiese proses. Die derde werk, Capitalism, Socialism and Democracy, is in 1942 vir die eerste keer gepubliseer terwyl dit in 1950 die laaste edisie beleef het. Hierdie werk vooronderstel alles wat dit voorgegaan het en hoewel dit in 'n meer populêre trant geskryf is as die twee voorafgaande werke kan dit as 'n uitdrukking van die finale fase van ontwikkeling van die Schumpeteriaanse stelsel beskou word.

Loopbaan

'n Vlugtige blik op Schumpeter se professionele loopbaan toon dat hy 'n besondere kleurrike figuur was. In 1907 bevind Schumpeter hom in Egipte waar hy as wetsgeleerde praktiseer. Gedurende sy verblyf in Egipte sien sy eerste boek die lig nl. Wesen und Hauptinhalt der theoretischen Nationalökonomie. In 1909 keer hy terug na Weenen en word as professor aan die Universiteit van Czernowitz aangestel.

Na die Eerste Wêreldoorlog neem Schumpeter aktief deel aan die politieke lewe. In 1919 word hy minister van finansies van die ekonomies en polities

chaotiese Oostenrykse Republiek. Hy ondervind egter geweldige teenkanting en voor hy die geleentheid gehad het om sy finansiële voorstelle aan die parlement voor te lê, word hy gedwing om te bedank. Hierna word hy president van een van die oudste banke in Weenen, maar na 'n onsuksesvolle bankloopbaan keer hy na die akademiese lewe terug en aanvaar in 1925 'n betrekking aan die Universiteit van Bonn. Die afsterwe van sy moeder en van sy vrou in 1926 het ongetwyfeld daartoe bygedra dat hy hom vir die res van sy lewe aan sy werk gewy het.

In 1932 vestig Schumpeter hom permanent in die V.S.A. en hy beklee die professoraat in ekonomie aan die Universiteit van Harvard tot aan sy dood in 1950. In 1948 het Schumpeter gedien as president van die "American Economic Association".

'n Uitstaande kenmerk van Schumpeter se ekonomiese analise was die feit dat hy ekonomiese aangeleenthede in 'n historiese perspektief gesien het. Haberler verklaar: "he had an encyclopaedic knowledge not only of the history of economic doctrines, which was one of his special fields, but also of the history of economic facts and institutions and of general political and social history".⁸ Schumpeter se laaste werk, History of Economic Analysis, waarvan die manuskrip byna voltooi was toe hy oorlede is, het die kroon op sy vrugbare lewe gespan.⁹

8. Haberler, G., Joseph Alois Schumpeter, 1883-1950 in Schumpeter, Social Scientist, p. 24.

9. Elizabeth Boody Schumpeter, met wie Schumpeter in 1937 getroud is, het na sy dood die manuskrip van hierdie boek voltooi en dit laat publiseer.

HOOFSTUK 3

I N D E L I N G

I. DIE BELANGRIKHEID VAN EKONOMIESE GESKIEDENIS AS 'N VOORVEREISTE VIR DIE BESTUDERING VAN 'N EKONOMIESE STELSEL

Volgens Schumpeter omsluit die terrein van die wetenskaplike ekonoom ook die geskiedenis, die statistiek en die teorie. Hierdie drie saam maak volgens hom die Ekonomiese analise uit. Van hierdie drie fundamentele velde beskou hy ekonomiese geskiedenis — wat teenswoordige feite ook insluit — as die belangrikste. Indien hy die keuse gelaat word om slegs een van hierdie drie velde te bestudeer, sal dit ongetwyfeld ekonomiese geskiedenis wees. Professor Haberler maak ook melding van Schumpeter se besondere belangstelling in historiese probleme en vestig die aandag op die feit dat Schumpeter 'n sterk ondersteuner was van die historiese metode om sosiale en ekonomiese probleme te verstaan.¹

Schumpeter wou alles verklaar binne die breë raamwerk van historiese ontwikkeling en beskou derhalwe 'n studie van ekonomiese geskiedenis as 'n voorvereiste vir 'n kennis van die ekonomie. Hy beweer: "Nobody can hope to understand the economic phenomena of any, including the present, epoch who has not adequate command of historical facts and an adequate amount of historical sense or what may be described as historical experience".²

1. Vgl. Ibid., pp. 43-44.

2. Schumpeter, J.A., History of Economic Analysis. Edited from Manuscript by E.B. Schumpeter (Second Printing 1955 George Allen & Unwin Ltd. London), pp. 12-13.

In haar inleiding tot sy History of Economic Analysis beklemtoon Schumpeter se vrou die waarde wat hy aan die bestudering van ekonomiese geskiedenis geheg het. Sy verklaar o.a. dat hy die laaste nege jaar van sy lewe aan hierdie boek gewy het, maar waarskynlik het al sy werke en al sy onderrig as voorbereiding gedien tot hierdie finale resultaat wat met reg 'n "history of economic analysis" beskou kan word.

Om die kenmerke van enige ekonomiese stelsel gedurende enige tydperke te ondersoek is 'n moeilike taak en kan daar maklik foutiewe gevolgtrekkings gemaak word. Die rede is dat die 'Zeitgeist' nooit 'n strukturele eenheid is nie, want ten alle tye bevat sowel die ekonomiese as die sosiale struktuur van 'n gemeenskap „Zeitgeistelemente" wat afkomstig is van voorafgaande historiese tydperke. Schumpeter verklaar: "Every social situation is the heritage of preceding situations and takes over from them not only their cultures, their dispositions, and their "spirit", but also elements of their social structure and concentrations of power The social pyramid is never made of a single substance, is never seamless. There is no single Zeitgeist, except in the sense of a construct. This means that in explaining any historical course or situation, account must be taken of the fact that much in it can be explained only by the survival of elements that are actually alien to its own trends".³ Schumpeter het dit dan ook as noodsaaklik beskou dat enige sosiaal-ekonomiese stelsel vanuit 'n historiese oogpunt bestudeer moet word indien 'n ware weergawe van

3. Schumpeter, J.A., Imperialism and Social Classes, translated by H. Norden. Edited and with introduction by P.M. Sweezy, pp. 144-145.

'n bepaalde situasie verkry wil word.

II. DIE KAPITALISTIESE EVOLUSIE

Schumpeter maak onderskeid tussen twee instansies op ekonomiese gebied; tussen die ekonomiese enjin en die kapitalistiese lewenswyse. Onder die kapitalistiese lewenswyse verstaan hy die somtotaal van instellings, waarde patrone ens. Dit is van kultureel psigologies institusionele aard. Hy noem hierdie instellings in navolging van Marx, die superstruktuur. Die probleem wat aan die orde gestel moet word, is wat Schumpeter beskou as die oorsaaklike faktor in die historiese verloop en in klasse verhoudings, of anders gestel wat is die dominante historiese faktore? Is dit dit wat hy die kapitalistiese enjin noem of dit wat hy na aanleiding van Marx die superstruktuur of kulturele komplement noem, d.w.s. die geheel van kapitalistiese instellings?

Marx onderskei tussen infra- en superstruktuur — laasgenoemde is die lewenswyse en lewensopvattinge wat deur die infrastruktuur (die tegniese produksie verhoudings) gedomineer word. By Marx is daar geen twyfel nie, die hele superstruktuur die hele bobou is bepaal vanuit die onderbou. Die dominante instansie is die onderbou; die ekonomiese produksie verhoudings wat voortdurend verander a.g.v. die noodwendige verandering waaraan die onderbou onderworpe is weens die verandering waaraan die tegniek uit eie beweging onderworpe is. Volgens Marx het die tegniek 'n dinamika

van sy eie, daar kom die stukrag vandaan.⁴ Die onderbou neem volgens hom voortdurend die bobou op sleeptou. Daar is net 'n eenrigting invloed, van onderaf boontoe.

Die vraag is watter een van hierdie twee instansies volgens Schumpeter die pas aangee. Is dit die superstruktuur, m.a.w. die kulturele komplement (of kultureel psigologiese dop soos hy dit ook genoem het), of is dit die kapitalistiese enjin? Schumpeter staan hier met sy voete in twee wêrelde. Aan die een kant staan hy in die naturalistiese wêreld waarin hy die belangrikheid van die natuurlike wetmatigheid van die kapitalistiese enjin beklemtoon, d.w.s. die suiwer naturalistiese wêreld van wetmatigheid. Aan die ander kant staan hy in die kulturele wêreld van instellings. Die vraag is natuurlik watter een die pas aangee; die natuur of die mens met sy instellings. Is dit die kapitalistiese enjin of die geheel van kapitalistiese instellings met die kulturele vervlegting wat dit het wat die pas aangee? Watter een tree in laaste instansie na vore as die dominerende instansie? Schumpeter stel hierdie probleem soos volg: "We are going to try to visualize an economic and social structure — in process of incessant change, of course — and the cultural superstructure that was either associated with it or, according to Marxist doctrine, generated by it:".⁵

Schumpeter maak duidelik onderskeid tussen die

4. Marx het die wetmatigheid heeltemal buite rekening gelaat en die instellings beklemtoon, en die wetmatigheid wat die instellings met verloop van tyd opbou oorbeklemtoon en gemeen dat die wetmatigheid van die instellings bepaal word deur die veranderde ekonomiese produksieverhoudings — die verandering van die tegniek.

5. Schumpeter, J.A. History of Economic Analysis, p. 393.

ekonomiese enjin en die kulturele komplement. Hy beklemtoon voortdurend die belangrikheid van hierdie kulturele kader waarin die kapitalistiese enjin moet funksioneer, want volgens hom hang die doeltreffendheid en werkwyse van die kapitalistiese enjin af van 'n spesifieke "social setting". Hoewel Schumpeter hierdie onderskeid tussen die enjin en instellings maak is dit duidelik dat, volgens hom, die enjin en die kulturele raamwerk komplementêr tot mekaar moet werk om Kapitalisme te laat slaag. Kapitalisme is alleen moontlik wanneer hierdie twee instansies komplementêr tot mekaar is.

Die tweede probleem wat ons moet ondersoek is of Schumpeter die breë makro-ekonomiese ontwikkeling as 'n evolusionêre of 'n revolusionêre proses sien. Is die kapitalistiese proses 'n evolusie of maak dit revolusionêre spronge? Die antwoord op hierdie vraag vorm die grondslag van die historiese indeling van Kapitalisme in verskillende fases. By Marx is daar geen twyfel nie. Hy sien hierdie proses as 'n revolusie en Kapitalisme sal d.m.v. 'n revolusie oorgaan na Sosialisme. Marx maak van die irrasionele proletariaat gebruik om hierdie revolusie tot stand te bring. Hy doen op die ou end 'n beroep op die irrasionele kragte om die rasionele elite van hulle troon te laat tuimel. Marx sien dus die oorgang as 'n revolusionêre oorgang via die proletariaat. Schumpeter wil anders wees as Marx en wil 'n sterk saak uitmaak dat dit 'n evolusionêre proses is, dat die grond onder ons voete verkrummel sonder dat ons dit weet. Die belangrike ding by Schumpeter is dat hy met 'n ander verklaring as Marx vir die ten grond

gaande van Kapitalisme na vore kom. Hy wil met 'n evolusionêre proses volstaan terwyl Marx met 'n revolusionêre proses volstaan. Die vraag is nou of Schumpeter se beskrywing van die geskiedenis konsekwent evolusionêr is, of sleep hy revolusionêre elemente by die hare wanneer dit hom pas? Kan hy sy knope deurbak deur op 'n evolusie staat te maak? Het hy in sy historiese beskrywing van die geskiedenis daarin geslaag om dit wat normaalweg as 'n revolusionêre omslag beskou is te beskryf as synde 'n evolusie?

SCHUMPETER EN MARX

Schumpeter se verklaring hoe die 'outonome' verandering in die ekonomiese sfeer veranderings in sfere van die sosiale lewe te weeg bring, is strydig met die Marxistiese siening. In sy antwoord hoe ekonomiese evolusie sosiale veranderings te weeg bring, het Schumpeter hoegenaamd nie van Marx se klas-se stryd gebruik gemaak nie. In stede daarvan het hy sy eie ekonomiese interpretasie baie breër, buigsamer en subtieler ingevoer in 'n verskeidenheid van maniere vir verskillende probleme, gemeenskappe en periodes. As voorbeeld hiervan sê Taylor: "for Schumpeter the chief link between the evolution of the modern capitalist economic system and that of its complement, the bourgeois culture and social order, was the full formation — first within business life as such and under its discipline — of the utilitarian-rational mentality, and the "spread" of it into all life and culture".⁶ In die tweede plek vind ons dat in teen-

6. Taylor, O.H., Schumpeter and Marx in The Quarterly Journal of Economics Vol. 65, 1951, p. 537.

stelling met Marx se skerp verdeling van die geskiedenis in nie-deurlopende tydvakke met weinig van die vroeëre lewenswyse in die lateres, daar by Schumpeter erkenning is van aansienlike kontinuïteit dwarsdeur die geskiedenis. Hierdie kontinuïteit is die gevolg van 'n onbepaalde verlenging van invloede van die antieke beskawing wat, ondanks 'n algehele verandering van die ekonomiese fundamente, behoue gebly het by die moderne opvolgers. Schumpeter beklemtoon die kontinuïteit in die ekonomiese evolusie en toon o.a. dat in ontwikkelde moderne kapitalistiese lande belangrike oorblyfsels van die ou feodale superstruktuur behoue gebly het.⁷

Ook Schumpeter se teorie van die moderne kapitalistiese evolusie vorm 'n kontras met die van Marx. Marx sien die ekonomiese ontwikkeling van Kapitalisme as 'n proses waarin die rykes al ryker word en hulle (die bourgeoisie) getalle kleiner, terwyl die armes al armer en hulle getalle toeneem (die proletariaat). Die proses sal so onuithoudbaar word dat laasgenoemde in opstand sal kom en deur 'n proletariese revolusie Kapitalisme met Sosialisme vervang. Schumpeter aan die ander kant toon egter aan dat Kapitalisme die algemene welvaart verhoog. Daar vind wel konsentrasie in grootondernemings plaas, maar dit werp beter ekonomiese resultate af.⁸ Schumpeter vind geen ekonomiese redes waarom Kapitalisme ooit tot niet sal gaan, af sal neem, of tot Sosialisme sal lei nie. Hy ver-

7. Vgl. Schumpeter, J.A., Capitalism in Essays of J.A. Schumpeter. Edited by Richard V. Clemence. Addison-Wesley Pres. Inc. 1951, pp. 171-172.

8. Vgl. Schumpeter, J.A., Capitalism, Socialism and Democracy (1943 London - 9de druk 1961), H. VIII.

klaar egter dat die ekonomiese evolusie toestande sal skep waarbinne Kapitalisme nie kan bestaan nie. Die bourgeoisie raak mettertyd verrot, vernietig die lewenskrag, versmoor die ekonomie en ten laaste maak dit die oorgang na Sosialisme vir elkeen aanneemlik.

Schumpeter se analise van die oorgang van Kapitalisme na Sosialisme berus op die skeiding wat hy maak tussen die kapitalistiese enjin en die kapitalistiese beskawing. Daar is gevolglik ook 'n duidelike onderskeid tussen Schumpeter en Marx se beskrywing van die moderne fase van Kapitalisme en die oorgang na Sosialisme. Taylor beweer:

"Schumpeter's was a very different, clearly divided, two-part analysis, of a progressive evolution of the modern capitalist economic system "seen" as inducing, and in time being ruined by a concurrent, degenerative evolution of its complement, the bourgeois culture and social order".⁹ Schumpeter sien hierdie evolusie as 'n geleidelike en outomatiese proses en nie as 'n revolusie soos wat dit met Marx die geval was nie. Soos reeds gestel is die vraag natuurlik wat beskou Schumpeter as die dominante historiese faktor van hierdie evolusionêre proses. Is die ekonomiese enjin en nie die kulturele komplement die superstruktuur, m.a.w. is die produserende aktiwiteite in Kapitalisme die superstruktuur en die geheel van instellings die infrastruktuur?

9. Taylor, op. cit., p. 539.

III. FAKTORE WAT LEI TOT 'N VERANDERING IN DIE RELATIEWE POSISIE VAN KLASSE¹⁰

Die kern van Schumpeter se teorie oor sosiale klasse is gebaseer op 'n ontleding van twee klasse, die feodale adel en die moderne bourgeoisie. Hy sien Kapitalisme as 'n historiese proses waarvan die oorsprong setel in die verval van die adel en die ontstaan van die bourgeoisie. Hierdie probleem behels in werklikheid aspekte van die oorgang van Feodalisme na Kapitalisme en kan nie afgesonderd van daardie proses beskou word nie. Verder moet daar in gedagte gehou word dat Schumpeter die verval van die feodale adel gesien het as 'n langsame proses wat tot ver in die kapitalistiese tydperk gestrek het. Die probleem wat ondersoek moet word kan gevolglik as volg omskryf word: Wat beskou Schumpeter as die oorsaak van veranderings in die relatiewe posisie van klasse en dan meer bepaald die verval van die aristokrasie, die opkoms van die bourgeoisie en die uiteindelijke verdwyning van die bourgeoisie?

Om hierdie vraag te kan beantwoord moet ondersoek ingestel word waaraan Schumpeter 'n verandering in die relatiewe posisie van klasse toeskryf en of

10. Schumpeter bly in gebreke om 'n gepaste definisie vir 'n sosiale klas te gee of om by een definisie te bly. "Schumpeter's definition of a class is narrowly sociological rather than socio-economic: he defines a class as a group in which intermarriage prevails among the members. (Imperialism and Social Classes, op. cit., p. 148). Having made this definition, he proceeds to disregard it. When he gets down to cases, the classes that he list are distinguished according to their type of activity and source of income in the conventional way". Davis, H.B., Schumpeter as a Sociologist in Science and Society (24: 13-35. Wint. '60), p. 24.

daar enige onderliggende verband is tussen 'n sosiale klas en die spesiale funksie wat dit vervul. Schumpeter sien 'n sodanige verband tussen die sosiale rang van 'n klas en sy funksie.¹¹ Elke klas word altyd aan so 'n spesiale funksie gekoppel; die klas het 'n definitiewe funksie wat hy moet vervul ooreenkomstig sy vermoë en oriëntering en wat hy inderdaad as klas deur die klasgedrag van sy lede vervul. Verder hang die posisie van elke klas in die totale nominale struktuur af van die betekenis wat aan sy funksie geheg word en van die mate van sukses waarmee hy daardie funksie vervul. Schumpeter verklaar derhalwe: "Changes in relative class position are always explained by changes along these two lines, and in no other way".¹²

Die progressiewe evolusie van Kapitalisme is dus ten nouste verbonde aan die toonaangewende klasse. Elke nuwe fase van hierdie evolusie impliseer 'n nuwe toonaangewende klas. Op grond van hierdie verskynsel deel Schumpeter die evolusionêre proses van Kapitalisme in in 'n ontstaanfase, 'n bloeifase en 'n verval fase. In elk van hierdie fases is daar toonaangewende klasse wat die rigting en verloop van daardie fase bepaal. Die oorgang

11. Schumpeter beweer: "Classes themselves rise and fall according to the nature and success with which they — meaning here, their members — fulfill their characteristic function, and according to the rise and fall in the social significance of this function, or of those functions which the class members are willing and able to accept instead — the relative social significance of a function always being determined by the degree of social leadership which its fulfillment implies or creates". Schumpeter, Imperialism and Social Classes, pp. 209-210.

12. Schumpeter, Imperialism and Social Classes, p. 180.

van een fase in 'n ander is, volgens Schumpeter, 'n geleidelike en outomatiese proses sodat die afbakening van tydvakke baie moeilik is en nie na spesifieke jare teruggevoer kan word nie. Wanneer Kapitalisme ingedeel word in tydvakke moet hierdie geleidelikheid en progressief-evolusionêre proses altyd in gedagte gehou word en die besondere probleme wat so 'n indeling gaan oplewer in die lig hiervan gesien word. Die hele proses is volgens Schumpeter 'n evolusie en nie 'n revolusie nie; verandering wat plaasvind is geleidelik en is die gevolg van 'n verandering in die sosiale funksie van die toonaangewende klasse, die aristokrasie en die bourgeoisie. Macdonald beskryf hierdie siening van Schumpeter soos volg: "The traditional capitalist were behaving in routine fashion, but the innovator was changing the routine itself — an act of economic leadership. A succession of such acts of leadership could account for the transition from feudalism to capitalism, without assuming any other motive than the ordinary desire for profit".¹³ In die historiese verloop van Kapitalisme heg Schumpeter dus baie waarde aan die personalistiese ingrypings van die mens. Dit is telkens hierdie personalistiese ingrypings van die mens wat die gang van die historiese verloop van Kapitalisme beïnvloed. Die verskillende fases van die kapitalistiese evolusie word gekenmerk deur die personalistiese ingrypings van die mens; dit is die bourgeoisie wat wegbreek van die aristokrasie en

13. Macdonald, R., Schumpeter and Max Weber — Central Visions and Social Theories in The Quarterly Journal of Economics Vol. LXXII, Aug. 1965, p. 382

dan weer die intellektueles wat vyandig raak teen die kapitalistiese orde. Hierdie personalistiese ingrypings laat die vraag ontstaan of hierdie evolutionêre proses wel so geleidelik is soos wat Schumpeter wil voorgee en of hy nie van revolusionêre gebeure gebruik maak wanneer dit hom pas nie.

IV. PROBLEME VERBONDE AAN DIE INDELING VAN KAPITALISME IN VERSKILLENDEN FASES

Schumpeter het dit as noodsaaklik beskou dat enige sosiaal-ekonomiese stelsel vanuit 'n historiese oogpunt bestudeer moet word; die belangrikheid van ekonomiese geskiedenis is dus ook relevant in die bestudering van Kapitalisme. Die rede hiervoor is dat hy Kapitalisme as 'n evolutionêre proses gesien het en derhalwe kan die kenmerke van hierdie ekonomiese stelsel eers oor baie jare duidelik waargeneem word.¹⁴ Die geleidelikheid van hierdie evolutionêre proses bemoeilik natuurlik die indeling van Kapitalisme in verskillende fases of tydvakke.

In die historiese ontleding van 'n ekonomiese stelsel word verskillende probleme ondervind m.b.t. die metode van ondersoek. Die aangewese metode is seker om die ontstaan en ontwikkeling van die be-

14. Schumpeter stel dit soos volg: "... since we are dealing with a process whose every element takes considerable time in revealing its true features and ultimate effects, there is no point in appraising the performance of that process ex visu of a given point of time; we must judge its performance over time, as it unfolds through decades of centuries". Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 83.

paalde stelsel wat ondersoek moet word te herlei na spesifieke tydperke. Die vraag kan gestel word of dit moontlik is om die ontwikkeling van 'n ekonomiese stelsel in sodanige tydvakke af te baken en dan meer bepaald of dit moontlik is om Kapitalisme in verskillende tydvakke af te baken.

Ons het reeds hierbo aangetoon dat Schumpeter hom veral besig gehou het met die historiese analise van die kapitalistiese evolusie. Hierdie studie van Schumpeter het hom tot die gevolgtrekking laat kom dat die ontstaan van 'n bepaalde ekonomiese stelsel nie na 'n spesifieke tydperk herlei kan word nie. Sodra die geskiedenis van 'n gemeenskap of van enige besondere sektor van die sosiale lewe ondersoek word, word 'n mens bewus van die feit dat, "every change seems to consist in the accumulation of many small influences and events and comes about precisely by steps so small as to make any exact dating and any sharp distinction of epochs almost meaningless".¹⁵ Veranderings vind so geleidelik plaas dat dit haas onmoontlik is om 'n ekonomiese stelsel af te baken in spesifieke tydvakke — daarom dan ook dat Schumpeter gebruik maak van struktuurlimiete om die ontplooiing van Kapitalisme in verskillende fases af te baken.¹⁶

15. Schumpeter, J.A., Business Cycles. A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process. Vol. I. First Edition second Impression. McGraw-Hill Book Company Inc. London 1939, p. 227.

16. Die transformasie van een fase na 'n ander word deur 'n struktuurlimiet aangedui. So 'n struktuurlimiet kan volgens Schumpeter 'n aantal dekades of selfs eeue voorstel. Dit verteenwoordig die periode waarin die magte van een fase finaal seëvier oor die magte van 'n ander. 'n Struktuurlimiet verwys dus nie na 'n spesifieke datum nie, maar na 'n tydperk waarvan die tydsduur bepaal word deur die aard van die bepaalde situasie.

Schumpeter was 'n voorstander van die historiese teorie wat kontinuïteit beklemtoon het en het dit as die belowendste tegniek van moderne historiese analise beskou. Hy wys daarop dat baie probleme wat ontstaan het, vermy kon gewees het indien die beginsel van kontinuïteit nagevolg is. As voorbeeld hiervan noem hy die opkoms van Kapitalisme. Word byvoorbeeld, die Westerse Europese ekonomiese lewe van die sestiende eeu waargeneem en vergelyk met ekonomiese toestande wat in die tiende eeu in dieselfde gebied geheers het, kom ons maklik tot die slotsom dat alles fundamenteel verander het en derhalwe tot die probleem van hoe die kapitalistiese proses ontstaan het. Nadere analise openbaar egter die aanwesigheid van rudimentêre vorme van kapitalistiese bestaan selfs in die tiende eeu (in Venisië was dit meer as rudimenter) en die informasie tot ons beskikking, hoewel onvolledig, maak dit tog moontlik om stap vir stap te sien hoe Kapitalisme in krag en belangrikheid toegeneem het sodat ons nêrens 'n duidelike en logiese outonome probleem van die geboorte van Kapitalisme of enige uitbarsting van 'n nuwe tipe ekonomiese aktiwiteit teëkom nie. Derhalwe is dit vir Schumpeter ook nie nodig om soos Sombart en andere te praat van 'n nuwe "gees" wat êrens tussen die vyftiende en sestiende eeu verskyn het en mense anders laat dink en optree het nie, of van die opkoms van 'n ekonomiese stelsel wat fundamenteel anders is as die voorafgaande een nie. Die historiese opeenvolging van die vorme van ondernemings verskyn in 'n ander lig sodra die poging laat vaar word om na elk van hulle te kyk as 'n wêreld van hul eie strydig met alle ander sodanige wêrelde.

Die veranderings wat in die ekonomiese lewe plaasvind sien Schumpeter in 'n historiese verband en verklaar gevolglik: "Certainly, establishing a wholesale or, at all events, a large-scale trade on the basis of a small-scale production which also had to be provided with raw materials is a typical illustration of our concept of innovation. It was, therefore, not an adaptive but a creative response to a changing environment. It was not uniquely determined by it and might have failed to come about. All this is within the general mechanism of economic life as described by our model. But no new social, cultural, spiritual world had to emerge in order to make it possible".¹⁷

Volgens Schumpeter is Kapitalisme, net soos alle sosiaal-ekonomiese stelsels, 'n verganklike verskynsel.¹⁸ Dit is 'n evolusionêre proses wat gebore is, nou leef en vroeër of later sal uitsterwe. Gesien vanuit hierdie gesigspunt sal 'n volledige teorie van Kapitalisme dus bestaan uit drie dele: 'n teorie van oorsprong, 'n teorie van funksionering en groei, en 'n teorie van verval. Die waarde van oorsprongstudie lê veral daarin dat dit baie elemente blootlê wat nie tuishoort by die suiwer logika van die stelsel nie, terwyl die waarde van vervalstudie daarin geleë is dat dit die hart van die probleem van diagnose en prognose vorm. Wanneer 'n ekonomiese stelsel ontleed word moet dus nie slegs die huidige struktuur ontleed word sonder om ook die verlede en toekoms daarvan te ondersoek nie

17. Ibid., pp. 228-229.

18. Vgl. Schumpeter, Imperialism and Social Classes, p. XIII

of, soos Schumpeter dit meer bepaald op Kapitalisme toepas: "... the problem that is usually being visualized is how capitalism administers existing structures, whereas the relevant problem is how it creates and destroys them".¹⁹

Schumpeter deel die kapitalistiese evolusie in in opeenvolgende stadia van ontwikkeling nl. die ontstaan of oorsprong, die bloei en die verval van Kapitalisme. Hy sien hierdie ontwikkeling as 'n onafgebroke evolusionêre proses; skematies kan dit soos in Fig. I voorgestel word. Die geleidelikheid van die proses word deur die kromme in die skets voorgestel. Schumpeter sien die ontwikkeling van Kapitalisme as 'n evolusie en die een fase gaan outomaties oor in 'n ander sonder enige revolusionêre gebeure. Hierdie evolusie maak dit dan ook nie moontlik om die verskillende fases van Kapitalisme na spesifieke jare te herlei nie. Inteendeel, daar vind 'n oorvleueling tussen die verskillende fases plaas. Schumpeter stel dit soos volg:

"Surveying the course of economic history, we find no sharp break anywhere, but only slow and continuous transformation".²⁰ Hy beweer dat gedurende Feodalisme daar reeds kapitalistiese praktyke teenwoordig was en dat gedurende die bloeifase van Kapitalisme daar nog feodale verskynsels aangetref word, maar ook reeds die kieme van die verval van Kapitalisme. Die oorvleueling tussen die verskillende fases word duidelik in Fig. II geïllustreer. Om die probleem

19. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 84.

20. Schumpeter, Capitalism in Essays of J.A. Schumpeter, p. 184.

Fig. I

'N SKEMATIESE VOORSTELLING VAN DIE VERSKILLENDE FASES VAN DIE KAPITALISTIESE EVOLUSIE
(LET VERAL OP DIE OORVLEUELING TUSSEN DIE VERSKILLENDE FASES BY DIE STRUKTUURLIMITE)

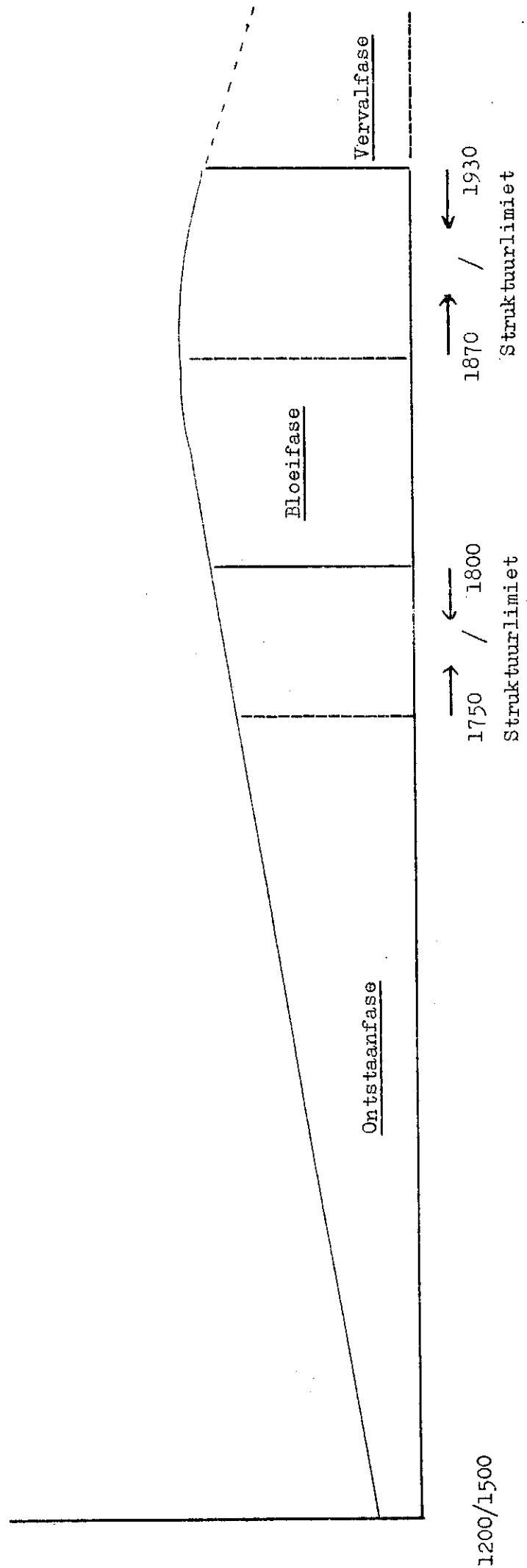
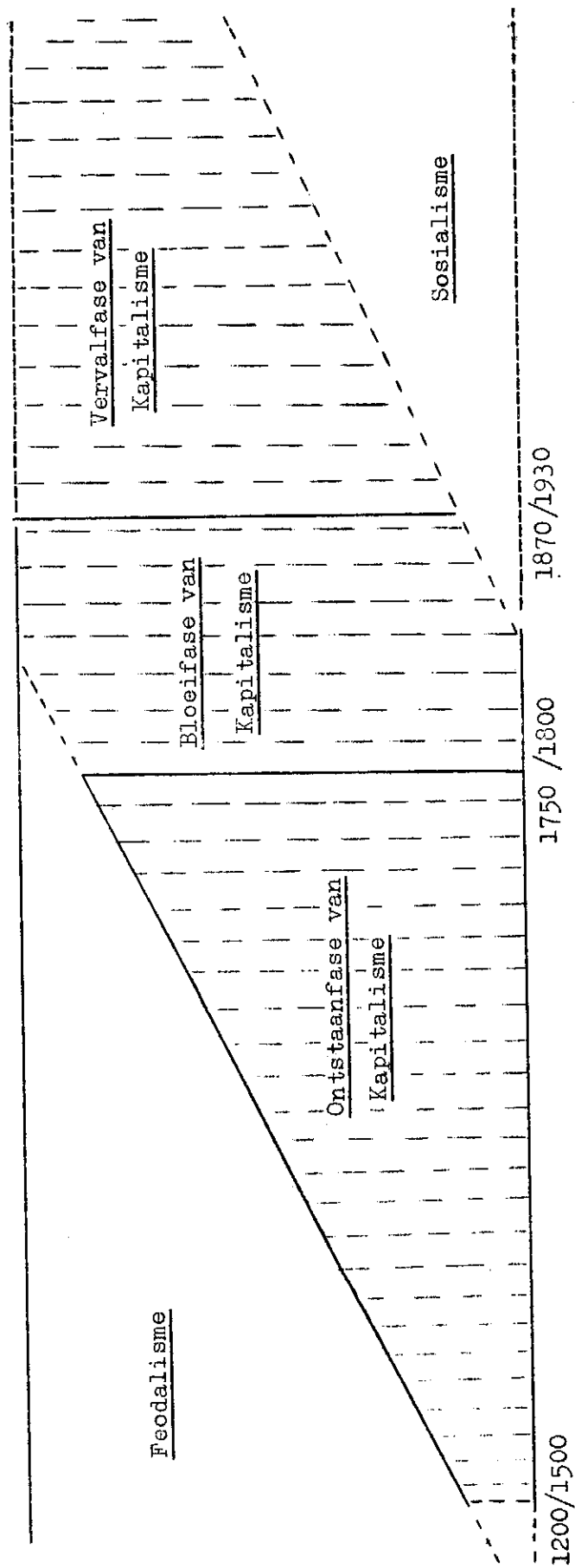

Fig. II

'N SKEMATIESE VOORSTELLING VAN DIE GELEIDELIJKE TRANSFORMASIE VAN EEN SOSIALE
STELSEL IN 'N ANDER

van oorsleueling by die afbakening van die verskillende fases te oorsbrug, maak Schumpeter van struktuurlimiete gebruik. Soos uit die bogenoemde sketse blyk verteenwoordig die ontstaanfase van Kapitalisme, volgens Schumpeter, die tydperk 1200/1500 tot 1750/1800; die bloeifase 1750/1800 tot 1870/1930; en die verval fase vanaf 1870/1930.

A. DIE ONTSTAANFASE VAN KAPITALISME

Hierdie fase wat ook die nie-kapitalistiese of voor-kapitalistiese tydperk genoem word, dra reeds die kieme van Kapitalisme, of soos Sweezy dit stel: "... the origins of capitalism can be treated in terms of the decline of the nobility and the rise of the bourgeoisie".²¹ Namate Feodalisme verdwyn, het Kapitalisme volgens Schumpeter progressief toegeneem.

Schumpeter beskou die skepping van krediet as die kriterium vir die kapitalistiese stelsel en da-
teer Kapitalisme so ver terug as die elemente van kredietskepping.²² Die be-oefening van krediet is volgens hom so oud soos bankdeposito's. Vir Suidelike Europa sal dit ons terugvoer na die einde van die twaalfde en die begin van die dertiende eeu. Die ontstaanfase het min of meer gestrek tot aan die einde van die agtiende eeu.

Sommige ekonome, o.a. Max Weber, het die opkoms van Kapitalisme probeer verklaar d.m.v. 'n spesiale teorie. Volgens hom was dit die reli-

21. Schumpeter, Imperialism and Social Classes, p. XIV.

22. Vgl. Schumpeter, Business Cycles, p. 224.

gieuse revolusie wat die menslike houding teenoor die lewe verander het, wat 'n nuwe gees geskik vir die kapitalistiese aktiwiteite voortgebring het. Vir Schumpeter het hierdie probleem nie bestaan nie, want volgens hom is slegs 'n noukeurige waarneming van die besonderhede van die sosiale en ekonomiese struktuur van die Middeleeue en die ekonomiese geskiedenis van die agste tot die sestiende eeu nodig om daardie transformasie te begryp. Schumpeter beweer dat die mens reeds in die voor-kapitalistiese tydperk in 'n sekere sin rasioneel opgetree het, maar dat dit met opkomende Kapitalisme 'n nuwe betekenis gekry het. Rasionaliteit het die hele wese van die mens in besit geneem en daar is gedurende die vyftiende, sestiende en sewentiende eeue 'n toenemende gees van rasionalistiese individualisme geopenbaar wat hand aan hand gegaan het met die opkoms van Kapitalisme.

Die toonaangewende klasse gedurende hierdie tydperk was die aristokrasie en die geestelikes. Geleidelik het daar 'n derde klas ontstaan wat van die feodale instellings weggebreek het en eie ondernemings begin het. Die kapitalistiese evolusie het eers die institusionele samestellings van die feodale wêreld — die landgoed, die dorpies, die handewerkgilde — vernietig, of in 'n aansienlike mate daarin geslaag.²³ Tesame met die ou ekono-

23. "Fighting its way through the resisting framework of feudal society, this process of economic change slowly evolved greater freedom of property and lending and also the institutions of typically capitalist hue, such as the joint-stock company, the salable share, the bank and the bank deposits, the negotiable paper, the stock exchange. All these institutions and practices, including speculation, were well developed, at least in a number of business cen-

miese organisasie, het die ekonomiese en politieke voorregte van die toonaangewende klasse verdwyn. Ekonomies het dit vir die bourgeoisie beteken die vernietiging van baie boeie en die verwydering van baie versperrings. Staatskundig het dit beteken die vervanging van 'n orde waarin die bourgeoisie 'n nederige onderdaan was deur een wat meer geskik was vir sy rasionalistiese gees en sy onmiddellike belange.

Die weerstand van die feodale wêreld is geleidelik (evolusionêr) gerysmier en opkomende Kapitalisme het geleentheid vir 'n nuwe toonaangewende klas geskep; 'n klas wat gebaseer is op individuele prestasies op ekonomiese gebied. Die voor-kapitalistiese ekonomiese lewe was nie geskik om sosiale posisies te skep wat vergelykbaar was met die van die lede van die toe heersende klasse nie. Oor die algemeen gesien was sake aktiwiteite as ondergeskik beskou en was die Kerk en die ridders die enigste weg tot sosiale status. Eers toe die kapitalistiese ondernemings — aanvanklik op kommersiële en finansiële gebied, daarna op mynbou en uiteindelik industriële gebied — winsgewende moontlikhede blootgelê het, het komponente van ambisie en begaafdheid hulle na die ekonomiese gebied gewend as 'n derde weg tot sosiale status en erkenning. 'n Belangrike verskynsel volgens Schumpeter was, "that these capitalist developments impinged upon a social structure of extraordinary vitality

tres, by the middle of the 16th century, but none of them were then entirely new". Schumpeter, Capitalism in Essays of J.A. Schumpeter, p. 185.

whose ruling stratum, the feudal aristocracy headed by the families of sovereign positions, was able to harness the new wealth into the service of its own interests, traditions, and political goals. This symbiosis of two different social worlds was the dominated factor in European history from the 16th to the end of the 18th century and an important factor even during the 19th".²⁴

B. DIE BLOEIFASE VAN KAPITALISME

Schumpeter verwys ook na hierdie tydperk as ongebonde of ongeskonde Kapitalisme, want gedurende hierdie fase het Kapitalisme hom in sy 'suiwerste vorm' geopenbaar. Van hierdie tydperk sê hy: "Accelerated change in technology and organisation that revolutionized first agriculture and then industry (see The Industrial Revolution; last quarter of the 18th, first quarter of the 19th centuries) produced a significantly different social pattern which may be termed Intact Capitalism and prevailed substantially from the Napoleonic wars to the end of the 19th century".²⁵

Hierdie periode word gekenmerk deur 'n gees van laissez-faire op ekonomiese en politieke gebied m.a.w. 'n gees van ekonomiese en politieke liberalisme. Die nuwe status wat ekonomiese prestasies geleidelik in die sosiale rangorde verwerf het, het die bourgeoisie as die vernaamste sosiale klas na vore laat tree. Laissez-faire, wat 'n bourgeoisie

24. Schumpeter, Capitalism in Essays of J.A. Schumpeter, p. 186.

25. Ibid., pp. 187-188.

beleid was, het hierdie aktiewe klas vrygelaat om die oorblyfsels van die aristokrasie (wat hinderlik was) af te breek.

Meer definitief as in enige ander historiese geval kan hierdie ontwikkeling verklaar word deur suiwer ekonomiese oorsake. Dit was die sukses van die kapitalistiese onderneming wat die bourgeoisie verhef het tot hul posisie van tydelike oorwig. Die ekonomiese sukses het terselfdertyd politieke mag vir die bourgeoisie verseker, terwyl dit op sy beurt weer gelei het tot 'n beleid wat geskik was vir die kapitalistiese proses wat gevolglik weer gelei het tot verdere sukses. Hierdie fase word dan ook tereg die bloeifase van Kapitalisme genoem, want die ekonomiese en politieke mag wat die bourgeoisie gedurende hierdie fase verwerf het, het hulle in staat gestel om 'n beleid van laissez-faire op alle terreine deur te voer. Die bourgeoisie het gedurende hierdie fase alle hindernisse in die weg van vrye ondernemingsvorm, eiendomsbesit, vryhandel, en internasionale samewerking vernietig. Die algemene gees van hierdie tyd was dat die individu aan homself oorgelaat moet word en dat die vrye wisselwerking sosiaal-wenslike resultate sal lewer — die staat moet so min as moontlik in die ekonomiese verloop inmeng.

'n Faktor wat ongetwyfeld bygedra het om hierdie fase die bloeifase van Kapitalisme te maak, was die harmonie wat daar geheers het tussen die regerende klas (die aristokrasie) en die bourgeoisie. Die bourgeoisie het nie nodig gehad — trouens hulle het ook toe nie die begeerte gehad nie — om hulle

op staatkundige gebied te begewe nie en kon al hul tyd en energie suksesvol op ekonomiese gebied aanwend. Schumpeter het nooit 'n hoë dunk van die bourgeoisie se vermoë gehad om te regeer nie,²⁶ en daarom beskou hy dit as 'n gunstige verskynsel vir Kapitalisme dat die bourgeoisie nie nodig gehad het om hulle op staatkundige gebied te begewe nie. Op staatkundige gebied is die bourgeoisie deur die aristokrasie ondersteun en beskerm en was hulle vry om al hulle tyd aan hul ekonomiese funksie te bestee. Hierdie toestand nl. waar twee sosiale lae langs mekaar tot wedersydse voordeel van mekaar bestaan het, het voortgeduur tot aan die einde van die periode van ongeskonde en lewenskragtige Kapitalisme. Die samelewing van die aristokrasie en die bourgeoisie gedurende die bloeifase het dus 'n gunstige klimaat vir Kapitalisme geskep. Schumpeter beskou die aanwesigheid van hierdie twee sosiale lae as 'n noodsaaklike voorvereiste vir Kapitalisme en hy assosieer Kapitalisme dan ook met hierdie besondere sosiale raamwerk.

Die bloeifase word aan die een kant gekenmerk deur 'n finale vernietiging van die feodale beperkings en hindernisse in die weg van laissez-faire

26. Taylor beskryf die tekortkominge wat Schumpeter in die bourgeoisie as regeerders gesien het soos volg, "loss of the vigorous, emotional and imaginative faith, conviction, and ardor required in a ruling class to enable it to rule, and maintain itself and all it needs to stand for; loss of the "glamor and passion" out of life, and the heroic virtues, and the will and capacity to govern, manage, and lead society, to ends and standards fully, firmly believed in". Taylor, op. cit., pp. 543-544.

Kapitalisme en aan die ander kant deur die sosiale erkenning wat die bourgeoisie verkry het a.g.v. sy ekonomiese prestasies. Die bourgeoisie het te voorskyn getree as die toonaangewende klas en het alle ekonomiese en politieke beperkings vernietig. Die entrepreneur, wat deur Schumpeter as die draer van Kapitalisme beskou is, kon dus sy ekonomiese funksie sonder enige beperkings vervul.

Kapitalistiese instellings soos private beheer en private besit, vryheid om kontrakte aan te gaan en die skepping van krediet het in volle swang gekom gedurende die bloeifase. Die klimaat was besonder geskik vir die toenemende rasionele houding van die bourgeoisie en dit het na alle tereine van die lewe versprei. Die gees van rasionalistiese individualisme, soos beliggaam in die kapitalistiese onderneming, het dan ook gedurende hierdie fase alle aspekte van die kapitalistiese beskawing gedomineer.

DIE KONJUNKTUURVERSKYNSEL

Konjunktuerskommeling, wat 'n algemene verskynsel is van 'n ontwikkelde kapitalistiese gemeenskap waar vir 'n mark geproduseer word en van kredietskepping gebruik gemaak word, het gedurende hierdie fase sy verskyning gemaak. Aangesien dit 'n funksie van moderne Kapitalisme is, het dit eerste voorgekom in die lande wat 'n ontwikkelde kapitalistiese stelsel gehad het nl. Engeland.

Die teoretiese ontleding wat Schumpeter van die langtermynproses van Kapitalisme gemaak het, het sekere lang golwe ($\pm$ 50 jaar) blootgelê. 'n His-

toriese ontleding van daardie lang golwe bevestig die bewering dat konjunkturskommelinge 'n verskynsel van die bloeifase is.²⁷ Schumpeter beskou konjunkturskommelinge as die hart van die kapitalistiese proses en 'n analise daarvan openbaar die aard en meganisme van die kapitalistiese proses beter as enigiets anders. Hy het drie lang golwe gedurende die bloeifase waargeneem:

"For instance, we are able to observe statistically and historically — the phenomenon is so clear that even our scanty information suffices to establish it — the rise of such a long wave toward the end of the 1780's, its culmination around 1800, its downward sweep and then a sort of recovery ending at the beginning of the 1840's. This was the Industrial Revolution dear to the heart of textbook writers. Upon its heels, however, came another such revolution producing another long wave that rose in the forties, culminated just before 1857 and ebbed away to 1897, to be followed in turn by the one that reached its peak about 1911 and is now in the act of ebbing away".²⁸ Die eerste lang golf identifiseer hy met die ontwikkeling van stoomkrag en tekstiel vervaardiging in Engeland. Die tweede assosieer hy met spoorweë, yster en staal, en die derde met elektrisiteit. Die oorsaak van konjunkturgolwe is, volgens Schumpeter, geleë in innovasies wat deur die entrepreneur skeppend aan-

27. Vgl. Schumpeter, Business Cycles. H. VI en VII

28. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, pp. 67-68.

gewend word.²⁹ Hierdie sporadiese relusionêre ingrypings van die entrepreneur in die ekonomiese verloop word soos volg deur Sievers gestel: "The prime mover is innovation, which is a periodic rejuvenator of the system, revolutionizing the structure of industry by introducing some new element of significance — new products, new technological organization, new business organization, new sources of supply..... The innovations thus bring about the "industrial revolutions" which characterize capitalism. the hero of this process is the "entrepreneur", a special kind of capitalist whose function is to introduce "innovations".³⁰

Schumpeter se dinamiese teorie van Kapitalisme sentreer rondom die rol van die entrepreneur. Dit is hierdie personalistiese ingrypings van die entrepreneur wat telkens die ekonomiese gang beïnvloed en gevolglik verklaar Schumpeter dat Kapitalisme 'n stelsel van ekonomiese verandering is wat, "... not only never is but never can be stationary".³¹

Schumpeter se siening van die breë makro-ekonomiese ontwikkeling bring dus weer die twee probleme nl. wat is die dominante historiese faktore en of die historiese verloop van Kapitalisme 'n evolusionêre of 'n revolusionêre proses is, pertinent na vore.

29. Vir 'n bespreking van innovasies sien Schumpeter, J.A., Theory of Economic Development. Translated by R. Opie. Oxford University press. 1961, p. 66.

30. Sievers, A.M., Revolution, Evolution, and the Economic Order. Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs, N.J., p. 29.

31. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 82.

C. DIE VERVALFASE VAN KAPITALISME

In die Economic Journal van 1928 beskryf Schumpeter die kapitalistiese evolusie soos volg: "Although few things seem to me to be more firmly established by historical research than the fact that economic history cannot be divided into epochs corresponding to different systems, it is still permissible to date the prevalence of capitalist methods from about the middle of the eighteenth century (for England), and to call the nineteenth century κατ' ἐξοχήν the time of competitive, and what has so far followed, the time of increasingly "trustified", or otherwise "organised", "regulated", or "managed", capitalism".³² Hy sien Kapitalisme as 'n geleidelike proses wat voortdurend besig is om te verander, en toon dan ook aan dat die laissez-faire Kapitalisme van die bloeifase besig is om te verdwyn.

Ten spyte van die feit dat die vervalfase nie na 'n spesifieke datum herlei kan word nie, het 1870 volgens Schumpeter 'n nuwe tydperk in die kapitalistiese evolusie ingelei.³³ In Hoofstuk 8 hieronder word daar breedvoerig aangetoon hoe daar êrens rondom 1870 'n veranderde houding teen die kapitalistiese orde ingetree het. Dit was gedurende hierdie tyd, "that there occurred breaks with tra-

32. Schumpeter, The Instability of Capitalism in Essays of J.A. Schumpeter, p. 48.

33. Sien die reaksie op die Klassieke se teorie van volmaakte konkurrensie. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, pp. 75-79.

dition as distinct as we can ever expect to observe in what must always be fundamentally a continuous process".³⁴ Volgens Schumpeter is daar 'n onmiskenbare verandering in die houding teenoor Kapitalisme te bespeur en verklaar hy: "Nevertheless, it is undeniable that this epoch witnessed a complete reversal of the attitude toward capitalism and of almost all the tendencies of the liberal epoch".³⁵ Die revolusionêre veranderinge wat daar teen die liberale epog ingetree het, moet natuurlik in verband gebring word met die ooreenstemmende veranderinge in sosiale strukture, lewensbeskouinge en waardebepalings.

Hoewel die algemene vertroue in die doeltreffendheid van die laissez-faire stelsel verlore was, skryf Schumpeter nie die verval van Kapitalisme aan ekonomiese redes toe nie. Inteendeel, hy toon aan dat Kapitalisme as ekonomiese masjien geweldig suksesvol is en dat Kapitalisme nie sal verdwyn omdat dit as ekonomiese stelsel misluk het nie. Volgens

34. Schumpeter, History of Economic Analysis, p. 753.

35. Schumpeter, Capitalism in Essays of J.A. Schumpeter, p. 190.

Schumpeter was die ondergang van Kapitalisme juis geleë in sy sukses: "its very success undermines the social institutions which protect it, and "in-
vitably" creates conditions in which it will not be able to live and which strongly point to socialism as the heir apparent".³⁶

Die vraag ontstaan nou hoe die ontwikkeling van Kapitalisme gelei het tot die ondermyning van die sosiale instellings wat die kapitalistiese proses beskerm het. Schumpeter verklaar dat die mure rondom die kapitalistiese vesting geleidelik besig is om te verkrummel en wanneer die tyd ryp is, sal Kapitalisme outomaties oorgaan na Sosialisme. Volgens Schumpeter is die oorsaak van die kwaad geleë in die ontwikkeling van Kapitalisme in die rigting van grootondernemings waardeur beide pilare van Kapitalisme nl. private besit en private beheer en kontraktuele vryheid verkrummel en van al hoe minder betekenis word.³⁷ Die ekonomiese sukses wat die bourgeoisie gedurende die bloeifase behaal het, het hulle meer en meer rasioneel gemaak en grootondernemings, wat groter winste afwerp, het die plek van die kleinonderneming ingeneem. Hierdie toenemende rasionele houding skep 'n institusionele raamwerk waarbinne die entrepreneur en gevolglik Kapitalisme oorbodig raak. Daar word toestande geskep waarbinne dit vir Kapitalisme

36. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 61:

37. Die vorming van grootondernemings het nie beteken dat die kapitalistiese enjin nou swakker resultate lewer nie, maar dit het die kapitalistiese instellings vernietig en sodoende Kapitalisme self.

onmoontlik word om te funksioneer.

In die grootonderneming het die invoering van innovasies 'n radikale verandering ondergaan. Gedurende die bloeifase was innovasies die produk van nuwe ondernemings. Sedert die twintigste eeu het innovasies vanuit die bestaande grootondernemings plaasgevind. Volgens Schumpeter word innovasies in die twintigste eeu die produk van grootondernemings wat onafhanklik is van individuele persone. In die grootonderneming verdwyn die rol van die entrepreneur, want innovasies word bloot 'n roetine saak. In die grootonderneming raak die entrepreneur en derhalwe die bourgeoisie oorbodig. Tesame met die verdwyning van sy ekonomiese funksie sal die bourgeoisie as die toonaangewende klas verdwyn. Schumpeter verklaar derhalwe: "Since capitalist enterprise, by its very achievements, tends to automatize progress, we conclude that it tends to make itself superfluous — to break to pieces under the pressure of its own success. The perfectly bureaucratized giant industrial unit not only ousts the small or medium-sized firm and "expropriates" its owners, but in the end it also ousts the entrepreneur and expropriates the bourgeoisie as a class which in the process stands to lose not only its income but also what is infinitely more important, its function".³⁸ Schumpeter verklaar derhalwe dat die werklike passangewer van Sosialisme nie die intellektueles of agitators, wat dit verkondig, is nie, maar die Vanderbilts, Carnegies en Rockefellers.

38. Ibid., p. 134.

Die kapitalistiese evolusie het dus nie slegs die feodale elemente ge-elimineer nie, maar is ook vandag besig om deur die vorming van grootondernemings die laer laag van die bourgeoisie te elimineer. Die ekonomiese bestaan van die klein produseerder en die handelaar word aangeval. Eiendom as 'n persoonlike en individuele begrip is besig om te verdwyn en saam daarmee laissez-faire Kapitalisme.

'n Kenmerkende verskynsel van die verval fase is dat die kapitalistiese proses besig is om daardie groep, wat hom in die politieke sfeer beskerm het, te vernietig. Die kapitalistiese evolusie het dus nie slegs die feodale samelewing ondermyn nie, maar is nou besig om homself te ondermyn. Namate die bourgeoisie magtiger geword het en hulle rasionalistiese geesteshouding na alle terreine versprei het, het hulle die politieke arena betree en politieke hervorming gegrond op hulle rasionalistiese geesteshouding ingestel. Hulle was egter, volgens Schumpeter, swak toegerus as regeerders en het afgesteek by die lords en ridders. Deur die vernietiging van die beskermende politieke laag is essensiële elemente van die kapitalistiese skema vernietig.

Die intellektueles moet as die vernaamste openlike vyand van Kapitalisme beskou word. Die intellektueles was reeds gedurende die voor-kapitalistiese tydperk aanwesig; die rasionalistiese houding van Kapitalisme het net 'n nuwe stimulus aan hierdie proses gegee. Die intellektueles, wat as leiers van die arbeidersbeweging (wat 'n produk van Kapitalisme was) opgetree het, het gedurende die verval fase as 'n sterk mag na vore getree in die

propagering van anti-kapitalistiese hervorming. Die publieke opinie en die massa word opgesweep teen Kapitalisme; die ekonomiese en politieke stelsel word ryp gemaak vir Sosialisme. Volgens Schumpeter is Kapitalisme dus besig om 'n omgewing te skep waarbinne die kapitalistiese enjin sal versmoor. Daar word 'n omgewing geskep waarbinne die kapitalistiese beskawing en die kapitalistiese enjin nie meer komplementêr tot mekaar is nie.

HOOFSTUK 4

DIE VOORVEREISTES VAN 'N KAPITALISTIESE EKONOMIE

I. INLEIDING

In hierdie hoofstuk sal die institusioneel-kulturele raamwerk waarbinne die kapitalistiese enjin gedurende die bloeifase gefunksioneer het, nagegaan word, m.a.w. daar sal ondersoek ingestel word na die ontplooiing van die breë raamwerk waarbinne die kapitalistiese enjin gefunksioneer het. In die volgende hoofstuk sal die funksionering van die kapitalistiese enjin ondersoek word.

Schumpeter het besonder verdienstelike werk gelewer deur die kulturele komplement te onderskei van die kapitalistiese enjin. Hy ken alleen aan hierdie kulturele komplement 'n geskiedenis toe en sien dit as 'n proses wat voortdurend onderhewig aan verandering is. Hoe Kapitalisme gaan werk, hang af van hoe die institusionele raamwerk funksioneer gedurende 'n bepaalde fase. Hieronder sal dit ook blyk dat die institusionele raamwerk later so sal verander dat Kapitalisme oorbodig raak en daar sal na Sosialisme oorgegaan word.

Soos reeds gestel lewer hierdie twee wêreldes komplementêr tot mekaar die Kapitalisme. Die een is heeltemal afhanklik van die ander. Solank elk-

een sy eie karakter behou kan Kapitalisme voortgaan en sal dit doeltreffend funksioneer. Schumpeter het die kulturele komplement beklemtoon, want sonder die geheel van kulturele instellings sal die kapitalistiese enjin versmoor; sonder die personalistiese optrede van die entrepreneur sal Kapitalisme verdwyn. Sievers stel dit soos volg: "It is obvious immediately that Schumpeter's concept of capitalism rests essentially on an institutional base — the psychology and behavior of the innovator, of other profit-seeking capitalists, and of other members of the bourgeoisie who stand to gain by a well-functioning capitalist engine. The capitalist engine has an independent existence in some sense, and it is the built-in laws of its being which are the ultimate explanation for all strictly economic phenomena. But the mechanics is only one dimension of capitalist reality, for the "engine" cannot operate without the "organic" fact that human beings in a particular environment are motivated to perform the necessary creatives roles that supply power and direction to the engine".¹ As voorvereiste vir die doeltref-

1. Sievers, op. cit., pp. 40-41.

fende funksionering van die kapitalistiese enjin stel Schumpeter dus 'n bepaalde institusioneel-kulturele raamwerk wat die doeltreffendheid van die „enjin” sal bepaal.

II. DIE SOSIOLOGIESE STRUKTUUR VAN KAPITALISME

Volgens Schumpeter is rasionalisme 'n voorvereiste vir Kapitalisme — m.a.w. 'n kapitalistiese beskawing is in die eerste plek rasionalisties. Kapitalisme is egter nie uitsluitend rasionalisties nie, want anders sou dit nie kon funksioneer nie. Die bourgeoisie begeer bv. om voorsorg te maak vir sy familie en, inderdaad, is Kapitalisme nie werklik individueel gesentreer nie, maar familie gesentreer. Verder deel die bourgeoisie in 'n mate in die romantiese waaghalsigheid wat kenmerkend was van die feodale samelewing, anders sou daar geen onsekere innovasies of entrepreneursprestasies gewees het nie. Die entrepreneur is volgens Schumpeter 'n held omdat hy waaghalsig is en bereid is om te eksploiteer. Die glans of prestige van die kapitalistiese sukses moet by die massas ontsag inboesem ten einde hulle te onderwerp aan die dissipline wat noodsaaklik is vir besigheidsproduksie. Daar moet by die bourgeoisie 'n saamhorigheidsgevoel en 'n toewyding aan hulle lewenswyse wees sowel as 'n kode van etiek indien die kontrak en die stelsel van eiendomsbesit moet slaag.

Kapitalisme verg op staatkundige gebied 'n

soort van simbiose met die aristokrasie en ander nie-bourgeoisie elemente en dit is afhanklik van die lojaliteit van hierdie klasse aan Kapitalisme. Schumpeter heg besonder baie waarde aan die aristokrasie vir die voortbestaan van Kapitalisme. Die aristokrasie het vir kom sekere menslike elemente besit wat hy as noodsaaklik vir Kapitalisme beskou het.² Om te regeer was volgens hom nie 'n saak van rede nie, maar van mag en glans en die vermoë om gehoorsaamheid af te dwing. Schumpeter heg besonder waarde aan hierdie irrasionele menslike elemente en beskou dit as 'n noodsaaklike voorvereiste vir Kapitalisme. Opsommend kan ons dus sê dat Kapitalisme, volgens Schumpeter, gebaseer is op rasionalisme, maar rasionalisme wat effens gekwalifiseer is deur ander menslike eienskappe waaronder Kapitalisme nie kan bestaan nie. Schumpeter se waardes is gevolglik dikwels meer romanties as rasionalisties. Ons sal nou hierdie verskillende menslike eienskappe van nader beskou.

A. DIE ENTREPRENEUR AS DIE DINAMIESE FAKTOR IN KAPITALISME

Gedurende Feodalisme was die aristokrasie en

-
2. "He admired will, courage, ambition, glamor, and the aristocratic flair for style. He stressed, indeed, that capitalist civilization is incapable of functioning without the aid of noncapitalist classes — most notably the aristocracy who alone have the habit of ruling. To Schumpeter rule was not a matter of reason but of power, habituation to power, and a modicum of glamor, inspiring obedience and enforcing a gap between the classes". Ibid., p. 52.

die geestelikes die toonaangewende klasse en die enigste weg tot sosiale status en erkenning. Geleidelik het daar egter 'n derde weg tot status en rykdom ontstaan, nl. prestasies op ekonomiese gebied. Ons het ook reeds aangetoon hoe Kapitalisme geleidelik die weerstand van die feodale wêreld ondermyn het en dat die bourgeoisie mettertyd as die toonaangewende klas te voorskyn getree het. Alvorens Kapitalisme dus ten volle kon funksioneer moes die feodale wêreld eers vernietig word sodat die bourgeoisie sonder enige beperkings sy ekonomiese funksie kon vervul. Kapitalisme is alleen moontlik wanneer daar 'n bepaalde kulturele komplement aanwesig is, en wel een waarin die entrepreneur sy kreatiewe rol kan vervul. Dit is die entrepreneur wat binne 'n bepaalde kulturele komplement stukrag aan Kapitalisme verleen, m.a.w. dit is altyd 'n spesifieke menslike groep wat die pas aangee. Von Beckerath beskou die besondere betekenis wat Schumpeter aan die rol van die entrepreneur heg as besonder verdienstelik: "Perhaps Schumpeter's greatest contribution to sociology is his "moving picture" ("film") of industrial capitalism in action, growth and decline, the role of its controlling class and of the leading element in that class: the capitalist entrepreneur, as he grows and changes from the ingenious craftsman and venturesome merchant to the head of an industrial family and finally the executive of a big corporation, and promotor of industrial ventures".³

3. Von Beckerath, Joseph A. Schumpeter as a Sociologist in Schumpeter, Social Scientist, p. 113.

Anders as die Amerikaanse en Engelse ekonome wat tradisioneel tevrede was om hulle aandag te bepaal by wat genoem kan word die statiese funksionering van die kapitalistiese ekonomie vind ons in Schumpeter se werke as doelpunt die visualisering van die anatomie van ekonomiese verandering in 'n kapitalistiese samelewing. Sy Theory of Economic Development (1911) kan met reg beskou word as die eerste aanneemlike teoretiese verklaring van die proses van ekonomiese ontwikkeling van laissez-faire Kapitalisme. Presies hoe sy model van ekonomiese ontwikkeling funksioneer sal nie hier ontleed word nie, aangesien ons hier slegs geïnteresseerd is in die dinamiese proses self en die entrepreneur as bron van krag en lewe van daardie proses.

Soos in die geval van die aristokrasie ken Schumpeter aan die entrepreneur 'n besondere funksie in die sosiale proses toe. Hierdie funksie is nie alleen verantwoordelik vir die sosiale posisie wat die entrepreneur in die kapitalistiese samelewing beklee nie, maar soos reeds gestel is dit 'n voorvereiste vir die bourgeoisie as klas en derhalwe vir Kapitalisme.⁴ Sodra die funksie van die entrepreneur

4. Schumpeter vind 'n besondere verwantskap tussen die entrepreneur en die bourgeoisie-laag — die bourgeoisie het hulle ontstaan en voortbestaan te danke aan die entrepreneur. Schumpeter verklaar: "Although entrepreneurs are not necessarily or even typically elements of that stratum from the outset, they nevertheless enter it in case of success. Thus, though entrepreneurs do not per se form a social class, the bourgeoisie class absorbs them and their families and connections, Economically and sociologically, directly and indirectly, the bourgeoisie therefore depends on the entrepreneur and, as a class, lives and will die with him". Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 134.

verdwyn, verdwyn die bourgeoisie en gevolglik ook Kapitalisme. Schumpeter grond die ontstaan en voortbestaan van die kapitalistiese beskawing dus op die besondere funksie wat hy aan die entrepreneur toeken.

Dit is derhalwe nodig dat die entrepreneurs-funksie nader ondersoek sal word en vasgestel word watter betekenis dit vir die bourgeoisie-samelewing en die behoud van die kapitalistiese orde het. Volgens Schumpeter is dit die entrepreneur wat nuwighede in die ekonomiese proses invoer; dit is die entrepreneur wat nuwe kombinasies van produksiefaktore onderneem. Hy is die dinamiese faktor in die ekonomiese lewe van die kapitalistiese samelewing. Die fundamentele impuls wat die kapitalistiese enjin in beweging bring en hou, kom van die innovasies wat die entrepreneur skep of ten minste skeppend aanwend.⁵ Kapitalisme verleen dus sy dinamiese eienskap aan die funksie van die entrepreneur.⁶ Die entrepreneur moet in staat wees om die

5. Schumpeter sien innovasies as die oorsaaklike faktor van Kapitalisme en definieer innovasies as, "doing things differently in the realm of economic life". Schumpeter, Business Cycles, p. 84. Dit is die plasing van produksiebronne tot gebruike wat tot nog toe onbeproof was in die praktyk en die onttrekking van hierdie bronne uit gebruike wat dit tot dusver gedien het.

6. "... the function of entrepreneurs is to reform or revolutionize the pattern of production by exploiting an invention or, more generally, an untried technological possibility for producing a new commodity or producing an old one in a new way, by opening up a new source of supply of materials or a new outlet for products, by reorganizing an industry and so on". Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 132.

psigologiese en sosiale weerstand wat in die weg van innovasies staan te oorkom, m.a.w. hy moet leierskap-eienskappe besit. Schumpeter bind nie die entrepreneur aan 'n besondere klas nie, maar sien hom eerder as 'n leier wie se energie om een of ander rede in ekonomiese kanale gelei word. Hierdie opvatting van Schumpeter was die oorsaak dat hy die bron van ekonomiese verandering gelokaliseer het in die persoonlikheidseienskappe van 'n sekere groep mense, 'n lae frekwensie groep wat in beginsel getrek word uit alle lae en klasse van die bevolking. Schumpeter stel dit soos volg:

"To act with confidence beyond the range of familiar beacons and to overcome that resistance requires aptitudes that are present in only a small fraction of the population and that define the entrepreneurial type as well as the entrepreneurial function. This function does not essentially consist in either inventing anything or otherwise creating the conditions which the enterprise exploits. It consists in getting things done".⁷

Die vraag kan nou gestel word of Schumpeter se bewering dat die entrepreneur die bron van verandering is, stand hou, of anders gestel, of die ekonomie sonder entrepreneurs nog neigings tot verandering sal toon. Om hierdie vraag te beantwoord moet Schumpeter se analise van die sirkulêre vloei ondersoek word, maar aangesien dit nie onder hierdie afdeling val nie sal ons volstaan by Schumpeter se veronderstelling dat die sirkulêre vloei in staat is

7. Ibid., p.132.

om 'n stationêre ekonomie te lewer en wel een waar-
in inkome volkome verbruik word en niks oorgelaat
word vir besparing en akkumulasie nie. Met hier-
die veronderstelling as grondslag verklaar P.M.
Sweezy dan tereg: "If this were indeed the appro-
priate conception of the capitalist economy sans
entrepreneur, then we should have to agree with
Prof. Schumpeter that the entrepreneur is the true
source of change and, along with it, of the most
characteristic features of capitalist reality,
such as profits, interest, business cycles, etc.".⁸
Sodra Schumpeter die entrepreneur op die toneel
laat verskyn, word die statiese ekonomie omgeskep
in 'n dinamiese ekonomie. Hy sien die entrepreneur
as die spontane skeppende leier onder die sakelui.
Dit is hy wat met behulp van die krediet-skeppende
finansier die kapitalistiese stelsel bou en met
innovasies wat hy skep of ten minste skeppend aan-
wend krag en lewe in die kapitalistiese proses
handhaaf en wat sonder die winsgeleentheid wat deur
innovasies geskep word, sal afloop soos 'n horlosie
wat nie gereeld opgewen word nie.

Die dinamiese kwaliteit van die kapitalistiese
se ekonomie is dus vir Schumpeter geleë in die
werking van die entrepreneur. Hy is die sentrale
figuur in Schumpeter se analise van die ontwikkelings-
proses. Die bestaan van innovasie-moontlikhede is
vir Schumpeter noodsaaklik, maar nie 'n voldoende
voorwaarde nie; entrepreneurs word benodig om die
innovasies uit te voer. 'n Spesiale en talentvolle

8. Sweezy, P.M., Professor Schumpeter's theory of
Innovation in The Review of Economic Statistics
Vol. XXV, Feb. 1943, p. 94.

individu — die entrepreneur — is noodsaaklik om die potensiële winsmoontlikhede raak te sien sowel as om dit te benut. Van die entrepreneur sê Schumpeter dan ook dat dit eerder leierskap as eienaarskap is wat saak maak.

B. DIE ARISTOKRASIE AS DIE BESKERMENDE RAAM-
WERK WAARBINNE DIE BOURGEOISIE FUNKSIONEER

Schumpeter het slegs 'n ekonomiese funksie aan die bourgeoisie toegeken, want hy het die bourgeoisie nie as 'n geskikte regeerder beskou nie. Op staatkundige gebied moes die feodale adel dus behoue bly. As voorvereiste vir Kapitalisme stel Schumpeter gevolglik 'n simbiose tussen die bourgeoisie en die aristokrasie. Die bourgeoisie kan alleen, volgens Schumpeter, sy ekonomiese funksie vervul binne die beskermde omhulsel van die aristokrasie. Schumpeter het nooit 'n gemeenskap as homogeen gesien nie: "every society contains, at any given time, elements that are the products of different social systems".⁹ Hy beskou hierdie simbiose as noodsaaklik vir Kapitalisme: "In the capitalist epoch, the classes that are the products of the capitalist process are hardly ever found alone. Practically always they exist in symbiosis with an aristocracy and a peasantry of noncapitalist origin. ... It is of the essence of the social process. A purely capitalist society — consisting of nothing but entrepreneurs, capitalist, and proletarian workmen — would work in ways completely

9. Schumpeter, Capitalism in the Postwar World in Essays of J.A. Schumpeter, p. 171.

different from those we observe historically, if indeed it could exist at all".¹⁰

Schumpeter beweer dat die bourgeoisie nog die begeerte nog die bevoegdheid gehad het om staatkundig te kon regeer; die bourgeoisie het 'n gebrek aan glans gehad en was derhalwe nie 'n geskikte regeerder nie. Op staatkundige gebied moes die aristokrasie dus behoue bly, trouens Schumpeter beskou die aristokrasie as 'n noodsaaklike voorvereiste vir die behoud van Kapitalisme. Die een funksioneer tot wedersydse voordeel van die ander en in geheel word die kapitalistiese proses deur hierdie simbiose bevoordeel. Hierdie toestand was nie slegs die wese van opkomende Kapitalisme nie, maar het voortgeduur tot aan die einde van die periode van ongeskonde en lewenskragtige Kapitalisme, m.a.w. die aristokrasie het as 'n noodsaaklike element van Kapitalisme tot aan die einde van die bloeifase behoue gebly. Hierdie soort arbeidsverdeling het die bourgeoisie gepas en hulle het nie veel weerstand daarteen gebied nie. Waar die bourgeoisie wel probeer optree het as regeerders het hulle nie 'n groot sukses daarvan gemaak nie.¹¹

As regeerders het die industrialis of handelaar maar swak vergelyk met die Middeleeuse adel. Laasgenoemde was nie alleen uitstekend toegerus om sy eie klasbelange te beveg nie, maar was ook omstraal deur 'n glans wat hom 'n geskikte regeerder

10. Ibid., p. 172.

11. Vgl. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 138.

gemaak het. Schumpeter beskou die eerste eien-
skap as belangrik, "but more so were the mystic
glamour and the lordly attitude — that ability
and habit to command and to be obeyed that car-
ried prestige with all classes of society and in
every walk of life".¹² Van die industrialis en
die handelaar is die teenoorgestelde waar:

"There is surely no trace of any mystic glamour
about him which is what counts in the ruling of
men. The stock exchange is a poor substitute
for the Holy Grail. We have seen that the indus-
trialist and merchant, as far as they are entre-
preneurs, also fill a function of leadership. But
economic leadership of this type does not readily
expand, like the medieval lord's military leader-
ship, into the leadership of nations. On the
contrary, the ledger and the cost calculation absorb
and confine".¹³

Sonder die aristokrasie, wat hulle prestige
op staatkundige gebied verleen aan irrasionele ele-
mente soos glans en ridderlikheid, kan die entre-
preneur en die kapitalistiese beskawing nie funk-
sioneer nie. Die staat, wat hy met die mag van
die swaard assosieer, is 'n oorblyfsel uit die feo-
dale tydperk. Vir hierdie swaardmag het die bour-
geoisie persoonlik nie die geringste aspirasies nie,
en vir die hantering daarvan het hy nie die bekwaam-
heid nie. Die bourgeoisie buitekant sy kantoor en
die professionele man van Kapitalisme buite sy pro-

12. Ibid., p. 137.

13. Ibid., p. 137

fessie slaan 'n droewige figuur. Die feodale adel aan die ander kant het beide voete op die grond en is derhalwe beter toegerus as regeerder. Op staatkundige gebied slaan die bourgeoisie 'n swak figuur en indien hy nie beskerm word deur 'n nie-bourgeoisie laag nie, is hy staatkundig hulpeloos en nie alleen onbekwaam om die volk te lei nie, maar ook om sorg te dra vir sy besondere klasbelange. Schumpeter beskou dus die aristokrasie se funksie op politieke gebied as 'n noodsaaklike voorvereiste vir die kapitalistiese samelewing.

III. DIE INSTITUSIONELE STRUKTUUR VAN KAPITALISME

Schumpeter se teoretiese model van Kapitalisme vertoon 'n sterk institusionele karakter. Selfs sy sirkulêre vloei is nie 'n model van alle samelewings nie, maar slegs van 'n samelewing in ooreenstemming met sy begrip van die kapitalistiese reëling. Van sy suiwer model sê Clemence en Doody: "The model and its working are strongly institutional in character. Definite types of private property and private initiative are assumed; a money and banking system with definite standards and tradition is taken for granted; and a definite scheme of motivation is above all presupposed".¹⁴ Sonder hierdie instellings kan die entrepreneur nie sy ekonomiese funksie vervul nie. Hierdie instellings verg dus nadere ontleding.

14. Clemence, R.V., and Doody, F.S., The Schumpeterian System (Addison-Wesley Press, Inc. 1950), p. 11.

Schumpeter praat van 'n kommersiële samelewing wanneer die ekonomiese proses toevertrou word aan die leiding van die private sakeman. Dit behels in die eerste plek private eienaarskap van produksiemiddele soos grond en uitrusting, en tweedens produksie vir eie rekening d.w.s. produksie deur private inisiatief vir persoonlike profyte. Sodanige samelewing is egter as 'n reël nog nie suiwer bourgeoisie nie, want soos in die voorafgaande afdeling aangetoon is, kan die industriële en kommersiële bourgeoisie in die algemeen slegs bestaan in simbiose met 'n nie-bourgeoisie laag. Ook is 'n kommersiële samelewing nie dieselfde as 'n kapitalistiese samelewing nie,¹⁵ want soos Schumpeter dit stel: "The latter, a special case of the former, is defined by the additional phenomenon of credit creation — by the practice, responsible for so many outstanding features of modern economic life, of financing enterprise by bank credit, i.e., by money (notes or deposits) manufactured for that purpose".¹⁶ Bankkrediet is dus essensieel vir die funksionering van die kapitalistiese stelsel en dit moet by die ander twee kriteria gevoeg word. 'n Definisie van Kapitalisme kan dus nie slegs private eienaarskap van produksiemiddele en produksie vir 'n mark insluit nie, maar moet ook die verskynsel van

15. "But since commercial society, as an alternative to socialism, in practice always appears in the particular form of capitalism, it will make no great difference if the reader prefers to keep to the traditional contrast between capitalism and socialism". Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 167.

16. Ibid., p. 167.

krediet bevat, want "this phenomenon being the differentia specifica distinguishing the "capitalist" system from other species, historical or possible, of the larger genus defined by the two first characteristics".¹⁷ Schumpeter beskou die skepping van krediet as die kriterium vir die kapitalistiese stelsel en daarom dateer hy Kapitalisme so ver terug as die element van kredietskepping.

Schumpeter stel vier institusionele instellings as voorvereiste vir Kapitalisme, nl.

- (i) Private beheer en private besit van produksiefaktore;
- (ii) Die Konkurrerende Mark;
- (iii) 'n Kredietstelsel; en
- (iv) Die Staat.

A. PRIVATE BESIT EN PRIVATE BEHEER VAN PRODUKSIEFAKTORE

Schumpeter het sekere begrippe as kenmerkend van 'n besondere institusionele raamwerk beskou, of anders gestel, elke ekonomiese stelsel het 'n bepaalde wyse van organisasie van die bedryfslewe en die produksieproses. So beskou hy eienaarskap of eiendombesit — ook belasting — as integrale komponente van die kommersiële samelewing, presies soos wat ridders en landgoed eie is aan die feodale stelsel. Private beheer en private besit van produksiefaktore en vryheid om kontrakte aan te gaan, word

17. Schumpeter, The Instability of Capitalism in Essays of J.A. Schumpeter, p. 48.

derhalwe deur Schumpeter as 'n noodwendige voorvereiste vir 'n kapitalistiese samelewing beskou. Hy skryf die ontstaan van die bourgeoisie en gevolglik Kapitalisme toe aan die verkryging van hierdie regte. Die reg wat die bourgeoisie verkry het om vir eie rekening op te tree en die ekonomiese sukses wat daarop gevolg het, het aan die bourgeoisie sosiale erkenning verleen. Om hulle ekonomiese funksie suksesvol te kan vervul moet die bourgeoisie vry wees om op ekonomiese gebied te kan optree, want sonder private beheer en private besit van produksiefaktore en die reg om kontrakte aan te gaan, kan die bourgeoisie nie hulle ekonomiese funksie vervul nie. Schumpeter verklaar: "the capitalist arrangement, as embodied in the institution of private enterprise, effectively chains the bourgeoisie stratum to its tasks".¹⁸ Hierdie instellings is nie bloot 'n kenmerk maar ook 'n voorvereiste vir 'n kapitalistiese stelsel en wanneer hierdie instellings verdwyn beteken dit die verdwyning van Kapitalisme self. Wanneer Kapitalisme daardie stadium van evolusie bereik het dat dit hierdie instellings ondermyn beteken dit die einde van laissez-faire Kapitalisme.

B. DIE KONKURRERENDE MARK

Met die opkoms van Kapitalisme het die beskouing oor konkurrensie 'n radikale verandering ondergaan. Schumpeter toon aan dat ekonome ten

18. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 74.

laaste weggebreek het uit die fase waarin pryskonkurrensie die hoof motief was. Hy wys daarop dat sodra kwaliteitskonkurrensie en verkoopsvernuf erkenning op die heilige terrein van die prysteorie kry, die prys-idee verdring word uit sy dominerende posisie. Maar Schumpeter sê dat in Kapitalisme dit nie hierdie konkurrensie is wat tel nie, maar konkurrensie van die nuwe: die nuwe kommoditeit, die nuwe tegnologie, die nuwe bron van aanbod, die nuwe soort organisasie (bv. grootskaalse eenheid van beheer) — konkurrensie wat 'n afdoende koste of kwaliteitsvoordeel afdwing en wat nie die profytgrense en opbrengs van bestaande ondernemings tref nie, maar wel hulle fundamente en hulle ware wese. "This kind of competition is as much more effective than the others as a bombardment is in comparison with forcing a door,...".¹⁹

Hierdie soort konkurrensie — konkurrensie van die nuwe — is die fundamentele impuls wat die kapitalistiese masjien in beweging bring en in beweging hou.²⁰ Kapitalisme is nooit staties en kan nooit staties wees nie. Die ekonomiese struktuur is voortdurend onderhewig aan veranderings; ou ondernemings word vernietig en nuwes maak hulle verskyning.

19. Ibid., p. 84.

20. Schumpeter aanvaar die bestaansmoontlikheid van innovasies as sou dit gegewe wees, want daarsonder kan 'n dinamiese kapitalistiese ekonomie, volgens hom, nie funksioneer nie.

Kapitalisme word deur hierdie konkurrensie steeds voor nuwe verassings gestel en die kapitalistiese onderneming is a.g.v. hierdie altyd teenwoordige konkurrensie in permanente bedreiging. Tereg merk Schumpeter dan ook op dat hierdie konkurrensie dissiplineer voor dit aanval. Al is die sakeman alleen op sy gebied voel hy hom altyd in 'n konkurrerende posisie. Hy mag vir geen oomblik, selfs al verkeer hy in 'n monopolistiese of oligopolistiese posisie, dink dat daar geen akute gevaar bestaan nie; hy moet steeds rekening hou met die potensiële konkurrent wat mag opduik. Hy sal steeds nuwe produksiemetodes oorneem en steeds trag om nuwes te ontdek, selfs al moet dit lei tot die vernietiging van bestaande belegging en kapitaalgoedere. In baie gevalle, hoewel nie in almal nie, sal dit op die lange duur gedrag afdwing wat baie soortgelyk is aan die volmaakte konkurrerende patroon. Die Schumpeteriaanse stelsel is dus nie 'n saak van monopolie versus konkurrensie in die gewone sin nie, maar eerder een van innovasie in 'n proses van skeppende vernietiging. Sonder hierdie innovasies, wat die dinamiese eienskap aan Kapitalisme verleen, is Kapitalisme nie moontlik nie.

Schumpeter beklemtoon dat moderne Kapitalisme monopolistiese en oligopolistiese strukture vertoon en al hoe meer Kapitalisme van "big business" geword het. Schumpeter het gevolglik die idee van volmaakte konkurrensie verwerp. Nadat Schumpeter Marshall en Wicksellse analise oor volmaakte konkurrensie ondersoek het, beweer hy dat nóg Marshall nóg

Wicksell nóg die Klassiekes besef het dat volmaakte konkurrensie 'n baie uitsonderlike geval is. Indien gelet word op die toestande waaraan voldoen moet word om volmaakte konkurrensie te verseker, besef 'n mens onmiddellik dat daar nie baie gevalle daarvan kan wees nie.

C. DIE KREDIETSTELSEL

Die kredietstelsel waarna hier verwys word, word onder die volgende hoofde behandel: (1) Kredietskepping, (2) Kapitaal en, (3) Die Geldmark.

1. Kredietskepping

Indien die entrepreneur nuwe kombinasies wil uitvoer moet hy beheer oor produksiefaktore bekom. In 'n kapitalistiese ekonomie waar hierdie faktore private besit is, kan dit alleen gedoen word deur die aanbod van geld. Die entrepreneur self het nie hierdie fondse nie — altans dit is nie sy funksie om geld voor te skiet nie. Hy moet hierdie geld leen by organisasies of by kapitaliste — m.a.w. by banke. Sonder enige vorige ontwikkeling het hierdie instellings nie besparings of surplusse waaruit hulle lenings aan die entrepreneur kan maak nie, gevolglik skep hulle krediet wat dan ook die draer van ontwikkeling word in 'n kapitalistiese ekonomie. Schumpeter beskou krediet as 'n essensiële verskynsel vir die kapitalistiese proses, want daarsonder is die entrepreneur nie in staat om innovasies aan te wend nie: "For the central figure on the capitalist stage, the entrepreneur, is concerned not with the administration of existing industrial plant

and equipment but with the incessant creation of new plant and equipment, embodying new technologies that revolutionize existing industrial structures. The financing of this activity is the essential function of bank credit, which removes from the path of the industrial innovator the requirement of ownership of capital. All the typical phenomena of capitalism, all its achievements, problems and vicissitudes, including the trade cycle, derive from this process".²¹

Bogenoemde aktiwiteite van die entrepreneur, asook krediet, krediet-instellings en rente sal nouliks voorkom in die roetine sirkulêre vloei van ekonomiese lewe en hoort hoofsaaklik tuis by 'ontwikkeling'. Krediet, wat deur die entrepreneur aangewend word vir innovasies, vorm dus 'n element van ekonomiese ontwikkeling. Dit is belangrik om daarop te let dat Schumpeter nie krediet vir konsumpsie in gedagte het nie, want hy beskou dit nie as 'n essensiële element in die funksionering van 'n ekonomiese stelsel nie. Hy is alleen geïnteresseerd in krediet wat aangewend word om produksiefaktore van hulle ou aanwendings weg te lok vir die uitvoering van innovasies.

2. Kapitaal

Die voorafgaande bespreking werp ook lig op die aard van die term kapitaal. Kapitaal is 'n spesiale verskynsel van die kapitalistiese samelewing waar dit nodig is om betalings aan produksie-

21. Schumpeter, Capitalism in Essays of J.A. Schumpeter, pp. 193-194.

faktore te maak indien nuwe innovasies ingevoer wil word. Kapitaal kom nie voor in 'n sosialistiese samelewing waar die staat seggenskap oor produksiefaktore het nie, en produksiefaktore van ou gebruike na nuwes beweeg slegs in opdrag van die staat. Kapitaal is 'n kenmerk van 'n ontwikkelde kapitalistiese ekonomie. Dit is, "nothing but the lever by which the entrepreneur subjects to his control the concrete goods which he needs, nothing but a means of diverting the factors of production to new uses, or of dictating a new direction to production".²² Schumpeter beskou die bogenoemde eienskap as die enigste funksie van kapitaal. Kapitaal is dus 'n brug tussen die entrepreneur en die goedere-wêreld, want die enigste rede waarom kapitaal benodig word, "is simply to serve as a fund out of which productive goods can be paid for".²³

3. Die Geldmark

Schumpeter beweer: "that there are markets for the services of labor and land and for consumption goods in which everything essential to the circular flow is settled, while the produced means of production, transitory items, have no such independent market. In development, which introduces the new agent capital into the economic process, there must be still a third market in which something interesting happens, the capital market".²⁴ Laasge-

22. Schumpeter, Economic Development, p. 116.

23. Ibid., p. 118.

24. Ibid., p. 123.

noemde mark is baie meer gekonsentreer, baie beter georganiseer en baie makliker waarneembaar as die ander twee genoemde markte. Dit is die bekende geldmark waarvan elke dag gehoor en gelees word.

In 'n ekonomie sonder ontwikkeling sal daar nie so 'n geldmark wees nie. Daar sal slegs instellings wees vir gewone krediet-oorboekings en transaksies soos o.a. lone en belastinge. In 'n dinamiese ekonomie moet hierdie funksies ook vervul word, maar dan is daar nog addisionele funksies: "moreover, there is always employment for purchasing power which is momentarily idle. And finally, with development, as already emphasised, bank-credit penetrates into the transactions of the circular flow. Thus is, then, that these things become, in practice, elements of the function of the money market".²⁵ Die vernaamste funksie van die geld- of kapitaalmark is om met krediet te handel met die doel om ontwikkeling te finansier. Ontwikkeling skep en voed hierdie mark.

✓ IV. DIE FUNKSIE VAN DIE STAAT

Ter afsluiting word daar kortliks aandag gegee aan Schumpeter se siening van die funksie van die staat op ekonomiese gebied. Schumpeter het die kapitalistiese enjin as 'n uiters doeltreffende en selfregulerende enjin beskou en was dan ook teen enige staatsinmenging op ekonomiese gebied gekant. Solank Kapitalisme deur die staat toegelaat word om vrylik te funksioneer sal dit tot voordeel van alle

25. Ibid., p. 124

lae van die samelewing strek. In die kapitalistiese samelewing sien Schumpeter die rol van die staat as sekondêr. Hy skryf ontwikkeling in die kapitalistiese stelsel toe aan die entrepreneur en die rol van die regering is sekondêr of passief, altans dit is wat sy teorie impliseer. Rimmer benadruk hierdie standpunt van Schumpeter deur die aandag daarop te vestig dat volgens Schumpeter se siening die regering betekenisvol word slegs wanneer dit ontwikkeling belemmer, wanneer dit Kapitalisme weerhou om te funksioneer soos beoog, wanneer dit ophou om die belange van die bourgeoisieklas te dien en opponerende belange begin nastreef.²⁶ Uit ons bespreking blyk dit dus dat Schumpeter dit as 'n voorvereiste vir laissez-faire Kapitalisme stel dat die staat nie moes inmeng op ekonomiese gebied nie, maar terselfdertyd moes die bourgeoisie ook nie op staatkundige gebied inmeng nie. Die ideale toestand was, volgens hom, 'n simbiose tussen die bourgeoisie en die aristokrasie d.w.s. elkeen op sy eie terrein tot wedersydse voordeel van almal.

Opsommend kan ons dit stel dat Schumpeter besonder baie waarde geheg het aan hierdie geheel van kulturele instellings. Hy sien hierdie kulturele komplement via die irrasionele optrede van die ondernemer via die impulsiewe personalistiese ingrypings van die entrepreneur as die stukrag van Kapi-

26. Vgl. Rimmer, D., Schumpeter and the Underdeveloped Countries in The Quarterly Journal of Economics Vol. 75, 1961, p. 426.

talisme. Hierdie kulturele komplement oefen 'n dominante invloed op die werkwyse van die kapitalistiese enjin uit en dit wil voorkom of dit die werkwyse van die „enjin” bepaal het gedurende die bloeifase. Hierdie geheel van kulturele instellings is eintlik wat Kapitalisme is en dit bepaal hoe die „enjin” gaan funksioneer. Die vraag is egter of Schumpeter konsekwent is in hierdie siening van hom en of hy dit tot aan die einde deurvoer.

HOOFSTUK 5

DIE FUNKSIONERING VAN DIE KAPITALISTIESE ENJIN

I. INLEIDING

In die voorafgaande hoofstuk is die kulturele komplement van die kapitalistiese beskawing ondersoek d.w.s. daardie faktore wat onontbeerlik is vir die struktuurstrategie van 'n kapitalistiese samelewing. In hierdie hoofstuk sal ondersoek ingestel word hoe die kapitalistiese enjin binne hierdie breë institusioneel kulturele raamwerk gefunksioneer het gedurende die bloeifase.

Dit wil op hierdie stadium voorkom asof die werkwyse van die kapitalistiese enjin bepaal word deur hoe die institusionele raamwerk funksioneer. Soos reeds aangetoon beklemtoon Schumpeter instellings en in besonder die funksie van die entrepreneur as 'n voorvereiste vir 'n kapitalistiese beskawing. Hy heg besonder baie waarde aan die rol van die entrepreneur en sien die entrepreneur as die dinamiese faktor in Kapitalisme. Schumpeter besef dat die rasionaliteit nie die dryfkrag van die stelsel kan bepaal nie, en soos dit uit die voorafgaande hoofstuk geblyk het, is dit die irrasionele stukrag wat vir die personalistiese ingrypings, wat die Kapitalisme tot steeds groter hoogtes opvoer, verantwoordelik is.

Schumpeter beweeg voortdurend tussen

hierdie twee pole — die kapitalistiese enjin en die kulturele komplement. Daar is 'n voortdurende wisselwerking tussen hierdie twee wêreldes en die vraag ontstaan of die „enjin” nie geleidelik besig is om die kulturele komplement te verander nie. Sievers stel soos volg: “One contradiction (or dialectic) which Schumpeter perceived in capitalism is that the very rationalism which is its distinguishing characteristic tends in time to undermine its efficiency, because as capitalist society becomes more and more rationalized the non-rationalist elements just mentioned, which are necessary to capitalism, have less and less place in society”.¹ Schumpeter verpersoonlik twee dinge, aan die een kant die kapitalistiese enjin wat absoluut 'n rasionaliteit is en aan die ander kant die entrepreneur wat die verpersoonliking van irrasionaliteit is. Die belangrikheid van die kulturele komplement as voorwaarde vir die suksesvolle funksionering van die „enjin” is reeds aangetoon en nou sal die funksionering van die kapitalistiese enjin van naderby ondersoek word.

II. SCHUMPETER SIEN KAPITALISME AS 'N DINAMIESE PROSES

Schumpeter het sy lewe as ekonoom gewy aan 'n analise van die ekonomiese evolusie in die kapitalistiese stelsel. Volgens hom is en kan Kapitalisme nooit staties wees nie; dit is 'n pro-

1. Sievers, op. cit., p. 41.

ses van ekonomiese evolusie. Om hierdie proses van ekonomiese evolusie te kon aantoon, het Schumpeter sy eie model van statiese ewewig ontwerp. Hierdie statiese ewewigstoestand word versteur sodra Schumpeter die entrepreneur en innovasies te voorskyn laat tree en daarom sien hy die entrepreneur as die dinamiese faktor in Kapitalisme.

A. DIE STATIESE EWEWIG.

Schumpeter se model van statiese ewewig is ontwerp vir 'n geslote kommersieel georganiseerde stelsel waarin private eiendom, verdeling van arbeid en vrye konkurrensie bestaan. Hy gaan van die veronderstelling uit dat die stelsel uit 'n gegewe en stasionêre bevolking bestaan; 'n bevolking wat nie verander in getalle en ouderdomsverdeling nie. Schumpeter bedoel met „stadiese analise" die sirkulêre vloei van die ekonomiese lewe: d.i. waar die ekonomiese lewe jaar na jaar in wese in dieselfde kanale vloei en die enigste veranderinge, indien enige, baie klein en onafgebroke is, waar dieselfde goedere elke jaar op dieselfde wyse geproduseer word en waar vir elke aanbod iewers in die ekonomiese stelsel 'n ooreenkomstige vraag wag en vir elke vraag 'n ooreenkomstige aanbod.² Dit beteken nie dat daar geen veranderinge in ekonomiese aktiwiteite is nie. Die data mag verander maar die

2. "Hence it follows that somewhere in the economic system a demand is, so to say, ready awaiting every supply, and nowhere in the system are there commodities without complements, ...". Schumpeter, Economic Development, p. 8. Hierdie aanhaling toon 'n opvallende ooreenkoms met die Wet van Say.

mense sal onmiddellik by hierdie veranderings aanpas en so stewig moontlik aan die gebruiklike metode vasklou. Die ekonomiese stelsel sal gevolglik nie uit homself verander nie, maar dit sal verband hou met die voorafgaande ekonomiese aktiwiteite. Aangesien die ekonomiese stelsel dus nie uit homself verander nie, steek daar volgens Schumpeter geen kwaad in om 'n bietjie te abstraher en te aanvaar, "an unchanging economic process which flows on at constant rates in time and merely reproduces itself".³

In die stasionêre vloei van ekonomiese lewe doen die werkers en bestuurders net roetine werk; 'n herhaling van bevele en handelinge.⁴ Die produksieproses is geheel en al gesinchroniseer en word jaar in en jaar uit herhaal. Die ekonomie beweeg elke jaar wesenlik in dieselfde kanale as die vorige jaar; vir elke vraag is daar 'n ooreenstemmende aanbod. Daar kan nie enige surplusse voorkom nie. Indien daar wel surplusse voorkom is dit te wyte aan een of ander eienaardigheid van sekere produksiefaktore of organisasies wat tot monopolistiese toestande lei. Daardie surplus kan toegeskryf word aan die produksiefaktore en beskou word as lone, rente of kwasi-rente. Daar kan nie enige besparings wees nie, want indien enige, beteken dit

3. Schumpeter, Business Cycles, pp. 35-36.

4. Schumpeter stel dit soos volg: "No other than ordinary routine work has to be done in this stationary society, either by workmen or managers. Beyond that there is, in fact, no managerial function - nothing that calls for the special type of activity which we associate with the entrepreneur. Ibid., p. 40.

dat iemand sy posisie kan verbeter wat volgens definisie onmoontlik is onder ewewigstoestande. Ook word aangeneem dat surplusse wat mag voorkom verbruik sal word deur diegene wat in besit daarvan is.

Schumpeter het sy model van die sirkulêre vloei van die ekonomiese lewe gebou deur daaruit te neem die entrepreneur en veranderings in die produksiefunksie. Onmiddellik word besef hoe logies dit sal wees om die model van ekonomiese ontwikkeling te bou deur hierdie aspekte in te voeg — die entrepreneur en veranderings in die produksiefunksie — en om die een met die ander te assosieer sodat die uitvoering van veranderings in die produksiefunksie die entrepreneursfunksie word. Dit is dan ook werklik wat Schumpeter gedoen het. Hy het die proses van ekonomiese ontwikkeling, wat geheel en al vreemd is aan die waargenome sirkulêre of neiging na ewewig en 'n oorheersende kenmerk van die werklike kapitalistiese wêreld is, laat tussen beide tree.

B. EKONOMIESE EVOLUSIE — KOMPLEMENTARITEIT TUSSEN „DOP” EN „ENJIN”

In 'n statiese ekonomie is daar altyd 'n neiging na ewewig. Die ewewigsposisie verander wel, weens veranderings in die data van die stelsel, maar indien die veranderings in die nie-sosiale of nie-ekonomiese data of verbruikersmaak voorkom, is geen fundamentele opknapping van die ekonomiese struktuur nodig nie. Die ekonomiese stelsel pas homself gewoonweg aan by sodanige veranderings. Dit is die interne faktore van ekonomiese veranderings

wat nadere ondersoek regverdig en wat deur Schumpeter as die vernaamste onderwerp van bestudering beskou word. Die interne faktore behels veranderings in produksiebronne en veranderings in die metode van die aanbieding van kommoditeite. Ons sal nie by die eersgenoemde stilstaan nie, aangesien Schumpeter die invloed wat dit uitoefen op fluktuasies in die industrie en handel as van baie gering beskou. Onder hierdie groep val veranderings in bevolking en welvaart, maar Schumpeter sien dit as 'n voortdurende proses van groei eerder as ontwikkeling.

Volgens Schumpeter se siening dek veranderings in die metode van aanbod 'n baie wye terrein. Dit behels die hele proses van innovasies, m.a.w. die invoering van 'n nuwe goed of 'n nuwe kwaliteit van 'n goed, die invoering van 'n nuwe metode van produksie, die oopstelling van 'n nuwe mark, die verowering van 'n nuwe bròn van aanbod van grondstowwe of halfvervaardigde goedere en die daarstelling van 'n nuwe organisasie van enige industrie, bv. die skepping van 'n monopolistiese posisie of die vernietiging van sodanige posisie — al hierdie faktore is vervat in veranderings in die metode van aanbod van kommoditeite.⁵ Dit is belangrik om daarop te let dat Schumpeter 'n onderskeid maak tussen innovasies en uitvindings. Elke nuwe uitvinding behels in die eerste plek 'n wetenskaplike nuwigheid, maar, "It is entirely immaterial whether an innovation implies scientific novelty or not".⁶

5. Schumpeter, Economic Development, p. 66.

6. Schumpeter, Business Cycles, p. 84.

Elke uitvinding bring nie noodwendig 'n innovasie teweeg nie; dit is eers wanneer 'n uitvinding ekonomies suksesvol aangewend word dat daar gepraat kan word van 'n innovasie.⁷ Om 'n uitvinding te maak en om die ooreenstemmende innovasie uit te voer, is ekonomies en sosiologies twee totaal verskillende dinge: "They may, and often have been, performed by the same person; but this is merely a chance coincidence which does not affect the validity of the distinction. Personal aptitudes — primarily intellectual in the case of the inventor, primarily volitional in the case of the businessman who turns the invention into an innovation — and the methods by which the one and the other work, belong to different spheres".⁸

Innovasies kan gedefinieer word as die daargestelling van 'n nuwe produksiefunksie, aangesien dit in die produksiestelsel 'n kombinasie invoer wat nog nie voorheen bestaan het nie. Clemence en Doody verklaar gevolglik: "Innovation is thus an internal factor from the point of view of the Schumpeterian System, and innovation with its effects and with the response of the economy to these effects is responsible for the process of Economic Evolution".⁹ Innovasies behels die oopstelling van nuwe terreine,

7. "In these various descriptions of innovation there is no hint as to its source except that it need not originate with invention. The only discussion of the origin of innovation locates it with the innovator or (called the entrepreneur)". Solo, C.S., Innovation in the Capitalist process: A critique of the Schumpeterian theory. Q.J. of E. Vol. 65, 1951, p. 422.

8. Schumpeter, Business Cycles, pp. 85-86.

9. Clemence and Doody, The Schumpeterian System, p. 36.

'n spontane en onderbroke verandering wat die basis van berekening fundamenteel verander, vorige bestaande ewewigstaat vir altyd vervang en die nuwe ewewig kan nie bereik word vanuit die oue bloot deur marginale veranderings of deur oneindig klein stappe nie. Innovasies beteken nie bloot die daarstelling van 'n nuwe onderneming nie; dit behels die daarstelling van 'n nuwe produksiefunksie en dit is die kriterium van ekonomiese ontwikkeling in die Kapitalisme.

S. Pal beskryf Schumpeter se siening van die verloop van die proses van ekonomiese ontwikkeling soos volg: "In the Schumpeterian model the creative response to set up new production functions is provided by the private entrepreneur who 'seizes the gain when it is immediately before his eyes'. His role is crucial; it is he who breaks the familiar routine and falls within the sociological category of elite or 'creative leadership' and overcomes all initial obstacles: 'only a few can lead but many can follow'.¹⁰ Die proses van ekonomiese ontwikkeling behels nie bloot die daarstelling van 'n nuwe soort produksie-aktiwiteit nie, maar terselfdertyd die eliminerings van die oue; hierdie proses van skeppende vernietiging is 'n pynlike proses en gaan gepaard o.a. met 'n verskuiwing van mannekrag, werkloosheid, vermorsing, herorganisasie van inkome, bankrotskap ens. Schumpeter sien dit egter as die

10. Pal, S., Schumpeter and His Ideas on Economic Development in The Indian Journal of Economics, Vol. XXXVI July 1955, p. 137.

noodsaaklike koste wat vir ontwikkeling betaal moet word. Ekonomiese ontwikkeling kan gevolglik gedefinieer word as 'n "spontaneous and discontinuous change in the channels of the flow", 'n verandering, "which forever alters and displaces the equilibrium state previously existing".¹¹ Sodra 'n gegewe verandering geïnkorporeer is in die stelsel en die sirkulêre vloei weer in ewewig is by die nuwe en hoër vlak, word die proses van ekonomiese ontwikkeling tydelik onderbreek totdat 'n verdere verandering voorkom.

Daar sal nou kortliks gelet word hoe veranderings in die stelsel geïnkorporeer word. Aangesien Schumpeter aanvaar dat ,nuwe moontlikhede' om die bestaande produksiefaktore op verskillende wyse te emplojeer, "are continuously being offered by the surrounding world, in particular new discoveries are continuously being added to the existing store of knowledge",¹² en dat die breë massa verkies om dinge op die bekende wyse te doen, bestaan daar die geleentheid vir entrepreneurs om nuwe kombinasies van bestaande bronne uit te voer deur voordeel te trek uit die dinamiese tegnologie wat aanwesig is in die andersinds stasionêre staat. Sy teorie veronderstel gewoonlik ock volle indiensneming, en verder dat die entrepreneurs die benodigde koopkrag om produksiebronne vanaf die ou ge-

11. Schumpeter, Economic Development, p. 64.

12. Ibid., p. 79.

bruike na die nuwe kombinasies te trek, verkry van krediet-instellings. Schumpeter verklaar dat indien aan hierdie voorwaardes voldoen is, "the surplus realized is ipso facto a net profit".¹³ Sodra die entrepreneur die nuwe kombinasies gevestig het, word die tweede toneel van die drama soos volg voorgestel: "The spell is broken and new business are continually arising under the impulse of the alluring profit. A complete reorganization of the industry occurs, with its increases in production, its competitive struggle, its supersession of obsolete businesses, its possible dismissal of workers, and so forth".¹⁴ Hierdie oorspronklike siening van Schumpeter is later deur hom gekwalifiseer deurdat hy daarop gewys het dat vrye konkurrensie, wat vrye toegang tot elke industrie impliseer, dit onmoontlik mag maak om hoegenaamd toe te tree. Hy het dan ook gevolglik verklaar dat volmaakte konkurrensie met vryheid van toetreding "is incompatible" met "the bulk of what we call economic progress".¹⁵ Hy beweer: "perfect competition is and always has been temporarily suspended whenever anything new is being introduced — automatically or by measures devised for the purpose — even in otherwise perfectly competitive conditions".¹⁶

13. Ibid., p. 131.

14. Ibid., p. 131.

15. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 105.

16. Ibid., p. 105.

Schumpeter se model van ekonomiese ontwikkeling toon dat Kapitalisme 'n evolusionêre proses is en derhalwe kan hy met reg verklaar: "The essential point to grasp is that in dealing with capitalism we are dealing with an evolutionary process."¹⁷ Kapitalisme is van nature 'n vorm of metode van ekonomiese verandering en dit kan nooit stasionêr wees nie. Die evolusionêre karakter van Kapitalisme is nie bloot toe te skrywe aan die feit dat die ekonomiese lewe voortbeweeg in 'n sosiale en natuurlike omgewing wat verander en deur sy veranderings die data van ekonomiese optrede wysig nie; hierdie feit is belangrik en hierdie veranderinge (oorloë, revolusies ens.) berei dikwels die weg vir industriële veranderinge voor, maar hulle is nie primêre dryfkragte nie. Schumpeter skryf ook nie hierdie evolusionêre karakter aan kwasi-automatiese vermeerdering in bevolking en kapitaal, of aan die grille van 'n monetêre stelsel toe nie. Die fundamentele impuls wat die kapitalistiese enjin in beweging bring en hou, kom volgens Schumpeter van innovasies wat deur die entrepreneur skeppend aangewend word m.a.w. die stukrag kom van buite die enjin. Hierdie proses van innovasie — die gesamentlike funksie van nuwe geleenthede en die ondernemingsgees van die innovator, ondersteun deur kapitalistiese instellings — is die dryfkrag van die kapitalistiese enjin.

17. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 82.

Schumpeter se beskrywing van ekonomiese ontwikkeling is gebaseer op die rol van die entrepreneur en gevolglik ook 'n dinamiese tegnologie. Dit is die entrepreneur, wat met die innovasies wat hy skep of ten minste skeppend aanwend, krag en lewe aan die kapitalistiese proses verleen.¹⁸ Schumpeter skryf ekonomiese ontwikkeling dus toe aan irrasionele elemente. Macdonald verklaar dat Schumpeter die entrepreneur sien as die "supernormal entrepreneur" en die oorsaak van veranderings toeskryf aan individue met "supernormal ability".¹⁹ Om die entrepreneursfunksie moontlik te maak, is dit nodig dat die geheel van kulturele instellings, waarbinne die entrepreneur moet funksioneer, buigbaar genoeg moet wees om die entrepreneur toe te laat om sy aktiwiteit te kan uitvoer.

Kapitalisme is dus alleen moontlik as daar komplementariteit tussen die kapitalistiese enjin en die kulturele komplement is. Daar is volgens Schumpeter 'n interafhanklikheid tussen die „enjin" en die kapitalistiese beskawing. Solank die entrepreneur vry is om sy funksie te vervul sal die kapitalistiese enjin doeltreffend funksioneer d.w.s. solank die kapitalistiese beskawing sy karakter behou sal Kapitalisme voortbestaan. Daarom dan ook dat Schumpeter die komplementariteit tussen die „enjin" en die kultu-

18. Macdonald stel dit as volg: "The aggressive entrepreneur braking into the placid circular flow, equipped with nothing but will, energy, and the idea for the innovation ..." Macdonald, op. cit., p. 377.

19. Ibid., p. 377.

rele komplement so beklemtoon en so baie waarde aan lsg. instansie heg vir die doeltreffende werkwyse van die enjin.

Die neiging van baie ekonome om die ekonomiese ontwikkeling sedert die negentiende eeu aan tegnologiese vooruitgang, in stede van die entrepreneur toe te skryf, het heftige teenkanting vanaf die kant van Schumpeter uitgelok. Wat betref tegnologiese veranderings verklaar Schumpeter: "But these are not independent of the capitalist system that, on the contrary, tends to call them forth by concentrating human energy upon economic tasks, by creating the rational attitude favourable to technological development, and by setting high prizes on success in this field".²⁰

III. KAPITALISME IS 'N SIKLIES-PROGRESSIEWE PROSES

Soos reeds gestel sien Schumpeter die kapitalistiese evolusie as 'n geleidelike proses van ontstaan, bloei en verval, en kan hierdie evolusioneêre proses nie afgebaken word na spesifieke tydperke nie, want die een fase gaan outomaties oor in die ander en daar is aansienlike oorvleueling tussen die verskillende periodes. Dit blyk egter uit Schumpeter se bespreking van die konjunktuurverskynsel dat hierdie geleidelikheid en onafgebrokenheid nie 'n kenmerk van ekonomiese ont-

20. Schumpeter, Capitalism in Essays of J.A. Schumpeter, p. 193.

wikkeling in 'n kapitalistiese samelewing is nie.²¹

Meier en Baldwin stel hierdie aangeleentheid soos volg: "... the key individuals in Schumpeter's theory of development are the entrepreneurs. They are the initiators of significant advances in national product. And these increases do not occur through a smooth, continuous process; economic development is an uneven, disharmonious process.

Cyclical swings are the cost of economic development under capitalism".²² Schumpeter verklaar dat dit 'n feit is "that the economic system does not move along continually and smoothly".²³ Die ekonomiese verloop word gekenmerk deur periodes van uitbreiding en inkrimping, maar met die netto resultaat 'n permanente verhoging van die produksiekapasiteit. Volgens Schumpeter is ekonomiese ontwikkeling eerder siklus-progressief as geleidelik en onafgebroke. Hierdie bewering van Schumpeter dat ekonomiese ontwikkeling nie reëlmatig en egalig plaasvind nie, maar dat dit spasmodies in golfbewegings voorkom, sal nou ondersoek word.

21. "The really big changes which shape the course of economic development are not made, cannot be made, gradually and continuously; they must be forced upon the stationary, circular flow economy in intermittent pushes. The business cycles (at least the major cycle) becomes in Schumpeter's theory an integral part of the process of economic development in the capitalist system". Haberler, op. cit., p. 43.

22. Meier, G.M., and Baldwin, R.E., Economic Development Theory, History, Policy. John Wiley & Sons, Inc. N.Y. 1957, p. 91.

23. Schumpeter, Economic Development, p. 216.

Ekonomiese ontwikkeling kom, volgens Schumpeter, in golfbewegings voor en die konjunkturgolf is 'n kenmerkende verskynsel van 'n kapitalistiese samelewing. Hy skryf die konjunkturgolf toe aan die feit dat innovasies in „bondels" voorkom.²⁴ Sodra een leier die tegniese, wetlike en finansiële moeilikhede in die weg van 'n nuwe pad (innovasie) oorkom het, is hierdie nuwe winsgewende weg nou oop vir 'n stormloop van „roetine" navolgers en inderwaarheid assosieer hy byna alle „booms" met 'n besondere nuwe industriële ontwikkeling.²⁵ Slegs enkele persone het die verbeeldingsvermoë en energie om suksesvolle innovasies in te voer. Maar terwyl slegs 'n paar in staat is om leiding te neem kan baie volg. Sodra iemand die voortou geneem het en die winsgewendheid van 'n nuwe kombinasie van produksiefaktore gedemonstreer het, kan andere hom maklik naboots. Elke keer wanneer 'n paar suksesvolle innovasies verskyn, is daar onmiddellik 'n leër van navolgers. Die gesamentlike effek van hierdie kudde-reaksie veroorsaak dat die gang van die ekonomiese ontwikkeling versteur word.

Schumpeter maak van irrasionele elemente gebruik om ekonomiese ontwikkeling te verklaar, nl. entrepreneurs en die kudde-instink. Volgens Schumpeter is die primêre oorsaak van die sikliese bewegings die onderbroke verskyning van innovasies;

24. "... the new combinations are not, as one would expect according to general principles of probability, evenly distributed through time — in such a way that equal intervals of time could be chosen, in each of which the carrying out of one new combination would fall — but appear, if at all, discontinuously in groups or swarms". Schumpeter, Economic Development, p. 223.

25. Vgl. bls. pp. 33-34 hierbo.

hierdie innovasies sit die kudde-beweging van entrepreneurs aan die gang en daar word met tussenposes beleggingstrome in die ekonomiese stelsel gepomp. Die ewewig van die hele ekonomie word daardeur versteur en die ekonomiese horison is onbekend en onberekenbaar. Die statiese analise, wat gebaseer is op die veronderstelling dat entrepreneurs 'n volledige en juiste kennis van die ekonomiese situasie het, is gevolglik onaanwendbaar. Foute en verkeerde berekenings is 'n algemene verskynsel en dit speel veral 'n belangrike rol gedurende die boom- en depressiefase. In die kapitalistiese samelewing geskied ekonomiese ontwikkeling nie op 'n evolusionêre wyse nie. Die personalistiese ingrypings van die entrepreneur versteur telkens die ekonomiese gang en ook die verloop van die geskiedenis. Sonder hierdie sporadiese ingrypings van die entrepreneur is ekonomiese ontwikkeling in 'n kapitalistiese stelsel nie moontlik nie.

Aangesien vooruitgang nie geleidelik en ononderbroke is nie, maar siklies en die konjunktuur inderdaad deel is van die proses van skeppende vernietiging en langtermyn of sekulêre vooruitgang is dit nodig dat Schumpeter se verklaring van die konjunktuurverskynsel ontleed word.

INNOVASIES EN DIE KONJUNKTUURVERSKYNSSEL

Schumpeter het sy analise van ekonomiese groei en fluktuasies ontwikkel binne die raamwerk van 'n drie-kringloop hipotese. Die kortste van hierdie drie kringlope het hy die Kitchen-golf genoem; die

intermediêre een noem hy die Juglar-golf; en die lang golfnoem hy die Kondratieff-golf. Die name is gekoppel aan die persone wat hierdie verskillende golwe eerste onderskei het. Volgens Schumpeter se historiese analise het daar drie Kitchens in elke Juglar voorgekom; ses Juglars in elke Kondratieff — laasgenoemde duur ongeveer ses-en-vyftig jaar. Hoewel Schumpeter die bestaan van kringlope met verskillende golflengtes beklemtoon het, het hy nie daarop aanspraak gemaak dat daar slegs hierdie drie soorte kringlope in die algemene besigheidsaktiwiteite is nie, en dat die golflengtes presies ses-en-vyftig jaar vir die Kondratieff, ongeveer nege jaar vir die Juglar en effens meer as drie jaar vir die Kitchen nie. Schumpeter betoog bloot dat die materiaal wat hy ondersoek het hulself daartoe geleen het om in hierdie spesifieke tydperk geïnterpreteer te word.

Die rede waarom kringlope verskil in tydsduur word deur Schumpeter toegeskryf aan die feit dat die verskillende innovasies, wat volgens hom die dryfkrag van alle kringlope is, nie altyd dieselfde tyd nodig het om hulle volle effek te laat geld nie.²⁶ Al die kringlope, kort en lank, gaan voort in gelyktydige golwe en hulle is almal deel van dieselfde proses van ekonomiese evolusie. Innovasies is die gemeenskaplike oorsake van al die verskillende kringlope.

26. In sy bespreking van Schumpeter se innovasie-teorie verklaar Estey: "It is not to be expected that innovations would cause cycles of a single wavelike movement. The period of gestation and absorption of the effects of innovations are not the same for all innovations. Some innovations will run their course

Ons het aangetoon dat Schumpeter die ekonomiese ontwikkeling in 'n kapitalistiese stelsel gesien het as 'n onderbroke proses; 'n siklies-progressiewe proses. Om hierdie siklies-progressiewe proses aan te toon, het Schumpeter hom veral toegespits op 'n analise van die lang golf (of Kondratieff-golf). Hy skryf die verskillende lang golwe, wat hy in die kapitalistiese samelewing onderskei het, toe aan spesifieke innovasies waardeur die verloop van die ekonomiese ontwikkeling 'n ander wending gekry het. Die eerste lang golf (1787-1842) identifiseer hy met die ontwikkeling van stoomkrag en tekstiel vervaardigers in Engeland; die tweede (1843-1897) met spoorweë, yster en staal; terwyl die derde wat in 1898 begin het met elektrisiteit geassosieer word.

Schumpeter onderskei vier fases in elke kringloop. Die ewewigspunt, ooreenstemmend met

quickly; others need time to work out their full effects. Railroads are of the latter type. Not all the railroads can be built at once. The railroads, like all major innovations, need time to shape their environment for their own further development. And it takes time too to bring into use the opportunities of production that the railroads make possible, and all the shifts of population and enterprise that such great innovations set going.

Thus some innovations make for short cycles. Others work out in cycles of the Juglar type. In still others, the process is extended over the long period of the Kondratieff cycle, exemplified by the Industrial Revolution from the late eighteenth century to 1842, railroadization from 1842 to 1897, and the age of electricity, chemistry, and motors from 1898 on". Estey, J.A., Business Cycles. Their Nature, Course, and Control. (Third Edition. Prentice-Hall, Inc.), pp. 150-151.

normale vlak van aktiwiteite, is nie besonder voorspoedig maar ook nie teenspoedig nie. Schumpeter laat innovasies gewoonlik by die ewewigsvlak te voorskyn tree. Die golf styg vanaf die ewewigsvlak na die hoogtepunt gedurende die voorspoedfase; dan daal die golf weer tot die normale vlak gedurende die resessiefase. Hierdie fase bring gewoonlik nie ewewig nie, maar word gevolg deur die depressiefase en die ekonomiese aktiwiteite daal tot 'n baie lae punt. Die vierde fase is die herlewingsfase wanneer die ekonomiese aktiwiteite teruggevoer word na 'n nuwe ewewigsvlak wat hoër as die oue sal wees. Daar is dus voortdurende progressiewe uitbreiding in die kapitalistiese ekonomie. Schumpeter se beskrywing van hierdie siklies-progressiewe proses sal nou nagegaan word.

In sy beskrywing van die konjunktuurverskynsel aanvaar Schumpeter 'n ewewigstoestand.²⁷ Innovasies versteur hierdie ewewigstoestand deurdat dit entrepreneurs aanspoor om hulle ekonomiese aktiwiteite uit te brei, en veral omdat dit 'n kumulatiewe vraag na produksie-uitrusting skep. Volgens Schumpeter het hierdie kumulatiewe vraag verrykende gevolge. Tegnologiese innovasies verg groot kapitale belegging oor 'n kort periode — gewoonlik is beleggings nie geleidelik versprei nie, want innova-

27. So 'n ewewigstoestand, waar alle produksiefaktore ten volle indiens geneem is en entrepreneurs gesamentlik zero profyte maak, bestaan natuurlik nie in die werklike lewe nie.

sies kom in golwe voor en neem totale belegging oor 'n kort periode vinnig toe. Hierdie uitbreidingsgolwe word gefinansier d.m.v. banklenings. Die addisionele uitgawes van die entrepreneurs verhoog die inkome van die produseerders van kapitaalgoedere. Die stygende lone van werkers sal die vraag na verbruiksgoedere verhoog, maar omdat die aanbod van verbruiksgoedere tydelik laag is, aangesien baie bronne weggetrek is na die vervaardiging van kapitaalluitrusting sal pryse styg. As gevolg hiervan kom profyte oor die hele stelsel voor — sowel die nuwe firmas, wat die direkte gevolg is van die innovasie, as die masse van ou ondernemings deel in hierdie profyte. Die hoër profyte dien as 'n stimulus vir verdere uitbreiding en mettertyd gaan die voorspoed-fase oor in 'n boom.

Die boomperiode kan nie vir altyd gehandhaaf word nie. Die kragte wat die opswaai bewerkstellig het, dra in hulself die kiem van hul eie verval. Mettertyd sal die innovasies, deur beter produksie kombinasies, die opbrengs van verbruiksgoedere aansienlik vergroot en sodra hierdie goedere op die toneel verskyn, word die periode van uitbreiding gestuit. Die duur van die uitbreiding hang af van die tyd wat dit neem om produktiewe uitrusting te vervaardig en te installeer d.w.s. hoe lank die periode van 'swangerskap' duur. Na die periode van swangerskap word produksiebronne weer toegespits op die vervaardiging van verbruiksgoedere en a.g.v. die beter metodes weens die innovasies, word die opbrengs vergroot tot 'n vlak hoër as wat voorheen ge-

heers het. Die aanpassingsproses by hierdie nuwe toestande word deur Meier en Baldwin soos volg beskryf: "Then a process of "creative destruction" ensues. Old firms find their markets destroyed or curtailed by the advent of new competing products or by new firms who can market products at much lower prices. Some of these established firms are forced into bankruptcy; others must accept positions of less prominence in their industry. In short, a painful process of readjustment is necessary to absorb the effects of the primary entrepreneurial activity".²⁸ Die voorspoedperiode word gestuit omdat die koste van produksiefaktore styg en 'n toestand bereik word waar kostes en pryse weer gelyk is, profyte word ge-elimineer en verdere impulse vir uitbreiding verdwyn. Innovasies het die normale gang versteur, beplanning word moeiliker en risiko's groter. As gevolg van die groter risiko betaal entrepreneurs hulle lenings aan banke terug met die gevolg dat die koopkrag afneem en 'n deflasionêre reaksie intree. Innovasies word ontmoedig en so verdwyn die enigste effek wat die gevaar van 'n depressie nog kon afgewend het. Innovasies kom nie ten einde weens 'n gebrek aan uitvindings nie, maar omdat die ekonomiese omgewing ongunstig geraak het vir verdere innovasies. Die depressie wat volg sal voortduur totdat die heraanpassing, wat nodig is om 'n gunstige omgewing vir innovasie te skep, plaasgevind het. Dit gebeur wanneer die regte verhouding tus-

28. Meier and Baldwin, op. cit., p. 90.

sen pryse en koste weer herstel is. Hierdie pynlike proses van aanpassing lei uiteindelik tot 'n nuwe en hoër ewewig — toestand is nou weer gunstig vir innovasies en wanneer dit verskyn is 'n nuwe boom aan die kom.

Ekonomiese vooruitgang geskied dus, volgens Schumpeter, nie reëlmatig en geleidelik nie — uitbreiding vind plaas wanneer innovasies in werking gestel word en inkrimping vind plaas wanneer die samelewing aanpas by die veranderings wat deur hierdie innovasies teweeggebring is. Innovasies veroorsaak booms en booms word gevolg deur depressies en herstelfases wat by nuwe maar hoër ewewigte tot rus kom. Die depressie is niks anders as die reaksie van die ekonomiese stelsel op die verstuurings wat deur die boom veroorsaak is nie; dit is 'n pynlike proses van aanpassing by die situasie waarin die boom die stelsel gedompel het. Macdonald beskryf hierdie proses baie mooi in die volgende woorde: "Each innovation confronts an economy fully adapted to traditional methods, forces it to adapt again, and a new period of "traditionalism" ensues, but with a higher level of efficiency and output. Traditionalism appears here as an ex post concept — the traditional methods being merely the up-to-date, efficient methods of yesterday, before the innovator came. This gives Schumpeter a dynamic model, in which capitalism proceeds gradually, yet by discontinuous steps, and each wave of improvement is succeeded by a period of relative quite, a new position of equilibrium".²⁹

29. Macdonald, op. cit., p. 378.

Die langtermyn proses van ekonomiese ontwikkeling in 'n kapitalistiese stelsel word dus, volgens Schumpeter, gekenmerk deur 'n kombinasie van opwaartse neigings en 'n kompleks van sikliese afwykings. Die oorspronklike dryfkrag is innovasies, wat 'n periodieke verjonging van die stelsel is en die struktuur van die industrie hervorm deur nuwe betekenisvolle elemente in te voer — nuwe produkte, nuwe tegnologiese organisasies, nuwe besigheidsorganisasies, nuwe aanbodbronne. Hierdie innovasies lei die lang Kondratieff-golf in — beginnende met 'n voorspoedfase en onderbrekings deur korter golwe. Hoewel die voorspoedfase altyd opgevolg word deur 'n depressie is die netto resultaat 'n permanente verbreding van die produksiekapasiteit en 'n verhoging van die algemene welvaart van die verbruikers. Die held van hierdie proses is die entrepreneur, wat volgens Schumpeter besondere vermoëns besit en aangedryf deur die winsmotief voortdurend innovasies in werking stel.

IV. DIE PROSES VAN TOENEMENDE KONSENTRASIE

Daar is reeds aangetoon dat Schumpeter weggebreek het van die Klassieke Ekonomie se geloof in volmaakte konkurrensie. Volgens hom vertoon Kapitalisme al hoe meer monopolisties en oligopolistiese strukture. Groot skaalse ondernemings het die algemene ondernemingsvorm geword. Schumpeter sien hierdie evolusionêre proses nie as 'n nadeel nie, en hy skryf juis die toename in welvaart gedurende Ka-

pitalisme toe aan die vorming van grootondernemings.³⁰ Die ekonomiese struktuur is volgens Schumpeter voortdurend besig om te verander en hy verklaar: "The opening up of new markets, foreign or domestic, and the organizational development from the craft shop and factory to such concerns as U.S. Steel illustrate the same process of industrial mutation — if I may use that biological term — that incessantly revolutionizes the economic structure from within, incessantly destroying the old one, incessantly creating a new one. This process of Creative Destruction is the essential fact about capitalism. It is what capitalism consists in and what every capitalist concern has got to live in".³¹ Volgens Schumpeter is dit hierdie proses van skeppende vernietiging wat verantwoordelik is vir die vorming van grootondernemings.

In die vorige Hoofstuk is daar aangetoon dat, volgens Schumpeter, in die kapitalistiese samelewing pryskonkurrensie sy belangrikheid verloor, want in so 'n samelewing is dit nie pryskonkurrensie wat tel nie, maar konkurrensie van innovasies. Hierdie konkurrensie raak nie bloot die profytgrense van bestaande ondernemings nie, maar hulle lewens. Ondoeltreffende ondernemings wat nie die pas kan handhaaf nie sal eenvoudig verdwyn. Die kapitalistiese ondernemer beheer dus nie 'n vasstaande ekono-

30. "As soon as we go into details and inquire into the individual items in which progress was most conspicuous, the trial leads not to the doors of those firms that work under conditions of comparatively free competition but precisely to the doors of the large concerns — ...". Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 82.

31. Ibid., p. 83.

miese struktuur nie, maar skep en vernietig voortdu-
 rend die ekonomiese struktuur. Die grond sink
 steeds opnuut weg onder sy voete. Hy is voortdu-
 rend in 'n permanente bedreiding; hy skep nuwe
 situasies en tree self in steeds veranderde en ver-
 anderlike situasies op. Met die winsmotief as
 dryfkrag sal die kapitalistiese onderneming nie die
 bestaande beleggings kan beskerm en vernuwing en
 verbetering kan terughou indien sodanige verbete-
 rings en wysigings op die lange duur kospryse ver-
 laag en vooruitgang bevorder nie. Hy sal die nuwe
 produksiemetode invoer as dit enigsins vir hom
 voordelig is, selfs al moet dit lei tot 'n vernieti-
 ging van bestaande belegging en kapitaalgoedere.
In die grootonderneming vind die oorskakeling na
nuwe produksieprosesse egter makliker en met minder
kostes plaas as in die geval van die kleinonderne-
ming. Die grootonderneming is dan ook beter in
 staat om die bedreiging wat innovasies inhou te
 oorleef en die nodige aanpassing in sy produksie-
 funksie te maak. Die voordele wat die grootonder-
 neming derhalwe inhou word deur Zuidema soos volg
 gestel: „Wel is het volgens Schumpeter uitgesloten,
 dat zulk een gedurige omskakeling mogelijk zou zijn
 in een wereld van volmaakt vrije concurrentie. Maar
in een monopolistische of oligopolistische maatschap-
pij bestaat er gelegenheid te over voor de doorwer-
king van dit proces der creative destructie. Big
business kan o.a. doordat zijn in staat is af te
remmen en catastrofes te voorkomen, zich voor dit
proces van creative destructie openstellen. Zoals
een auto des te hogere snelheid kan ontwikkelen,

naarmate zijn over des te sterker remmen beskikt".³²

Schumpeter sien die konsentrasie beweging of beperkende praktyke gedurende Kapitalisme as 'n regstreekse gevolg van die proses van skeppende vernietiging. Grootondernemings kan met minder verkwisting en met groter sukses innovasies invoer as wat dit die geval is met die kleinonderneming. Groter winste word dus afgewerp en die rasionalistiese gees van die bourgeoisie word bevredig. Schumpeter regverdig die beperkende praktyke as noodsaaklike maatreëls van selfbeskerming en wat dien om die vernietiging en vermorsing van die proses van skeppende vernietiging te verswak. Die koers van verandering word hierdeur binne redelike perke gehou om sodoende redelike vooruitgang toe te laat. Die bloeifase van Kapitalisme word ^{dus} /gekenmerk deur 'n konsentrasie en kombinasie beweging. In Duitsland kry ons die Kartelvorming en in die V.S.A. die Trustvorming. Grootondernemings het die algemene ondernemingsvorm geword en onvolmaakte mededinging die werklike markvorm.

Schumpeter verwerp die aanvalle op monopolistiese toestande as sou dit lei tot kleiner opbrengste en hoër pryse as wat die geval is onder mededingende toestande en mededingende opbrengste. Hy verklaar:

"There cannot be any reasonable doubt that under the conditions of our epoch such superiority is a matter of fact the outstanding feature of the typical large-scale unit of control, though mere size is

32. Zuidema, S.U., Schumpeter in Denkers van Deze Tijd. Uitgegeven door T. Wever, Franker. De Cristelijk-Nationale Bibliotheek. 1957, p. 81.

neither necessary nor sufficient for it".³³ In-
 dien die neiging tot monopolistiese toestande
 volgens Schumpeter nie lei tot 'n verbetering van
 produksiemetodes, organisasie ens. nie, verval die
 regverdiging daarvoor. Die blote vorming van 'n
 grootonderneming is nie 'n voorwaarde vir sukses
 nie, want soos Schumpeter dit stel: "For, espe-
 cially in manufacturing industry, a monopoly
 position is in general no cushion to sleep on. As
 it can be gained, so it can be retained only by
 alertness and energy".³⁴ Daar kan derhalwe nie
 geargumenteer word dat aangesien volmaakte mede-
 dinging onmoontlik is onder moderne industriële
 toestande — of nog altyd onmoontlik was — groot-
 ondernemings nou sondermeer as 'n noodsaaklike
 ewel onafskeidbaar van ekonomiese vooruitgang aan-
 vaar moet word nie: "What we have got to accept
 is that it has come to be the most powerful engine
 of that progress and in particular of the long-run
 expansion of total output not only in spite of, but
 to a considerable extent through, this strategy
 which looks so restrictive when viewed in the indi-
 vidual case and from the individual point of time".³⁵

Schumpeter skryf die ontwikkeling van Kapita-
 lisme in die rigting van grootondernemings ook toe
 aan die feit dat eersterangse entrepreneurstalent
 skaars is. Effektiewe gebruik van die beperkte aan

33. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy,
 p. 101.

34. Ibid., p. 102.

35. Ibid., p. 106.

bod van entrepreneursvermoë verg ekonomiese strukture groot genoeg om volle geleentheid en teuels aan hierdie buitengewone talent te gee. Gedurende die laaste helfte van die negentiende eeu en die begin van die twintigste eeu was daar in die V.S.A. 'n groot persentasie van die beste breinkrag gewy aan die vorming van reusagtige ondernemings. Schumpeter beweer dat die bydraes wat hierdie ondernemings gelewer het tot ekonomiese doeltreffendheid verantwoordelik was vir die vinnige groei in die nasionale opbrengs sedert die laaste helfte van die vorige eeu. Volgens Schumpeter is ekonomiese vooruitgang in die V.S.A., "largely the result of work done within a number of concerns, at no time much greater than 300-400".³⁶

Grootondernemings funksioneer baie doeltreffend in die kapitalistiese samelewing en was, volgens Schumpeter, verantwoordelik vir die verhoogde welvaart gedurende die bloeifase van Kapitalisme. Maar die bourgeoisie, wat suiwer rasioneel optree, dink slegs aan eie voordele en nie aan die sosiale gevolge van hierdie proses nie. Die grootondernemings, wat hulle ontstaan te danke het aan die rasionele houding van die bourgeoisie, hou gevare vir die voortbestaan van Kapitalisme in, maar weens sy gulsigheid besef die bourgeoisie nie dat hy besig is om 'n sosiale omgewing te skep waarbinne sy ekonomiese funksie oorbodig sal word en hy as sosiale klas sal verdwyn nie. Schumpeter voorsien dus 'n

36. Schumpeter, Business Cycles, Vol. II, p. 1044.

sosiale raamwerk wat die hele wese van die kapitalistiese ekonomie sal verander.

V. DIE PROSES VAN TOENEMENDE RASIONALITEIT

Schumpeter verwerp hedonisme as onderliggende motief van entrepreneurshandeling en kapitaalakkumulasie. Van die entrepreneur sê Schumpeter: "... his conduct and his motive are 'rational' in no other sense. And in no sense is his characteristic motive of the hedonist kind ... typical entrepreneurs retire from the arena only when and because their strength is spent and they feel no longer equal to the task ...".³⁷ Schumpeter sien as motief of dryfkrag die droom en die begeerte om 'n private koninkryk te vind, die wil om te oorwin, die vreugde van skepping — m.a.w. geen hedonistiese motiewe nie. Ons sal nou ondersoek instel na hoe Kapitalisme hierdie motiewe verwesenlik.

Wanneer ons Kapitalisme van naderby beskou merk ons dat in die praktyk Kapitalisme nie slegs produksie vanuit 'n private besit van produksiemiddele en vanuit 'n private beheer oor die produksieproses organiseer nie, maar dat dit bowendien 'n samelewing opbou wat deur hierdie besondere heerskappy oor produksie en produksiemiddele gekenmerk word. Kapitalisme beteken nie bloot die vrye keuse tussen verbruiksgoedere, of vryheid van beroepskeuse, of dat die produksiebestuurder 'n sê het in wat en hoe geproduseer gaan word nie: "it

37. Schumpeter, Economic Development, p. 92.

means a scheme of values, an attitude toward life, a civilization — the civilization of inequality and of the family fortune".³⁸ Schumpeter sien Kapitalisme dus as 'n besondere lewenswyse. 'n Beskawing in die algemeen en die kapitalistiese beskawing in die besonder onderskei hy deur nadruk te lê op rasionaliteit in teenstelling met die kollektiewe, emosionele en magiese denkwysse van primitiewe samelewings. Met „kollektief" bedoel hy idees voorgeskryf aan die individu deur die groep en met „emosioneel" die ereksie van geloof op nie-empiriese fondamente. Rasionele denke of gedrag en 'n rasonale beskawing impliseer nie die algehele afwesigheid van die genoemde kriteriums nie,³⁹ "but only a slow though incessant widening of the sector of social life within which individuals or groups go about dealing with a given situation, first, by trying to make the best of it more or less — never wholly — according to their own lights; second, by doing so according to those rules of consistency which we call logic; and third, by doing so on assumptions which satisfy two conditions: that their number be a minimum and that every one of them be amenable to expression in terms of potential experience".⁴⁰

Kapitalisme is resionalisties. Dit streef

38. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 419.

39. "On the contrary, any discussion of political issues may convince the reader that a large and — for action — most important body of our own processes is of exactly the same nature". Ibid., p.122.

40. Ibid., p.122.

om met die minimum middele die maksimum resultaat te verkry. Hierdie strewe na maksimalisasie van resultate is 'n uitvloeisel van die winsmotief. Maksimum produksie-resultate beteken vir die kapitalis maksimum partikuliere wins. Schumpeter skryf die sukses van Kapitalisme toe aan die winsmotief en verskil van die sosialiste wat maksimalisasie van partikuliere wins nadelig ag vir die algemene sosiale belang. Schumpeter beklemtoon die winsmotief, want juis deur Kapitalisme is massa-produksie bevorder en het daar sodoende meer goedere binne bereik van die gewone man gekom as ooit tevore.

Volgens Schumpeter dwing hierdie rasionele houding homself vermoedelik op die menslike gees af, in die eerste plek uit ekonomiese noodsaaklikheid; dit is die daaglikse ekonomiese taak waaraan die menslike geslag sy elementêre oefening in rasionele denke en gedrag te danke het. Schumpeter huiwer dan ook nie om te verklaar, "that all logic is derived from the pattern of the economic decision or, to use a pet phrase of mine, that the economic pattern is the matrix of logic. ... Once hammered in, the rational habit spreads under the pedagogic influence of favorable experiences to the other spheres and there also opens eyes for that amazing thing, the Fact".⁴¹ Hierdie waarneembare feite en hulle rasioneel-kousale samehang is die enigste wettige gegewens waarmee die rasionele mens rekening mag en wil hou. Die skeuring tussen

41. Ibid., pp. 122-123.

Kapitalisme en die magiese denkwysse en lewenspraktyk beteken vir Schumpeter die opgang van die mensdom uit die duisternis na die lig.

Schumpeter beweer dat nie slegs die moderne produksie, die moderne tegnologie en ekonomiese organisasie die produk van die rasionele houding van die bourgeoisie is nie, maar al die kenmerke en prestasies van die moderne beskawing is ook direk of indirek uitvloeisels daarvan. Daar is die ontwikkeling van die rasionele wetenskap en die lang lys van toepassings daarvan. Hy sien nie bloot produksie nie, maar ook die moderne mediese wetenskap as die resultaat van die rasionalistiese proses. Hy beskou die moderne beskawing en kultuur as die produk van die rasionalisering van die menslike gedrag. Maar selfs ons diepste religieuse oortuiging word ook daardeur omvorm, want Kapitalisme rasionaliseer naas die middele waarmee ons ons doeleindes wil bereik ook die doeleindes self. Dit beperk ons horison tot hierdie kant van die graf, dit dryf alle metafisiese idees en geloofsinhoud daaruit, dit wek die utilitaristiese ideale insake die verbetering van die mensheid. Doeltreffendheid en Diens staan bo aan die waardeleer.

Volgens Schumpeter is daar 'n toenemende mate van rasionaliteit in die kapitalistiese samelewing te bespeur. Hierdie rasionaliteit vind sy uiting in die vorming van grootondernemings wat groter winste maak, maar waarbinne die entrepreneursfunksie oorbodig sal word. Die rasionele houding van die bourgeoisie sal mettertyd 'n sosiale raamwerk skep waarbinne alle irrasionaliteit sal verdwyn

en waar daar gevolglik geen plek meer vir die entrepreneur sal wees nie. Die toenemende rasionele houding van die bourgeoisie hou dus volgens Schumpeter gevare in vir die voortbestaan van die Kapitalisme.

DEEL II

DIE HISTORIESE VERLOOP VAN KAPITALISME

HOOFSTUK 6

DIE ONTSTAAN VAN KAPITALISME

I. ALGEMENE INLEIDING

Schumpeter verklaar dat ekonomiese analise 'n baie geringe element uitmaak van die erfenis wat aan ons gelaat is deur ons kulturele voorouers, die Antieke Grieke. Hulle ekonomie het geen onafhanklike of selfs onderskeidende etiket gehad nie: "their Oeconomicus meant only the practical wisdom of household management".¹ Ten spyte van hulle geringe belangstelling in ekonomiese aangeleenthede vind Schumpeter reeds in hulle ekonomiese stelsel tekens van Kapitalisme. Baie van die kenmerke van Kapitalisme, soos beskryf deur Schumpeter, word in die Antieke Wêreld en veral die Grieks-Romeinse sektor gevind. Daar was toe reeds fabrieke wat vir 'n mark geproduseer het; daar was bankiers; en daar was handelaars wat internasionaal handel gedryf het. Schumpeter beweer dat rasionalisme, wat 'n vername karaktertrek van die bourgeoisie is, reeds gedurende die Grieks-Romeinse beskawing aanwesig was.² Kapitalisme het slegs 'n besondere kleur aan die proses verleen.

Die val van die Romeinse Ryk het nooit hierdie kapitalistiese handel en fabriekswese geheel en al vernietig nie. Uit hierdie puin het die feodale

1. Schumpeter, History of Economic Analysis, p. 53.

2. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, pp. 123 en 147.

stelsel verrys wat, hoewel dit van die negentiende eeuse Kapitalisme verskil het en dikwels vyandig gesind was, tog elemente van ekonomiese aktiwiteite bevat wat slegs in tegniek en belangrikheid van die kapitalistiese tydperk verskil het.

Die ontstaan van Kapitalisme moet reeds in die feodale tydperk gesoek word, want volgens Schumpeter bevat Feodalisme reeds elemente van Kapitalisme en die bourgeoisie moes eers die feodale wêreld vernietig het alvorens Kapitalisme tot volle bloei kon kom. Die volgende aspekte van die ontwikkelingsproses van Kapitalisme sal aangetoon word:

- (1) Idiologiese ontwikkeling;
- (2) Sosiologiese ontwikkeling;
- (3) Institusionele ontwikkeling; en
- (4) Ekonomiese ontwikkeling.

II. DIE IDEOLOGIESE ONTWIKKELING VAN KAPITALISME

Wanneer die rasionalistiese aard van die kapitalistiese samelewing geanaliseer word, moet altyd in gedagte gehou word dat die ontwikkeling van rasionele denke die ontstaan van die kapitalistiese orde met duisende jare voorafgegaan het en, "all that capitalism did was to give a new impulse and a particular bend to the process".³ Schumpeter beskou die rasionele houding van die bourgeoisie nie as die gevolg van Kapitalisme nie, "but capitalism develops rationality and adds a new edge to it ...".⁴

3. Ibid., p. 147.

4. Ibid., p. 123.

Schumpeter skryf die ontstaan van die bourgeoisie toe aan die sukses wat hulle op kommersiële en industriële gebied gehad het. Die bourgeoisie samelewing is gegiet in 'n suiwer ekonomiese vorm: "its foundations beams and beacons are all made of economic material."⁵ Dit blyk ook uit Schumpeter se beskrywing van die ekonomiese gebou van die kapitalistiese samelewing dat die kapitalistiese ondernemings hulle ontstaan aan suiwer ekonomiese motiewe te danke gehad het.⁶

Volgens Schumpeter het Kapitalisme sy ontstaan gedurende die dertiende eeu gehad, want hoewel kapitalistiese ondernemings nie voorheen afwesig was nie, was dit eers sedert die dertiende eeu dat hulle geleidelik die raamwerk van die feodale instellings, wat vir eeue die landbouer en die vakman aan bande gelê het maar ook beskerm het, begin aanval het. Die ontwikkeling van kapitalistiese ondernemings het nie slegs nuwe ekonomiese patrone en probleme geskep nie, maar ook 'n nuwe houding tot alle probleme. Die opkoms van die kommersiële, finansiële en industriële bourgeoisie het die struktuur en daarmee ook die gees of beskawing van die

5. Ibid., p. 73.

6. "The building faces toward the economic side of life. Prices and penalties are measured in pecuniary terms. Going up and going down means making and losing money. This, of course, nobody can deny. But I wish to add that, within its own frame, that social arrangement is, or at all events was, singularly effective. In part it appeals to, and in part it creates, a schema of motives that is unsurpassed in simplicity and force. The promises of wealth and the threats of destitution that it holds out, it redeems with ruthless promptitude. Wherever the bourgeois way of life asserts itself sufficiently to dim the beacons of other social worlds, these promises are

Europese gemeenskap verander. Die mag wat die bourgeoisie verkry het, het hulle in staat gestel om hulle eie belange te bevorder. Schumpeter beskryf die bourgeoisie as 'n klas wat besigheidsfeite in 'n ander lig en vanuit 'n ander hoek gesien het; 'n klas wat in die besigheid gestaan het en nooit na besigheidsprobleme kan kyk met die koue afsydigheid van die skolastikus nie.

Van groter betekenis is die feit dat afgesien van die handhawing van eie belang die sakeman namate sy belange in die sosiale struktuur toegeneem het, 'n toenemende dosis van sy denke in die gemeenskap ingevoer het. "The particular mental habits generated by the work in the business office, the schema of values that emanates from it, and the attitude to public and private life that is characteristic of it, slowly spread in all classes and over all fields of human thought and action. Results burst forth in the epoch of cultural transformation that has been so curiously misnamed Renaissance".⁷ Rasionaliteit het die hele wese van die mens in besit geneem en daar is gedurende die vyftiende, sestiende en sewentiende eeue 'n gees van rasionalistiese individualisme geopenbaar wat hand aan hand gegaan het met opkomende Kapitalisme. Hier-

strong enough to attract the large majority of supernormal brains and to identify success with business success". Ibid., p. 73.

7. Schumpeter, History of Economic Analysis, p. 79.

die gees van rasionalistiese individualisme, beliggaam in kapitalistiese ondernemings, het versprei en alle aspekte van die kapitalistiese beskawing gedomineer, insluitende die geestelike en estetiese.⁸

Opkomende Kapitalisme het nie slegs die geesteshouding van die moderne wetenskap bewerkstellig nie, maar dit het ook die mense en die middele daarvoor voorsien — nie alleen is die moderne wetenskap die produk van hierdie gees van rasionalistiese individualisme soos beliggaam in Kapitalisme nie, maar ook is die moderne mens as mens die produk van hierdie rasionaliteit. Die opkomende bourgeoisie het nie alleen die feodale omgewing vernietig nie, maar veral is daar deur die skepping van sosiale ruimte vir 'n nuwe klas, manne met superieure wilskrag en intellek na die ekonomiese terrein gelok. Die prestasies wat die bourgeoisie op ekonomiese gebied behaal het, het aan hulle sosiale erkenning verleen. Gedurende die voor-kapitalistiese tydperk was die Kerk en die adel die enigste weg tot sosiale status, maar met die koms

8. Die moderne geneeskunde en higiëne is volgens Schumpeter neweprodukte van die kapitalistiese proses netsoos die moderne onderwys dit is. Schumpeter verwys na die kapitalistiese kuns ... Giotto - Masaccio - Vinci - Michelangelo - Greco - Delacroix en Ingres ... Gézanne, van Gogh, Picasso ... Matisse. Schumpeter sê verder: "The story of the capitalist novel (culminating in the Goncourt novel: 'documents written up') would illustrate still better". Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 126.

van kapitalistiese ondernemings en die daarmee gepaardgaande gees van rasionalistiese individualisme het die ekonomiese gebied 'n derde weg tot sosiale status en erkenning geopen. Schumpeter verklaar: "It was only when capitalist enterprise — first commercial and financial, then mining, finally industrial — unfolded its possibilities that supernormal ability and ambition began to turn to business as a third avenue".⁹ Vir elkeen was entrepreneurssukses aantreklik genoeg (behalwe die hoogste laag van die feodale gemeenskap) om die grootste gedeelte van die beste breinkrag te lok en sodoende verdere sukses voort te bring — om addisionele stoom vir die rasionalistiese enjin op te wek.

'n ,Nuwe gees van Kapitalisme' in die sin dat mense 'n nuwe manier van denke moes verwerf om sodoende in staat te wees om 'n feodale ekonomiese wêreld te herskep in 'n geheel en al verskillende kapitalistiese een het natuurlik nie bestaan nie. Schumpeter beklemtoon dit dat so gou as wat daar besef word dat suiwer Feodalisme en suiwer Kapitalisme onrealistiese skeppings van ons eie gees is, die probleme van wat dit was wat die een in die ander omskep het geheel en al verdwyn. In die gemeenskap van die feodale tydperk word reeds die kieme van die kapitalistiese tydperk gevind. Hierdie kieme ontwikkel geleidelik en die vervormingsproses vind langsaam plaas. As voorbeeld noem hy dat die skolastiese wetenskap van die Middeleeue reeds die kieme van die wêreldlike wetenskap van

9. Ibid., p. 125.

die Renaissance bevat het en dat hierdie kieme stadig maar voortdurend ontwikkel het binne die stelsel van skolastiese denke, sodat die wêreldlikes van die sestiende en sewentiende eeu eerder voortgegaan het met die skolastiese werk as om dit te vernietig.¹⁰

Schumpeter sien die ontwikkeling van die rasionalistiese houding van die bourgeoisie as 'n evolusionêre proses en volgens hom het die ontwikkeling van hierdie rasionalistiese houding 'n gunstige atmosfeer geskep vir die opkoms van Kapitalisme en alles wat daarmee gepaard gegaan het. Hierdie gees van rasionalistiese individualisme is dan ook inderdaad 'n besondere kenmerk van Kapitalisme. In die volgende hoofstukke sal aangetoon word hoe dit ontwikkel het en later bygedra het tot die skepping van 'n omgewing waarbinne Kapitalisme nie kan bestaan nie.

III. DIE SOSIOLOGIESE ONTWIKKELING VAN KAPITALISME

Soos reeds gestel is Kapitalisme 'n evolusionêre proses wat sy kiem van oorsprong reeds in die feodale stelsel gehad het. Om die sosiologiese ontwikkeling van Kapitalisme na te gaan, is dit derhalwe nodig om kortliks te let op die feodale stelsel, die verdwyning van die feodale stelsel en die gelyktydige opkoms van Kapitalisme.

A. MAGSGROEPE IN DIE FEODALE SAMELEWING

1. Regeerders en Ridders

10. Schumpeter, History of Economic Analysis, p. 81.

Feodalisme beteken 'n besondere soort krygsman-gemeenskap nl. 'n gemeenskap wat gedomineer word deur 'n laag krygsmanne bekend as regeerders en ridders — hulle vorm die spits van die sosiale piramide. Hierdie klas het ongeëwenaarde mag en aansien geniet en het die stempel van hulle eie kulturele waardes op die beskawing van die feodale tydperk gelaat.

Hulle „beroep" het hulle nie alleen uitstekend gekwalifiseer vir die beskerming van die belange van hulle klas nie — hulle was nie slegs fisies in staat om daarvoor te veg nie — maar dit het ook 'n stralekrans om hulle gewerp wat hulle geskikte regeerders gemaak het. Schumpeter beweer: "That prestige was so great and that attitude so useful that the class position outlived the social and technological conditions which had given rise to it and proved adaptable, by means of transformation of the class function, to quite different social and economic conditions".¹¹ Met die grootste gemak en swier het die here (lords) en ridders hulself omskep in howelinge, bewindvoerders, diplomate, politici en in militêre offisiere van 'n heel ander aard van die middeleeuse ridder.

2. Die Rooms Katolieke Kerk

Volgens Schumpeter was die belangrikste faktor wat die kryg- en grondadel nie kon absorbeer of oorwin nie egter een van nie-feodale oorsprong of aard nl. die Rooms Katolieke Kerk. Die Kerk was

11. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 137.

nie bloot 'n orgaan van die feodale gemeenskap nie, maar 'n organisme wat duidelik te onderskei was van die feodale gemeenskap en wat altyd op sy eie gebied 'n krag gebly het. Die Kerk het nooit sy eie mag opgesê en ook nooit die instrument van die kryg- en grondadel of enige ander stand geword nie. Dit is 'n belangrike feit wat in gedagte gehou moet word, want tot met die Renaissance het die Katolieke Kerk prakties die algehele monopolie oor geleerdheid gehad. Dit was as gevolg van die geestelike gesag van die Kerk, maar ook as gevolg van toestande gedurende daardie eeue tot feitlik alle intellektueles tot die Kerk gekonsentreer was.

Die implikasie hiervan was dat die Kerk ten alle tye in staat was om nie slegs homself te handhaaf nie, maar ook om met sukses oorlog te voer teen die feodale magte. Selfs al sou ons verkies om die Katolieke stelsel van denke te vertolk as 'n ideologie, sal dit nog, volgens Schumpeter, die ideologie van die geestelikes bly en sal dit nooit saamsmelt met die van die kryg- en grondadel nie.

Om die Kerk se onderwerping aan die gesag van die owerheid na te gaan, verwys Schumpeter na St. Thomas: "He taught indeed that authority was of decisive importance in matters involving Revelation — namely the authority of those to whom the revelations had been made — but he also taught that in everything else (and this includes, of course, the whole field of economics) any argument from authority was 'extremely weak'".¹²

12. Schumpeter, History of Economic Analysis, p. 77.

3. Landbouers en Vakmanne

Die ekonomiese fundamente van die sosiale piramide van Feodalisme het bestaan uit afhanklike landbewoners en vakmanne op wie se werk die regeerders en ridders geleef het. Schumpeter waarsku dat waar hy gebruik maak van hierdie beeld van 'n sosiale piramide, gemeenskappe (behalwe primitiewe rasse en ten volle Sosialisme) nooit strukturele eenhede is nie.¹³ Die samelewing van die feodale tydperk kan net so min beskryf word in terme van ridders en landbewoners as wat die kapitalistiese samelewing beskryf kan word in terme van kapitaliste en proletarieërs.

'n Behoeftte aan beskerming was grootliks verantwoordelik vir die groei van vestingstede en vir die konsentrasie van industriële produksie en handel. Hierdie stede sowel as die produksie en handel was aan streng regulasies van die handewerkgildes onderwerp. Vryheid van produksie en van beheer van produksie-organisasie het nie bestaan nie, en hierdie stede was in werklikheid anti-kapitalisties. Ten spyte van hierdie anti-kapitalistiese neigings het daar tog geleidelik 'vorme' ontstaan wat die 'kiem' van Kapitalisme in hulle rondgedra het. Reeds voor St. Thomas-dag (1225-1275) het groepe persone, later bekend as die bourgeoisie, weggebreek en eie ondernemings begin. Van hierdie evolusie sê Schumpeter: "In many places these classes had outgrown the framework of the feudal organization and, helped by the fact that a well-fortified town was normally impreg-

13. Ibid., p. 74.

nable to the knights' arts of warfare, they had successfully challenged the rule of the feudal lords — the most conspicuous instance being the victorious resistance of the towns of Lombardy. As a historical reality, therefore, feudalism means the symbiosis of two essentially different and largely, though not wholly, antagonistic social systems".¹⁴

Schumpeter stel nou die vraag, "... what it was that turned the tradition-bound individual of the one into the alert profit hunter of the other".¹⁵ Ons het reeds hierbo aangetoon dat om hierdie vraag te beantwoord dit, volgens Schumpeter, slegs nodig is om die sosiale en ekonomiese strukture van die Middeleeue te ontleed en die ekonomiese geskiedenis vanaf die 8ste tot die 16de eeu na te gaan. 'n Historiese oorsig van hierdie tydperk toon die geleidelike evolusie van die kapitalistiese proses, maar verder toon dit ook die geleidelike verval van Feodalisme namate Kapitalisme ontwikkel het. Schumpeter beskryf hierdie geleidelike evolusie soos volg: "Far from being stationary or tradition-bound or hostile to economic activity, the medieval world offered plenty of opportunity for rudimentary entrepreneurial venture. Success and failure taught their lessons. And each lesson produced an increment of capitalist practice and capitalist spirit alike. Thus, merely by functioning, the world of Charlemagne developed into the world of Luther and Calvin, of the Chigis and

14. Ibid., p. 75.

15. Schumpeter, Capitalism in Essays of J.A. Schumpeter, p. 186.

Fuggers, of Charles V and Elizabeth".¹⁶ Schumpeter vestig die aandag daarop dat dit natuurlik noodsaaklik is om al die besondere gebeure en omstandighede wat die proses versnel het, vertraag het en gevorm het, in gedagte te hou.

B. DIE VERDWYNING VAN DIE FEODALE ADELSTAND
EN DIE PARALLELE OPKOMS VAN 'N NUWE KLAS,
DIE BOURGEOISIE

Schumpeter beweer dat tot aan die drumpel van die „moderne eeu" die relatiewe posisie van die feodale adel gestyg het eerder as wat dit gedaal het. Gedurende die grootste gedeelte van hierdie tyd het hulle werklike en wettige voorregte toegeneem, terwyl dié van die ander klasse aan die agteruitgang was. Die enigste uitsondering in hierdie verband was die stedelike bourgeoisie, hoewel hulle opkoms nie liniêr plaasgevind het nie. Die opkoms van die stedelike bourgeoisie illustreer in elk geval die uiteindelijke onvermoë van die wetlike en politieke beperkings van feodalisme en dat die feodale adel, tenspyte van hulle sukses, tog sou moes plek maak vir die bourgeoisie wat uit die feodale samelewing ontspring het. Schumpeter beskryf die opkoms van die beweging soos volg: "It burst out of the social pyramid of feudal society, slipped from the grasp of the nobility, and enhanced its own weight and function despite all class legislation".¹⁷ Vervolgens sal daar ondersoek ingestel word na hoe die veranderde funksie van die feodale adelstand uiteindelik gelei

16. Ibid., p. 186.

17. Schumpeter, Imperialism and Social Classes, p. 185.

het tot hulle verdwyning.

1. Nuwe Funksies van die adel lei tot 'n verandering in die wese van die adelstand

Namate die feodale stelsel ontwikkel het, het die funksie van die adel verander — hulle funksie was nie net meer beperk tot oorloë nie — en gevolglik het daar 'n verandering in die wese van hierdie klas ingetree. Behalwe hul hoof-funksie word gevind dat namate nasionale gesigseinders, belange en take uitgebrei het, moes die hoër klasse voortdurend nuwe aktiwiteite en derhalwe mag aanvaar. Van die aard van hierdie nuwe funksie, wat natuurlik nou verwant was aan hulle hoof-funksie, sê Schumpeter: "Here too it was a matter of deciding, commanding, leading, winning".¹⁸ Vir hierdie nuwe taak was die ridders, of ten minste 'n voldoende aantal van hulle, bevoeg en gewillig. Dit was dan ook hierdie seksie van die ridderorde wat die posisie van die hele ridderstand gehandhaaf en versterk het.

Dieselfde onderlinge verhouding wat daar ontstaan het tussen die nuwe funksie van die adel en hul hoof-funksie was nie sigbaar in die ekonomiese sfeer nie. Die ridder het nóg die begeerte nóg die bevoegdheid gehad om 'n handelaar te word. Schumpeter beweer egter: "Later on, as we shall presently see, this was reversed, though only in a special sense — a fact which again justifies our conception and explains the emergence of the bourgeoisie from the feudal class structure, as well as the already

18. Ibid., p. 188.

mentioned relative decline of the nobility as against this new group whose ancestors had once stood far beneath the nobility, whether they had been legally subordinate or not".¹⁹

Hoewel Schumpeter verskillende redes aanvaar vir die styging in die relatiewe posisie van die adel, erken hy dat sedert die einde van die veertiende eeu die adel bykans sonder onderbreking geleidelik aan die kwyn was. Hierdie verskynsel word nie geopenbaar in 'n verval in „sosiale” posisie nie — inteendeel, hulle het hulle sosiale posisie verbasend goed gehandhaaf. Schumpeter skryf hierdie verval toe aan 'n nuwe sosiale faktor wat hy die „staatsmag” genoem het.²⁰ Op die oog af lyk dit of dit geen invloed op die klasposisie hoef te gehad het nie, want in hoofsaak beteken „staatsmag” niks meer as die somtoetaal van die vors se magte, en onderwerping hieraan, beteken niks meer as die onderwerping aan 'n meerdere binne die klas nie. Feit is egter dat die vors nie die adel onderwerp het in sy hoedanigheid as feodale opperheer nie; hy het dit gedoen in sy hoedanigheid as besitter van 'n geheel en al ander mag — en dit was onder hierdie mag dat hy die adel gebuig het. 'n Nuwe administratiewe masjien, wat eers oorwegend beman was deur die adelstand, het ontstaan — maar een met wie die adelstand geensins identies was nie. Hierdie masjinerie, wat in staat was

19. Ibid., p. 188.

20. "Rather does this decline emerge in the invariable subjection of the class to a new social factor - new, at least, in this particular form - the state power", Ibid., p. 189.

om net so goed of selfs beter te kon funksioneer in ander hande, kon, en is in werklikheid weggeruk uit die greep van die adel en selfs die vors. Schumpeter verklaar: "Objectively and theoretically, this was a new kind of subordination — submission to something that ultimately turned out to be alien and even hostile".²¹

Uiterlik gesien was die posisie van die adel nog nooit so rooskleurig soos gedurende hierdie tyd nie. Op sosiale, wetlike en materiële gebied het dit gerus op die omvangryke erfenis van die feodale eeu. Op al drie hierdie gebiede is hulle posisie versterk deur die feit dat die nuwe staatsmasjien toe nog beman moes word deur die adel, terwyl dit finansieel aanvanklik 'n onuitputlike bron van eksploitasie was. Schumpeter toon egter dat die werklike proses van verandering dikwels foutief deur geskiedskrywers gesien is, want hy sê, "What the historian, often quite superficially, describes as courtly extravagance at the whim of the sovereign, was actually the very essence of a social and political system which sought to transform the nobility from an independent gentry into a pliant court aristocracy, not merely by force, but also by economic temptation".²² Inderdaad was die era van onafhanklikheid, toe die adel op hulle eie voete gestaan het, verby. Die kern en waarborg van onafhanklikheid vir die adel was geleë in die feit dat hy in die geval van nood sy perd bestyg het en homself, swaard in die hand, teen die vyand verdedig het. Daardie

21. Ibid., p. 190.

22. Ibid., p. 191.

toestand het egter verdwyn en daar is al meer na die staatsmasjien opgesien vir beskerming.

2. Die Funksie van die Adel in die veranderde sosiale struktuur

Wanneer oorloë nie meer 'n lewenswyse is nie, kan verwag word dat toestande sal verander. Oorloë, hoewel nog talryk, het spoedig 'n noodtoestand (wat vreemd en steurend was vir alle sfere van die lewe) geword en daar was nie langer meer die geleentheid vir alle lede van die adelstand om voortdurend daarin opgelei te word nie. Die basiese oorsaak vir demilitarisasie van die adelstand moet gesoek word in die verloop van die samelewing wat al meer en meer die geleentheid beperk het om individuele en klasposisie met wapengeweld te beveg. Sodoende het een van die opvallendste waarborge van klasposisie langs die pad in die slag gebly. Van groter betekenis was die feit dat hierdie demilitarisasie, en die gevolglike oriëntering tot ander belangstellings, al meer en meer die effek gehad het om die adelstand teen sy eie basiese funksies te laat draai en sodoende die fundamente van sy eie sosiale belangrikheid te laat wankel.

Militêre diens is as drukkend beskou en toe die huursoldate-stelsel begin funksioneer het, het die leër van die ridderorde werklik verouderd en minderwaardig geword. Hierdie toestand moes lei tot 'n fundamentele verandering in die sosiale klasstruktuur. Die individuele ridder was vir 'n lang tyd die mees aangewese kandidaat vir die posisie van leierskap in die huursoldate-leër, hoewel hy aan die

einde byna geen funksie meer vervul het nie.

Weens die verdwyning van die sosiale belangrikheid van hulle klasfunksie moes die adel hulle na ander weë wend, en wel die bemanning van die staatsmasjien en die administrasie van hulle eie grondbesit.

Volgens Schumpeter was die afname in die belangrikheid van die adel daarin geleë dat sekere basiese funksies, wat deur die adelstand vervul was, hulle bestaansreg verloor het — funksies wat eenmaal as verskoning vir aktiewe leierskap van die hele nasie aangevoer is. Verder het hy aangetoon dat nuwe funksies, wat nie bloot deur oorerflikheid aan sekere klasse toegeken was nie, ontstaan het en dat suksesvolle families, wat te voorskyn getree het om daardie funksies te vervul, daartoe gelei het dat die hele sosiale proses verander het. Hy stel dit as volg: "Whether by slow pressure or deliberate act, prince as well as landlord was deprived of his patrimonial position by the same new structural relations that grew from the successful fulfillment of new functions".²³

Hoewel die adelstand sy betekenis verloor het, toon Schumpeter aan dat sekere belangrike betrekings aan hierdie stand toevertrou was tot diep in die agtiende eeu. Hierdie stand het sekere eienskappe besit wat hulle uitstekende regeerders gemaak het, bv. die tradisie en glans wat aan hulle gekleef het, asook die vermoë om gesag uit te oefen. Die nuwe funksie van die adel was natuurlik iets heeltemal anders as sy oorspronklike funksie. Van

23. Ibid., p. 203.

hierdie nuwe funksie sê Schumpeter: "Now it was exercised at the behest, not of the feudal lord, but of the sovereign, in his borrowed right and power".²⁴ Die kern van die stelsel het gevolglik verdwyn, sy betekenis en sosiale inhoud het verander.

C. BYDRAE WAT DIE NASIONALE STATE GELEWER HET. DIE NASIONALE STATE BREEK DIE FUNKSIONALISME VAN DIE ADEL

Die Merkantilistiese tydperk (tot ongeveer die einde van die 18de eeu) word gekenmerk deur die opkoms van nasionale state. Al hierdie state moedig huishoudelike industrieë aan en ondersteun die industrieë in hulle verowering van buitelandse markte. Buitelandse handel word aangemoedig, want dit verseker 'n gunstige handelsbalans en dit versterk die staat. Die staat moes militêr sterk gemaak word sodat nasionale mag uitgebrei kon word. Schumpeter beskryf so 'n toestand as een waar daar sake gedoen word met die swaard in die hand. Schumpeter het die indruk gekry dat terwyl die welvaart van die sakeklas of bourgeoisie redelik vinnig toegeneem het — dit was ten minste die geval in Wes Europa — daar uitermate armoede gehoers het.

Schumpeter verklaar dat die opvatting van die Nasionale State, dat ekonomiese welvaart nasionale mag sal verseker, verantwoordelik was vir die bewering dat die opkomende bourgeoisie (wat handel op

24. Ibid., p. 204.

aansporing van sy ekonomiese belange) die dryfkrag agter merkantilistiese beleid was en in besonder merkantilistiese agressiwiteit. Schumpeter toon egter dat die teenwoordigheid, in 'n posisie van heerskappy, van 'n nie-bourgeoisie laag op 'n ander verklaring dui; oorloë het dikwels voorgekom en die gepaardgaande belasting was altyd in stryd met die bourgeoisie se belange; die merkantilistiese staat het die industrie en die handel met 'n swaar hand gereguleer; die bestuur van 'n groeiende burokrasie het nie gepas by die sakeman se sienswyse nie. Die bourgeoisie het weliswaar hierdie heerskappy aanvaar. Hulle het ongetwyfeld getrag om ten volle gebruik te maak van die winsmoontlikhede wat aangebied word deur die Merkantilistiese beleid en deur dit te doen het hulle self iets van die heersende gees van aggressie verwerf: "But its role is perhaps more truly described as that of a servant than that of a master".²⁵ Volgens Schumpeter is korrekte interpretasie hier uiters belangrik: "it makes all the difference to our view of the capitalist process whether we attribute observed tendencies toward economic nationalism and political aggression to its very nature or to a distortion of this nature by extra-capitalist factors. The history of the subsequent epoch when the business class really enjoyed ascendancy supports the later view".²⁶

Omdat die Nasionale State 'n besondere invloed op die denke van skrywers gehad het, vind Schumpeter dit nodig om vir 'n oomblik te let op die

25. Schumpeter, Capitalism in Essays of J.A. Schumpeter, p. 187.

26. Ibid., p. 187.

sosiologie van hierdie state wie se struktuur en gedrag die Europese geskiedenis gevorm het — denke sowel as optrede — sedert die vyftiende eeu. Die belangrike punt om te begryp is dat nóg die verskyning nóg die beleid van hierdie state eenvoudige verskynsels van kapitalistiese evolusie was. Hulle was die produk van 'n kombinasie van omstandighede wat, gesien vanuit 'n kapitalistiese oogpunt, as toevallig beskou moet word. Deur kortliks te let op hierdie toevalligheidsfaktore, wat gelei het tot die verskyning van die nasionale state, word 'n beeld van die ekonomiese struktuur van daardie tyd verkry.

1. Eerstens was dit toevallig dat opkomende Kapitalisme inbreuk moes maak op 'n sosiale raamwerk van buitengewone sterkte. Feodalisme het ongetwyfeld verdwyn, maar die kryg- en grondadel, wat die feodale organisme regeer het, het nie verdwyn nie. Inteendeel, hulle het voortgegaan om nog vir eeue te regeer en die opkomende bourgeoisie moes hulle hieraan onderwerp. "They even succeeded in absorbing a great part of the new wealth for their own purposes. The result was a political structure that fostered but also exploited the bourgeoisie interest and was not bourgeoisie in nature and spirit: it was feudalism run on a capitalist basis; an aristocratic and military society that fed on capitalism; an amphibial case very far removed from bourgeoisie control".²⁷ Die samelewing van hierdie twee verskillende sosiale wêrelde was,

27. Schumpeter, History of Economic Analysis, p. 144.

volgens Schumpeter, die dominerende faktor in die Europese geskiedenis sedert die sestiende tot die einde van die agtiende eeu en 'n belangrike faktor selfs gedurende die negentiende eeu. Hierdie verskynsel was, volgens hom, by uitstek verantwoordelik vir die ekonomiese beleid van die sogenaamde eeu van merkantilisme.

Schumpeter verklaar dat dit vir ons dus mag voorkom asof die verwante prosesse van die opkoms van die kapitalistiese bourgeoisie en die opkoms van die nasionale state in die sestiende, sewentiende en agtiende eeue 'n sosiale struktuur geskep het wat vir ons amfibies mag voorkom, hoewel dit nie meer amfibies of oorganklik was as ander nie.²⁸

28. Om dit te illustreer, maak hy gebruik van die uitstaande voorbeeld wat die monargie van Louis XIV bied. Die koninklike mag het die landsadel onderwerp en hulle terselfdertyd versoen deur indiensneming en pensioene aan te bied en hulle eis om 'n regerende of leidende klasposisie voorwaardelik te aanvaar. Dieselfde koninklike mag het homself onderwerp en verbind aan die geestelikes. Ten laaste het dit sy gesag oor die bourgeoisie, sy ou bondgenoot in die stryd met die territoriale magte, versterk deur hulle ondernemings te beskerm en te bevorder om dit sodoende weer meer effektief te kan eksploiteer. Landbewoners en die industriële proletariaat was soortgelyk bestuur, ge-eksploiteer en beskerm deur publieke gesag. Dit was nie eenvoudig 'n regering in die sin van negentiende eeuse liberalisme nie, d.w.s. 'n sosiale agentskap wat bestaan het vir die uitoefening van 'n paar beperkte funksies en gefinansier word deur 'n minimum inkomste nie. Uit beginsel het die monargie alles bestuur en finansieel het dit gemik na 'n maksimum inkomste. Hoewel die koning nooit werklik absoluut was nie was die publieke gesag allesomvattend. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, pp. 135-136.

Schumpeter beskou korrekte diagnose van hierdie patroon as van die grootste betekenis vir hierdie onderwerp. Die koning, die hof, die leër, die kerk en die burokrasie het in toenemende omvang geleef op inkomste geskep deur die kapitalistiese proses, selfs suiwer feodale inkomstebronne is vergroot ten gevolge van gelyktydige kapitalistiese ontwikkeling en in 'n toenemende omvang is huishoudelike en buitelandse beleid en institusionele veranderings gevorm om daardie ontwikkeling te pas en voort te dryf. Dit lyk dus of die feodale element in die struktuur van die sg. absolute monargie bloot sy posisie te danke het aan oorerwing. Schumpeter wys egter daarop dat indien van naderby ondersoek, beteken daardie elemente meer as dit. Die staalraamwerk van daardie struktuur bestaan nog uit die menslike materiaal van die feodale gemeenskap en daardie materiaal gedra hul nog volgens voor-kapitalistiese patroon: "It filled the offices of state, officered the army, devised policies — it functioned as a classe dirigente and, though taking account of bourgeoisie interests, it took care to distance itself from the bourgeoisie".²⁹ Die koning was koning deur die genade van God en die oorsprong van sy posisie was feodalisme, nie slegs in 'n historiese maar ook in 'n sosiologiese sin, hoe hy ookal gebruik maak van die ekonomiese moontlikhede wat Kapitalisme bied. Dit alles is meer as atavisme. Dit was 'n aktiewe samelewing van twee sosiale lae, een wat sonder twyfel die an-

29. Ibid., p. 136.

der ekonomies ondersteun het, maar weer op sy beurt deur die ander politieke ondersteun is. Schumpeter verklaar derhalwe: "Whatever we may think of the achievements or shortcomings of this arrangement, whatever the bourgeoisie himself may thought of it at the time or later — and of the aristocratic scapegrace or idler — it was of the essence of that society".³⁰

Die vraag kan nou gestel word of dit slegs in daardie samelewing die geval was. Op hierdie vraag verstrek die latere verloop van sake, waarvan die Engelse geval die beste voorbeeld is, die antwoord. Die aristokratiese element het voortgegaan om baas te speel tot aan die einde van die periode van ongeskonde en lewenskragtige Kapitalisme. Daardie element — hoewel nêrens so aktief soos in Engeland nie — het sonder twyfel voortgegaan om die politieke masjien te beman, die staat te bestuur en te regeer.

2. Schumpeter beskou dit ook as 'n toevallige verskynsel dat die verowering van Suid-Amerika 'n aansienlike hoeveelheid edelmetaal gelewer het. Hierdie aansienlike hoeveelheid edelmetaal moes ongetwyfeld die kapitalistiese ontwikkeling verhaas het, maar van groter betekenis was die gevolge wat dit in 'n teenoorgestelde rigting uitgeoefen het. Die regeerders wat besit van daardie rykdom verkry het se hande is versterk en hulle kon hulle militêre planne uitvoer — hierdie planne was natuurlik teen-

30. Ibid., p. 136.

strydig met die kapitalistiese belange. Die bourgeoisie is rasionalisties en derhalwe is daar, volgens Schumpeter, nie plek vir oorloë in Kapitalisme nie.

3. 'n Historiese gebeurtenis van fundamentele belang was die ineenstorting van die enigste effektiewe internasionale gesag wat die wêreld ooit geken het. Hier word verwys na die mag van die Ryk en die Katolieke Kerk gedurende die middeleeue toe hierdie twee magte nog verenig was. Volgens Schumpeter is dit foutief om die kwyning van hierdie mag toe te skryf aan die opkoms van die Kapitalisme. Die ineenstorting het reeds voor hierdie tyd begin en moet aan toevallige oorsake toegeskryf word en nie aan die opkoms van die Kapitalisme nie. Hy vind die oorsaak van die vernietiging in die stryd tussen die keiserryk en die pous. Hierdie stryd wat ten einde geloop het gedurende die Ryk van Frederick II (1194 - 1250) het meegebring dat beide politieke partye mag verloor het en 'n mens kan praat van 'n gesamentlike neerlaag — die pous het gesag verloor en die Ryk het verbrokkel. Die middeleeuse internasionale was tot niet en die nasionale state het hulle onafhanklikheid verkry.

DIE REGERINGS VAN DIE NASIONALE STATE

Volgens Schumpeter was dit duidelik dat dit die volharding van die aristokratiese heerskappy, die toename in rykdom en die verval van Middeleeuse mag was — eerder as enigiets te wyte aan die kapitalistiese proses — wat nie slegs die verskyning

nie, maar ook die politieke voorkoms van die moderne state verklaar het. In besonder verklaar hierdie feit waarom die moderne state nasionaal was, waarom hulle aangedring het op absolute soewereiniteit, waarom hulle nasionale Kerke bevorder het selfs in Katolieke lande en boweal waarom hulle so aggressief was. Die nuwe soewereine magte was oorlogsugtig op grond van hulle sosiale strukture. Hulle het toevallig ontstaan en nie een besit alles wat hy wou gehad het nie, maar elkeen van hulle besit wat ander wou gehad het. Hulle is gou deur nuwe wêrelde, waarmee hulle moes meeding, omring. Weens hierdie situasie en die sosiale struktuur van daardie tydperk het aggressie of verdediging die spil geword waarom beleid gedraai het. Dit het gelei tot sterk regerings wat gepoog het om hulself nog sterker te maak deur die bronne van hul gebiede te ontwikkel en te benut vir hul eie dienste.

In die meeste lande van die Europese vasteland het die prins sedert die sestiende eeu die staat en die nasie verpersoonlik. Hulle slaag daarin om alle klasse aan hulle gesag te onderwerp — die adel en die geestelikes asook die bourgeoisie en die boerestand — hoewel met dien verstande dat die adel en geestelikes sal voortgaan om hulle posisie van sosiale en ekonomiese bevoorregting te behou. Die ekonomiese beleid van hierdie state was maksimum staatsinkomste terwyl die buitelandse beleid die van verowering was. Inkomste is aangewend vir die hof en die leër. Die voortvloeiende ekonomie was 'n beplande ekonomie; en dit was be-

plan primêr met die oog op oorlog.

In Engeland was dieselfde neigings waarneembaar, hoewel swakker. Engeland het sterker weerstand daarteen gebied omdat sy gevrywaar was van die ondervinding wat elders die ruggraat van die aristokrasie en die bourgeoisie gelyktydig gebreek het. Beplanning, indien nie aanwesig nie, was baie meer beperk in omvang en verder was dit minder sterk afgedwing as wat dit die geval was in die meeste van die kontinentale lande.

IV. DIE INSTITUSIONELE ONTWIKKELING VAN KAPITALISME

Ons het reeds aangetoon dat, volgens Schumpeter, daar nie 'n suiwer feodale of 'n suiwer kapitalistiese samelewing kan bestaan nie, want een stelsel bevat altyd elemente van 'n ander en daar is veral 'n aansienlike mate van oorvleueling ^{die} gedurende/oorgang van een stelsel in 'n ander. Die feodale tydperk word dan ook gekenmerk deur instellings van 'n kapitalistiese aard.³¹ Gedurende die feodale tydperk het persone met bo-normale energie geleidelik weggebreek van feodale beheer en private ondernemings begin. Die individu met bo-normale energie, wat gevoel het dat hy gehinder word deur die streng regulasies van die handewerk-

31. Feodalisme het nie orals die Romeinse industrië, handel en finansies vernietig nie — hierdie soort instellings is kenmerkend van 'n kapitalistiese samelewing. Van hierdie geleidelike ontwikkeling van die kapitalistiese instellings sê Schumpeter: "Roman industry, commerce, and finance had not been destroyed everywhere. Even where they had been destroyed or where they had never existed, they — and

gildes, het die stede wat deur hierdie gildes beheer was verlaat en het òf in sy eie huis 'n werkplek ingerig waar hy met die hulp van leerjongens en ambagsmanne in staat was om met meer vryheid op groter skaal te produseer òf hy het hom bepaal by die lewering van grondstowwe aan sodanige „meesters" en gespesialiseer in kommersiële en finansiële take. Uit hierdie ondernemersklas het die bourgeoisie geleidelik ontwikkel.

Die vervormingsproses het voortgeduur en geleidelik het die hindernisse, wat deur die feodale stelsel in die weg van vryheid gelê was, begin verdwyn. Die proses wat uiteindelik die stagnante wêreld van St. Thomas Aquinas vernietig het, staan bekend as die opkoms van Kapitalisme. Hierdie proses het geleidelik ontplooi en die breuk kan nie na 'n spesifieke datum teruggevoer word nie.

Die proses van ekonomiese verandering, wat sy weg oopgeveg het deur die weerstand-biedende feodale raamwerk, het geleidelik groter vryheid van eiendom en lenings ontplooi en ook instellings van tipiesê kapitalistiese kleur, soos die aandelemaatskappy, die verkoopbare aandele, die bank en bankdeposito's, die verhandelbare papier, die aandelebeurs, bevorder. Al hierdie instellings en praktieke insluitende spekulasie was goed ontwikkel, ten minste in 'n aantal besigheidsentrums, teen die

consequently classes of bourgeois character — had developed or developed again before St. Thomas' day". Schumpeter, History of Economic Analysis, pp. 74 - 75.

helfte van die sestiende eeu, maar geen een was toe geheel en al nuut nie.

MONOPOLISTIESE BELEIDE EN PRAKTYKE

Grootondernemings — groot relatief tot omgewingstandaarde — het hul verskyning gedurende die veertiende eeu in Italië, die vyftiende eeu in Duitsland en die sestiende eeu in Engeland gemaak. Op die gebied van seevaarthandel was individuele ondernemings skaars moontlik en was die vorming van organisasies die algemene verskynsel. Die vorming van maatskappye was gevolglik 'n algemene verskynsel — die Oos Indiese Kompanjie dien as 'n voorbeeld hiervan. Die ekonomiese ontwikkeling het nie slegs gelei tot die vorming van organisasies in die seevaarthandel nie, maar ook op industriële gebied. Hoewel die eenmansaak tot ongeveer die middel van die negentiende eeu die algemene organisasievorm op industriële gebied was, het maatskappye op hierdie gebied ook hul verskyning gemaak. Schumpeter verklaar: "According to Scott, there were, in 1695, 140 companies with a capital of $4\frac{1}{2}$ million pounds, of which less than one-fifth had been before 1688, and total capitalization rose to nearly 21 millions by 1717".³²

Dit blyk dus dat die vorming van grootskaalse ondernemings in die finansiële en kommersiële sfeer en later in die produksie sfeer 'n kenmerkende verskynsel van hierdie epog was.

32. Schumpeter, Business Cycles, p. 248.

Tot ongeveer die einde van die agtiende eeu was die industriële en kommersiële evolusie gekenmerk deur monopolistiese beleid en besigheidspraktyke. Ekonomie en ekonomiese geskiedskrywers het hierdie toestand veroordeel. In Engeland was die reaksie van die publiek teen hierdie beperkende praktyke baie heftiger as in die Kontinentale lande. Met hierdie toestand — monopolistiese staatsbeleid en besigheidspraktyk — word maatstawe en vorme van gedrag bedoel wat ten doel het die versekering van 'n winsgewende ,grens' vir die produk of dienste van die individu of groep, deur

- (i) die buitelanders uit die nasionale en internasionale markte te hou;
- (ii) sover dit moontlik is alle konnotasies, behalwe die bevoorregte individu of groep, uit die handel te hou; en
- (iii) die opbrengs van die bevoorregte individu of groep te beperk en hulle distribusie tussen markte te reguleer.

Schumpeter voer die volgende redes aan vir die ontstaan van hierdie beleid en praktyke:

- (i) Ontwikkeling was gedurende hierdie tydperk stadig en gevolglik was die langtermyn voordele baie onseker. Om industriële ontwikkeling moontlik te maak moes die staat monopolistiese praktyke bevorder. Veral was dit die geval in lande wat deur oorloë verwoes was, soos Duitsland, en waar slegs die vooruitsigte van abnormale wins entrepreneurs-inspanning kon voortbring uit 'n bevolking wat in ellende en wanhoop gedompel was.

- (ii) Kapitalisme het nie losgebars op 'n onbewoonde wêreld nie, maar het geleidelik uit 'n feodale wêreld wat gedomineer was deur die geestesgesteldheid, instellings en praktyke van die handewerkgildes. Nuwe produkte, nuwe metodes van produksie en nuwe ondernemingsvorme ondervind weerstand van enige omgewing, maar gedurende Feodalisme was daar wetlike masjinerie wat outomaties weerstand gebied het. Schumpeter bring hierdie feit soos volg van toepassing op hierdie onderwerp: "On the one hand, legislation and administration in all countries, under pressure from craft guilds and in their interest, subjected the newer 'free' enterprise to various regulations that spelled restriction of output. On the other hand, though these regulations have no roots in the capitalist system, but spell distortion of it, the merchants, masters, and so on who were effected by them naturally made the best of a bad business and organized themselves in a similar way".³³ Hierdie verskynsel het maklik inslag gevind, want afgesien van die winste wat beperkende regulasies ingehou het, was die handelaars en eienaars produkte van 'n wêreld waarin georganiseerde en verenigde optrede die aanvaarde beginsel was en derhalwe het hulle geen besware daarteen gehad nie.

33. Schumpeter, History of Economic Analysis, p. 152.

(iii) Die regerings van die nasionale state het hulle eie besondere motiewe gehad waarom hulle monopolistiese organisasies of posisies geskep het, of aangemoedig het. Een rede was die heropbou van die land, terwyl 'n ander die vooruitsigte van persoonlike winste vir die regeerders was. Deur voorregte aan die monopolistiese organisasies toe te staan, kon die regeerders weer persoonlike vergoeding daarvoor eis, en verder is dit makliker om druk uit te oefen op monopolistiese organisasies as op 'n groot aantal onafhanklike entrepreneurs.

V. DIE EKONOMIESE ONTWIKKELING VAN KAPITALISME

Gedurende hierdie fase was die meeste lande arm of anders gestel onontwikkel. Die Europese lande het aan die begin van hulle industriële en selfs hulle landbou ontwikkeling gestaan. Al die lande, selfs Engeland, was oorwegend agraries en Schumpeter verklaar: "Even in England where industrial development had, by the end of the Stuart period, probably outstripped industrial development anywhere else, at least three-quarters of a population numbering about $5\frac{1}{2}$ millions, lived by agricultural pursuits, if we may trust Gregory King's data...".³⁴ Die ekonomiese probleme en die ekonomiese ontwikkeling gedurende hierdie epog het gevolg-

34. Schumpeter, Business Cycles, p. 237.

lik hoofsaaklik rondom die landbou gedraai.³⁵

Gedurende die sestiende, sewentiende en agtiende eeue het hierdie agrariese wêreld veranderings ondergaan wat tot 'n algehele hervorming gelei het. Schumpeter verwys hier na twee afsonderlike, hoewel verwante, soorte veranderings wat mekaar versterk het en wat die raamwerk van die Middeleeuse samelewing sou vernietig, selfs al het daar niks plaasgevind in die industriële sektor nie. Aan die een kant was daar die lang reeks van veranderings in die tegnologieë van alle vertakings van die landbou-produksie — hoewel hierdie proses reeds in die sestiende eeu begin het, het dit veral gedurende die agtiende eeu stukrag verkry. Aan die ander kant was daar soos Schumpeter dit stel, "in sympathy with the technological revolutions, a process of organizational change that turned medieval manors into grain, wool, and meat factories and destroyed the old relations between lords and peasants or farmers".³⁶ Ekonomiese ontwikkeling het daartoe gelei dat die middeleeuse landgoed verdwyn het en dat kapitalistiese onderneemers op die voorgrond getree het. Schumpeter beklemtoon dat die hele proses van ekonomiese evolusie gekenmerk word deur die onderlinge inwerking van faktore op mekaar.³⁷

35. Schumpeter verklaar: "Agriculture, then, was the leading branch of production and, taking the period from about 1500 to about 1780 as a whole, the most important field of extra-commercial entrepreneurial activity". *Ibid.*, p. 237.

36. Schumpeter, History of Economic Analysis, p. 149.

37. "Within the whole of that social process that simultaneously produced free ownership of land, increase of population, agrarian and industrial

Ontwikkeling op kommersiële en industriële gebied was gedurende hierdie epog aanvanklik van baie geringe aard. Die kenmerke van ontwikkeling op hierdie gebied kan geskets word aan die hand van die ontwikkeling van Kapitalisme in Engeland. Die tekstielbedryf, wat die belangrikste Engelse industrie en die vernaamste bron van uitvoere gedurende die sestiende eeu was, was die eerste sektor vir entrepreneursoptrede op nie-landboukundige gebied. Tesame met hierdie ontwikkeling het daar, volgens Schumpeter, ook 'n ontwikkeling van 'n heel ander aard plaasgevind, "that was to crush both the small master and the putting-out system and to revolutionize production, if revolution is the word for a process which extends from the thirteenth to the twentieth century".³⁸ Schumpeter verwys hier na die proses van industrialisasie (met sy agrariese komplement) wat meer as enigiets anders die Engeland van die Tudors en Stuarts omskep het deur die veranderings wat dit bewerkstellig het in die produksiefunksies. Dit is van besondere belang om daarop te let dat die „nuwe dinge" nie harmonieus uit die ou milieu ontwikkel het nie, maar hulself langsaan die oue geplaas het en deur mededinging die oue vernietig het.

revolutions, and, as an element of all this, enclosures, there is nothing but interaction". Schumpeter, Business Cycles, p. 239.

38. Ibid., p. 241.

WERKLOOSHEID

Gedurende die Middeleeue was massa werkloosheid onbekend, behalwe waar dit die gevolg was van sosiale rampe soos verwoesting deur oorloë, vyandskap en plaë. Die strukturele ontwerp van die middeleeuse gemeenskap het werkloosheid en gebrek uitgesluit. Indiensneming was natuurlik nie gewaarborg nie, maar die ambagsmanne het dit nie moeilik gevind om betrekkings te kry nie, en werkloosheid was in normale tye onbelangrik.

In die loop van die vyftiende eeu en daarna tree 'n verandering in hierdie toestand in. Die vernietiging van die middeleeuse wêreld, wat aggeslaan het op sosiale opheffing, was in sigself voldoende om rekenskap te gee vir die wydverspreide lyding en gebrek wat toe voorgekom het. Die agrariese revolusie het nie slegs gebiede, wat voortvlugtiges uit streke in nood kon beskerm het, vernietig nie, maar dit het ook veroorsaak dat die proletariaat, wat geen grond besit het nie, vinniger toegeneem het as wat die effektiewe vraag na arbeid toegeneem het. Tenspyte hiervan beweer Schumpeter dat die opkomende kapitalistiese industrieë op die lange duur eerder werkloosheid opgehef het as wat dit dit geskep het. Daar was egter baie knelpunte wat die ontwikkeling van die nuwe geleenthede en die vloei van arbeid daarheen belemmer het. Schumpeter beweer: "when the pace of industrial development quickened in the second half of the eighteenth century, technological unemployment put in an appearance as a mass phenomenon and frequently over-

shadowed that long-run effect".³⁹ Dit verklaar dan ook waarom die fabriekstelsel geassosieer was met so baie ellende: vir baie jare is arbeid nie na hierdie fabriek getrek deur hoër lone en beter lewenstoestande nie, maar was daarheen gedryf ten spyte van laer reële inkome en swakker lewenstoestande. Die ou beskermende regulasies is afgebreek, nie soseer onder die invloed van die laissez-faire filosofie as onder die gewig van die dreigende werkloosheid nie. Vir 'n tyd, hoewel nie orals tot dieselfde mate nie, het alle versperrings tot die degenerasie van die werkers se lot meegegee. Nadat die pynlike proses van industrialisasie voltooi is, het die algemene welvaart verhoog en soos later aangetoon sal word, het Kapitalisme, volgens Schumpeter, die welvaart van die hoër sowel as die laer klasse verhoog.

39. Schumpeter, History of Economic Analysis, p. 270.

HOOFSTUK 7

DIE BLOEIFASE VAN KAPITALISME

I. INLEIDING

Hierdie fase wat 'n voortsetting van die ontstaanfase was, kan natuurlik ook nie afgebaken word na spesifieke tydvakke nie. Intendeel dit is eintlik 'n oorvleueling van die ontstaanfase en die vervalfase. Hierdie oorvleueling hang nou saam met Schumpeter se bewering dat geen sosiale stelsel ooit suiwer kan wees nie, hetsy in sy ekonomiese of in sy politieke aspekte. Hiermee bedoel hy dat elke gemeenskap gedurende enige tyd elemente bevat wat die produkte is van verskillende sosiale stelsels. So het die feodale samelewing naas die adellui, boerestand en vakmanne, wat die essensiële elemente van 'n feodale stelsel uitmaak, ook ander elemente geherberg — bv. handelaars — wat nie tot die feodale organisme hoort nie. In die kapitalistiese epog word die klasse wat die produk van die kapitalistiese proses is ook byna nooit alleen aangetref nie. Prakties bestaan hulle altyd in simbiose met 'n aristokrasie en 'n boerestand van nie-kapitalistiese oorsprong. Schumpeter beweer dat selfs gedurende die epog van ongebonde Kapitalisme die regspraak, gebruike, openbare mening en landsbestuur 'n sekere mate van staatsordening afgedwing het — staatsbeheer of -ordening was dus nooit afwesig nie.

Die ondernemingsvorme en geestesgesteldheid wat Schumpeter as noodsaaklik vir 'n kapitalistiese

samelewing beskou en wat gedurende die ontstaan-fase hulle verskyning begin maak het, het gedurende die bloeifase verder ontwikkel en uitgekristalliseer in die proses wat hy ongeskonde of ongebonde Kapitalisme noem — hierdie elemente het gedurende die bloeifase tot volle rypheid gekom. Maar reeds gedurende die proses van rypwording, ontkiem en ontwikkel, was daar elemente teenwoordig wat, volgens Schumpeter, sou lei tot die uiteindelijke vernietiging van die kapitalistiese proses.

II. DIE IDEOLOGIESE ONTWIKKELING VAN KAPITALISME

Gedurende hierdie fase het rasionalisme tot volle rypheid gekom. 'n Besondere kenmerk van hierdie periode was dat die heerskappy van die bourgeoisie op ekonomiese gebied byna geheel en al ongestoord en ongehinderd was. Schumpeter verklaar dat die gees wat hierdie periode uitstraal, "bear the unmistakable stamp of the businessman's interests and still more of the businessman's type of mind".¹ Nie alleen beleidsake nie, maar ook die filosofie van die nasionale en die individuele lewe en die skema van kulturele waardes het hierdie stempel gedra. Die materialistiese utilitarisme, die naïewe vertroue in vooruitgang, die werklike prestasies op die gebied van suiwer en toegepaste wetenskap en die gemoedstoestand van artistieke skeppings kan teruggevoer word na die gees van rasionalisme wat uitgegaan het van die bour-

1. Schumpeter, Capitalism in Essays of J.A. Schumpeter, p. 189.

geoisie. Soos reeds gestel skryf Schumpeter al die kenmerke en prestasies van die moderne beskawing direk of indirek toe aan die gees van rasionalisme soos beliggzaam in die kapitalistiese samelewing. Hy noem as voorbeeld, eerstens, die ontwikkeling van die rasionele wetenskap en die lang lys van toepassings daarvan — vliegtuie, televisie, ens. beskou hy as die resultaat van die winseksonomie. Volgens Schumpeter is die moderne mediese wetenskap ook die resultaat van hierdie rasionalistiese proses want hy sê: "But although the modern hospital is not as a rule operated for a profit, it is nonetheless the product of capitalism not only, to repeat, because the capitalist process supplies the means and the will, but much more fundamentally because capitalist rationality supplied the habits of mind that evolved the methods used in these hospitals".² Verder is die moderne beskawing en kultuur die produk van rasionalisering van die menslike gedrag.³ Laastens, sê hy, was daar niks so kenmerkend van die gees van hierdie tyd as die liberalistiese beleid van W.E. Gladstone.⁴

Schumpeter beskou die opheffing van die massas as 'n uitvloeisel van die rasionaliteit van

2. Schumpeter, J.A., Capitalism, Socialism and Democracy, pp. 125 - 126.

3. Schumpeter stel hierdie aangeleentheid soos volg: "The rule ... of the bourgeoisie and of bourgeois rationalism extended, as could easily be shown, to the religions, the arts, the sciences, the style of life, to everything social in fact ...". Schumpeter, Business Cycles, p. 306.

4. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 126.

die kapitalistiese samelewing.⁵ Nie alleen was die kapitalistiese proses verantwoordelik vir wetgewing in hierdie verband nie, maar het ook die middele en die ,wil' voorsien. Schumpeter verklaar derhalwe: "On the one hand, our inherited sense of duty, deprived of its traditional basis, becomes focussed in utilitarian ideas about the betterment of mankind which, quite illogically to be sure, seem to withstand rationalist criticism better than, say, the fear of God does. On the other hand, the same rationalization of the soul rubs off all the glamour of super-empirical sanction from every species of classwise rights. This then, together with the typically capitalist enthusiasm for Efficiency and Service — so completely different from the body of ideas which would have been associated with those terms by the typical knight of old — breeds that "will" within the bourgeoisie itself."⁶ Hierdie nuwe houding

5. "In England, the running fight for the ultimate enfranchisement of the masses was carried on entirely between upper-class groups: the masses themselves had nothing to do but to stand by and cheer or boo". Schumpeter, History of Economic Analysis, p. 400. In Capitalism, Socialism and Democracy stel Schumpeter hierdie aangeleentheid soos volg: "I have pointed out before that social legislation or, more generally, institutional change for the benefit of the masses is not simply something which has been forced upon capitalist society by an ineluctable necessity to alleviate the ever-deepening misery of the poor but that, besides raising the standards of living of the masses by virtue of its automatic effects, the capitalist process also provided for that legislation the means "and the will". Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 127.

6. Ibid., p. 127.

tot die massas het saamgeval met die algemene gees van laissez-faire en die geloof dat die individu rasioneel optree en die beste vir sy eie belange kan sorg.

Die bloeifase word nie slegs gekenmerk deur 'n gees van Ekonomiese Liberalisme nie, maar ook deur 'n gees van Politieke Liberalisme. Met politieke liberalisme, wat onderskei moet word van ekonomiese liberalisme, bedoel Schumpeter borgskap van 'n parlementêre regering, vryheid om te stem en uitbreiding van die reg om te stem, vryheid van die pers, vrye handel, 'n vreedsame houding teenoor vreemde nasies ens. Hierdie verskynsel was in swang gedurende die eerste fase van die Franse Revolusie. Daar was orals 'n neiging aanwesig om dit te verbreed, maar die spoed waarteen dit plaasgevind het, het aansienlik verskil tussen lande en so ook die kombinasie van kragte en omstandighede wat verantwoordelik was vir elke stap. Die tempo waarteen die sakeklas tot politieke liberalisme oorgehaal is, het ook grootliks verskil — nie slegs tussen verskillende lande nie, maar ook tussen verskillende ondergroepe van die bourgeoisie. Selfs ekonomiese liberalisme was nie orals en deur die hele sakeklas verwelkom nie.⁷

Schumpeter sien die kapitalistiese beskawing as rasionalisties en antiheldhaftig — volgens hom gaan die twee natuurlik saam. Hoewel industriële en ekonomiese sukses hoë eise aan die mens-

7. Schumpeter, History of Economic Analysis, pp. 394 - 395.

like vermoë stel, is industriële en kommersiële aktiwiteite nogtans onheroïes in die sin van die ridder — hierdie aktiwiteite word nie vereenselwig met oprukkende swaarde en perde teen die vyand nie — en die ideologie wat die idee verheerlik van gevegte ter wille van die geveg en oorwinnings ter wille van die oorwinning verwelk in die bourgeoisie se kantoor tussen al die kolomme syfers.

Die feit dat die kommersiële en industriële bourgeoisie bates besit het, het daartoe gelei dat hulle nie gedeel het in die krygsman-ideologie wat strydig was met hulle rasonale utilitarisme. Schumpeter verklaar: "As a matter of fact, the more completely capitalist the structure and attitude of a nation, the more pacifist — and the more prone to count the costs of war — we observe it to be The Marxist theory that imperialism is the last stage of capitalist evolution therefore fails quite irrespective of purely economic objections".⁸

III. DIE SOSIOLOGIESE ONTWIKKELING VAN KAPITALISME

Die sosiale posisie, wat die bourgeoisie deur prestasies op ekonomiese gebied verwerf het, is gedurende die bloeifase gehandhaaf en verder versterk. Die opkoms van die bourgeoisie geduren-

8. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, pp. 128 - 129.

de hierdie fase was fenomenaal en hulle hoof funksie — optrede op ekonomiese gebied — het in belangrikheid toegeneem en hulle het as die vernaamste sosiale klas te voorskyn getree. Soos die voorafgaande word hierdie epog ook gekenmerk deur 'n beskermende raamwerk waarbinne die bourgeoisie opgetree het. Oor die algemeen het die bourgeoisie hom nie op die staatkundige terrein gewaag nie; waar hulle dit wel gedoen het, het hulle nie 'n opvallende sukses daarvan gemaak nie. Op staatkundige gebied het die aristokrasie regeer en die politieke raamwerk gevorm waarbinne die bourgeoisie opgetree het. Schumpeter beskou die aristokratiese element as 'n noodsaaklike vereiste vir die voortbestaan van Kapitalisme en toon aan dat hierdie element voortgeleef het tot aan die einde van die bloeifase. Hy stel dit soos volg: "The aristocratic element continued to rule the roots right to the end of the period of intact and vital capitalism ... it made itself the representative of bourgeoisie interests and fought the battle of the bourgeoisie ...".⁹

Die bourgeoisie was swak toegerus om sowel die huishoudelike as die internasionale probleme, wat normaalweg in 'n land van belang ondervind word, die hoof te bied.¹⁰ Van die aristokrasie was die

9. Ibid., p. 136.

10. "Within a protecting framework not made of bourgeois material, the bourgeoisie may be successful, not only in the political defensive but also in the offensive, especially as an opposition. For a time it felt so safe as to be able to afford the luxury of attacking the

teenoorgestelde waar en hulle uitstaande eienskap het hulle uitstekend laat kwalifiseer as regeerders. Die aristokrasie het dus 'n besondere bydrae gelewer tot die suksesvolle funksionering van Kapitalisme gedurende die bloeifase. Aangesien die bourgeoisie onthef was van hierdie pligte kon hulle al hul tyd en energie toespits op ekonomiese gebied. Engeland dien as 'n klassieke voorbeeld van hierdie toestand toe daar gedurende die negentiende eeu in Engeland 'n aristokratiese regering was, en die industrialis-bourgeoisie vry was om hulself en die gemeenskap te verryk.

Behalwe in die geval van die V.S.A. en Frankryk (gedurende die sewentien jaar van Louis Philipp se bewind 1830 - 48) het die bourgeoisie vir die grootste gedeelte van hierdie epog in die meeste lande nie staatkundig regeer nie. Die regerings van alle lande, hoewel nie bourgeoisie in oorsprong nie, het die ekonomiese belange van die bourgeoisie ondersteun en hulle bes gedoen om dit te beskerm. Van groter betekenis, volgens Schumpeter, was die feit dat hulle dit gedoen het in 'n gees van laissez-faire d.w.s. teoreties is dit die beste manier om ekonomiese ontwikkeling en algemene welvaart te bevorder deur die kettings van

protective frame itself; such bourgeois opposition as there was in imperial Germany illustrates this to perfection. But without protection by some non-bourgeois group, the bourgeoisie is politically helpless and unable not only to lead its nation but even to take care of its particular class interest. Which amounts to saying that it needs a master". Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 138.

die private ondernemings te verwyder en om nie in te meng met die ekonomiese aangeleenthede nie.

IV. DIE INSTITUSIONELE ONTWIKKELING VAN KAPITALISME

Soos reeds gestel word die bloeifase gekenmerk deur 'n gees van laissez-faire wat oor die wêreld versprei het. Hoewel die uitvloeisel daarvan nie in alle lande ewe sterk was nie, het daar tog 'n algemene gees van ekonomiese liberalisme geheers. Die feit dat toestande in die verskillende lande aansienlik verskil het, was verantwoordelik vir die verskillende beleide en standpunte wat deur ekonome ingeneem was, selfs waar die rigtingaanwysende beginsels dieselfde was. So bv. was die afskaffing van lyfeienskap in Rusland en die agrariese hervorming in Duitsland en Oostenryk — die sg. vrywording van die landbouer — bedink en uitgevoer in 'n gees van ekonomiese liberalisme; die idee om die landsbewoner die vrye eienaar van 'n vrye eiendom te maak en hom aan homself oor te laat, moet selfs as radikaal beskou word. In Frankryk is dit gedurende die Revolusie gedoen, terwyl die Engelse stelsel van grondbesit geen probleem opgelewer het nie. Op soortgelyke wyse het verskillende oorsake in die verskillende lande gelei tot die vernietiging van die regulasies, wat die handewerkgilde of ander sektore van die industrie belemmer of beskerm het. Volgens Schumpeter was hierdie verskille egter nie 'n aangeleentheid van verskillende ekonomiese beginsels nie: "They were merely a matter of different

social conditions, of differences in the economic structures that existed in different countries at the beginning of the period".¹¹

DIE ENTREPRENEURSFUNKSIE BINNE DIE INSTITUSIONELE RAAMWERK VAN KAPITALISME

Hierdie periode, waarna Schumpeter ook verwys as Mededingende of Lewenskragtige Kapitalisme, het 'n geweldige industriële ontwikkeling beleef.¹² Schumpeter beklemtoon die belangrike rol wat innovasies in hierdie ekonomiese ontwikkeling gespeel het, en voeg by dat 'n kenmerk van innovasies gedurende hierdie epog die feit was dat dit beliggaam was in nuwe ondernemings. Talryke nuwe ondernemings het hulle verskyning gemaak, want weens die laissez-faire beleid is beperkings, wat nog 'n oorblyfsel van die handewerkgildes was, finaal uit die weg geruim. Hoewel daar reeds grootondernemings aanwesig was — veral teen die einde van die agtiende eeu — was kleinondernemings die algemene organisasievorm.

Die individuele entrepreneur — aan wie die bourgeoisie ekonomies en sosiologies sy ekonomiese funksie te danke gehad het — was die persoon wat die innovasies geskep of ten minste skeppend aangewend het. Die entrepreneurs was verantwoordelik vir die verskyning van die talryke nuwe ondernemings.

11. Schumpeter, History of Economic Analysis, p. 400.

12. Schumpeter, Business Cycles, Hoofstukke VI en VII.

Die entrepreneur kan alleen sy ekonomiese funksie binne 'n besondere institusionele raamwerk vervul — kredietskeppende banke en private ondernemings. Gedurende die bloeifase was hierdie instellings reeds goed ontwikkel en verleen die bloeifase ideale geleenthede vir die entrepreneur om innovasies, soos beliggaam in nuwe ondernemings, in te voer. Aanvanklik was daar gedurende hierdie fase geen beperkings en hindernisse in die weg van entrepreneursaktiwiteite nie. Trouens die entrepreneur het 'n noodsaaklike funksie in die uitvoering van innovasies vervul en direk bygedra tot die ekonomiese ontwikkeling van hierdie fase. Private besit van eiendom en private beheer oor produksie het aan die bourgeoisie ekonomiese mag verleen en hulle as die vernaamste sosiale klas te voorskyn laat tree.

Namate die bourgeoisie groter sukses op ekonomiese gebied behaal het en al hoe meer rasioneel begin optree het, het grootondernemings, wat groter winste afgewerp het egter hulle verskyning gemaak. Dit geskied natuurlik ten koste van die kleinondernemings. In die volgende hoofstuk sal aangetoon word hoe die verskyning van grootondernemings die funksie van die entrepreneur (en derhalwe die bourgeoisie) oorbodig gemaak het, omdat innovasies, volgens Schumpeter, in die gevestigde grootondernemings die taak van spesialiste geword het.

V. DIE EKONOMIESE ONTWIKKELING VAN KAPITALISME

Schumpeter verklaar dat tesame met die liberale tussenspel, wat veral in Engeland skouspelagtig was, daar gedurende die bloeifase 'n ongeëwenaarde ekonomiese ontwikkeling plaasgevind het.

Snelle veranderings in die tegnologie en organisasie het in die landbou en industrie 'n omwenteling teweeggebring wat gelei het tot 'n veranderde sosiale patroon, wat hy Ongeskonde Kapitalisme noem.

Hy noem die bloeifase Ongeskonde Kapitalisme, want hierdie epog word gekenmerk deur 'n gees van laissez-faire op ekonomiese en politieke gebied.

Schumpeter skryf bogenoemde ontwikkeling aan suiwer ekonomiese redes toe. Die ekonomiese sukses van die kapitalistiese onderneming het die bourgeoisie verhef tot sy posisie van tydelike opgang. Ekonomiese sukses bewerkstellig politieke mag, politieke mag bewerkstellig 'n beleid wat geskik is vir die kapitalistiese proses, en laasgenoemde, op sy beurt, reageer op hierdie beleid deur verdere sukses. So het die bourgeoisie bv. vryhandel verkry wat 'n vername faktor was in ekonomiese uitbreiding. Die bourgeoisie was natuurlik nie die enigste groep wat gebaat het by hierdie ekonomiese ontwikkeling nie, trouens Schumpeter toon aan dat die arbeiders van die meeste lande gedurende hierdie periode hulle posisie verbeter het.¹³

13. Schumpeter stel dit soos volg: "The same example serves to show that the bourgeoisie was not the only or even the principal beneficiary of these developments. The much-derided "free breakfast table", more accurately, the untaxed exchange of industrial products for the raw materials and foodstuffs of newly opened countries, meant more for labour than did many spectacular reforms of

Schumpeter skryf hierdie sukses toe aan die beleid van ekonomiese liberalisme: "The reader will understand that, however inadequate, this theory was far from being wholly wrong. It cannot reasonably be doubted that, in the historical conditions of that epoch, the removal of fetters from the energies that crowded into business pursuits, together with a policy that guaranteed to the businessman secure enjoyment of success and at the same time made it clear to him that he had no help to expect in case of failure, must in fact have had the energizing influence that was extolled until the argument got stale through repetition. Thus the system kept on justifying itself in the eyes of most contemporaneous observers, even of those who, like J.S. Mill, bore it no love".¹⁴ Die stelsel van vrye onderneming het dus voortgegaan om homself te regverdig en dit het, volgens Schumpeter, 'n besondere ekonomiese belofte vir almal ingehou — die lewenstandaard van die massas het laag gebly, maar dit het tog geleidelik gestyg; groter groeiende getalle word teen stygende reële loon geabsorbeer.

'n Besondere kenmerk van die ekonomiese ontwikkeling gedurende die bloeifase was dat dit 'n periode van industrialisasie was. Die Industriële Rewolusie met die gepaardgaande innovasies het 'n ongekende industriële ontwikkeling ontketen. Gedurende hierdie fase neem Schumpeter drie sulke

later times. And labour was quite aware of the fact: ...". Schumpeter, Capitalism in Essays of J.A. Schumpeter, p. 189.

14. Schumpeter, History of Economic Analysis, p. 396.

revolusies waar wat volgens hom verantwoordelik was vir die lang golwe. Van hierdie revolusies sê hy: "These revolutions periodically reshape the existing structure of industry by introducing new methods of production — the mechanized factory, the electrified factory, chemical synthesis and the like; new commodities, such as railroad service, motorcars, electrical appliances; new forms of organization — the merger movement; This process of industrial change provides the ground swell that gives the general tone to business: while these things are being initiated we have brisk expenditure and predominating "prosperity" — interrupted, no doubt, by the negative phase of the shorter cycles that are superimposed on that ground swell — and while those things are being completed and their results pour forth we have elimination of antiquated elements of the industrial structure and predominating "depression".¹⁵ Die proses van industrialisasie het gevolglik gelei tot die konjunktuurverskynsel wat 'n wesenlike kenmerk van die bloeifase is en 'n inherente deel van die kapitalistiese proses uitmaak.

A. DIE KONJUNKTUUR: 'N VERSKYNSEL VAN DIE MODERNE KAPITALISME

Volgens Schumpeter is Kapitalisme 'n dina-

15. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 68.

mies kumulatiewe proses wat, deur 'n nimmer-eindigende proses van innovasies, gedurig sy metode van produksie en patroon van konsumpsie verander.¹⁶ Hierdie proses van verandering is verantwoordelik vir die sikliese skommelinge wat geassosieer word met 'n kapitalistiese ekonomie. Die besigheidskringloop is, volgens hom, niks anders as die eb en vloed van innovasies tesame met die nasleep daarvan nie. Innovasies is 'n wesenlike kenmerk van Kapitalisme, daarsonder kan Schumpeter die langtermynproses van Kapitalisme nie verklaar nie. Volgens Schumpeter kom innovasies in vloedgolwe voor en voorsien dit die hartklopping wat met tussenposes beleggingstrome in die ekonomiese stelsel pomp.

Schumpeter dateer die konjunktuurverskynsel terug na die kapitalistiese epog van industriële ontwikkeling en vrye werking van die entrepreneur. Volgens hom het daar gedurende die bloeifase drie lang golwe voorgekom: "The first long wave in the Schumpeter sequence (his first "Kondratieff", extending from the equilibrium neighbourhood of 1786 to that of 1842) is described as having been produced by a wave of innovations which centered in cotton textiles, in coal and iron, and in canals and road building. The spread of

16. Schumpeter sien die afname in die betekenis van verbruikersoewereiniteit as 'n kenmerk van die kapitalistiese ontwikkeling. Hy skryf veranderings in die verbruikers se vraag aan veranderings in die produsent se optrede toe. Sonder hierdie veronderstelling sal innovasies neig om beperk te wees tot kostebesparende tegnieke om die bestaande produk te produseer — wat heeltemal 'n te eng siening van die ontwikkelingsproses is.

the steam engine is a characteristic feature of this wave which Schumpeter calls the long wave of the Industrial Revolution. The second wave (1842 - 1898) is associated mainly with railroad building and steel; and the third (1898 - 1953) is linked to the process of electrification, but with much of the innovating activity centering in the automobile industry and the chemical industries".¹⁷

Die klimaat gedurende die periode van Ongeskonde Kapitalisme en snelle industriële ontwikkeling was besonder gunstig vir die verskyning van die konjunkturgolwe. Elke nuwe innovasie het die ekonomiese ontwikkeling aansienlik beïnvloed en die kommersiële ontwikkeling het dan uiteindelik uitgeloop op industriële ontwikkeling. Soos reeds in Hoofstuk 6 hierbo gestel, was die ekonomiese ontwikkeling gedurende die bloeifase nie geleidelik nie, maar siklies-progressief. Elke konjunkturgolf word gekenmerk deur 'n fase van uitbreiding en inkrumping, maar met die netto resultaat 'n permanente verhoging van produksiekapasiteit en welvaart.

B. BELEID VAN DIE STAAT T.O.V. EKONOMIESE AANGELEENTHEDE

Volgens Schumpeter was niks so kenmerkend van die gees van die bloeifase as die fiskale beleid waarvan W.E. Gladstone die eksponent asook

17. Fellner, W.F., Trends and Cycles in Economic Activity. An introduction to Problems of Economic Growth, Henry Holt and Co. N.Y., 1956, p. 53.

die briljantste vertolker was nie. Sy finansiële stelsel was die van „natuurlike vryheid“, laissez-faire en vryhandel.¹⁸ Die belangrikste sosiale en ekonomiese opvatting wat dit behels het, was die verwydering van fiskale hindernisse in die weg van private aktiwiteite. Besnoeiing was die slagspreuk en dit het twee dinge geïmpliseer. Eerstens het dit die vermindering van staatsfunksies tot 'n minimum beteken. Tweedens het dit die rasionalisering van die oorblywende staatsfunksies behels o.a. so 'n klein militêre mag as moontlik. Daar is geglo dat die toenemende ekonomiese ontwikkeling sosiale uitgawes oorbodig sal maak.

Wat staatsinkomste betref het dieselfde beginsel gegeld en moes 'n verhoging daarvan slegs so geskied dat dit ekonomiese gedrag so min as moontlik sal deflekteer van wat dit sou gewees het in die afwesigheid van alle belastings. Aangesien die winsmotief en die geneigdheid om te bespaar as van oorheersende belangrikheid beskou was vir die ekonomiese vooruitgang van alle klasse, het dit in besonder beteken dat belasting so min as moontlik moet inmeng met die netto verdienste van ondernemings.

Die algemene gees van hierdie periode straal

18. Veral Engeland het hom gedurende hierdie tyd sterk uitgespreek ten gunste van vryhandel. Die meerderwaardigheid van die Engelse industrie teen 1840 was natuurlik die aanleiding tot hierdie vertoë. Goedkoper grondstowwe en voedingstowwe sou natuurlik hierdie gunstige posisie verder bevoordeel. Hoewel Engeland die enigste groot nasie was wat vry-

uit Schumpeter se bespreking van Gladstone se belastingbeleid nl. 'n verwagting dat indien die indiwidu aan homself oorgelaat word hulle vrye wisselwerking sosiaal-wenslike resultate sal bewerkstellig. Die staat moet dus nie inmeng in ekonomiese aangeleenthede nie, want dit sal net die suksesvolle funksionering van Kapitalisme versteur.

handel heelhartig aangegryp het, het al die ander nasies neigings tot vryhandel geopenbaar.

HOOFSTUK 8

DIE VERVALFASE VAN KAPITALISME

I. INLEIDING

Die sentrale gedagte van Capitalism, Socialism and Democracy lê opgesluit in die belangrike vraag wat Schumpeter stel nl. "Can capitalism survive?".¹ Die onmiddellike antwoord wat hy op hierdie vraag verstrek is negatief. Sy antwoord is nie 'n profesie nie, maar 'n wetenskaplike prognose van wat sal gebeur indien huidige kragte hulself uitwoed in die afwesigheid van faktore wat tussenby tree, met dien verstande dat die proses nie self verander nie. Volgens Schumpeter is daar kragte aan die werk wat geleidelik besig is om Kapitalisme te vernietig en die sosiale atmosfeer ryp te maak vir 'n ander sosiale stelsel.

Die kragte aan die werk kan nie positief geïdentifiseer word nie, maar kan bloot deur waarneming afgelei word. Die tema is kortliks die volgende. In die proses van evaluering vernietig Kapitalisme sy ondersteunende instellings en bring sodoende 'n omgewing te voorskyn waarbinne dit nie kan bestaan nie. Die progressiewe verval van die stelsel is nie te wyte aan enige swakheid in die ekonomiese enjin nie, en die verval van Kapitalisme kan nie met reg aan ekonomiese mislukkings toegeskryf word nie. Die belangrike argument wat

1. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 61.

Schumpeter aanhaal is dat dit juis die sukses van Kapitalisme is wat sy eie ondergang bewerkstellig. Kapitalisme is so suksesvol dat dit 'n geestesgesteldheid en 'n omgewing skep waarbinne dit nie kan voortbestaan nie.

Schumpeter se beskrywing van die verval en oorgang van die Kapitalisme is gebaseer op die verandering wat daar in die kulturele komplement intree. Marx het die verval van Kapitalisme ook hieraan toegeskryf. Volgens Marx sou die steeds groter wordende protelariaat uiteindelik deur 'n revolusie die kettings van onderdrukking en armoede afskud en die bourgeoisie tot 'n val bring. Schumpeter aan die ander kant toon egter dat die progressiewe ekonomiese groei voortdurend die arbeider se posisie verbeter, en gevolglik skryf hy die ontevredenheid van die arbeiders toe aan die feit dat die kapitalistiese stelsel a.g.v. die toename in welvaart die arbeiders se verwagtings en eise bokant hulle eie moontlike prestasies verhoog. Hierdie toestand sou nie fataal gewees het as dit nie was vir die 'selfmoord' neiging wat intussen in die geesteshouding van die bourgeoisie ingetree het nie. In stede van heftig weerstand teen die sosiale verandering te bied, het die bourgeoisie 'n papperige houding daarteenoor ontwikkel en dit self ondersteun, met die gevolg dat die kapitalistiese enjin 'versmoor' word.²

2. "Schumpeter's decadent bourgeoisie loses all faith in itself and its own traditional values, institutions, and economy, and indeed all faith in anything; all will and ability to defend or preserve anything; and becomes,

In hierdie hoofstuk is dit derhalwe nodig om na te gaan, "how the progressive economic evolution brings about the degenerative cultural and institutional evolutionary which overtakes and conquers it?".³ Om dit te doen word die aandag eerstens gevestig op die prestasies van Kapitalisme om sodoende die bewering te staaf dat die kapitalistiese stelsel nie tot niet sal gaan onder die gewig van ekonomiese gebreke nie, en tweedens sal die faktore wat verantwoordelik is vir die verval van Kapitalisme geanaliseer word.

II. PRESTASIES VAN KAPITALISME

Schumpeter was beïndruk deur sowel die bereikte as die toekomstige sukses van die kapitalistiese produksiemasjien. Om die doeltreffendheid van Kapitalisme aan te toon, het hy hom nie bemoei met gegewens oor produktiwiteit per man-uur, die aantal man-ure, of soortgelyke maatstawwe nie, maar met die groeikoers van Bruto Nasionale Produk, konsumpsie en konsumpsie per capita.

Schumpeter prognostiseer dat die groeikoers wat gehandhaaf is vanaf 1870 tot 1930 ten minste gehandhaaf sal word vir die tydperk 1928 tot 1978. Om die groeikoers van 1870 tot 1930

along with the populace, a crowd of victim of the variable, noxious winds of doctrine propagated by "the intellectuals" or dreamers and agitators, who acquire a vested interest in promoting and "leading" subversive movements". Taylor, op. cit., p. 543.

3. Ibid., p. 543.

vas te stel, het hy gebruik gemaak van die Day-Pearson indeks, met wysigings waar nodig.⁴

Schumpeter se prognose behels 'n verdubbeling van konsumpsie per capita gedurende die tydperk 1928 - 1978, indien die kapitalistiese stelsel voortgaan om te ontwikkel soos wat dit gedurende die voorafgaande periode die geval was d.w.s. teen 'n langtermyn groeikoers van gemiddeld 2% per jaar. Hy verklaar dat indien Kapitalisme hierdie prestasie kan handhaaf, "this would do away with anything that according to present standards could be called poverty, even in the lowest strata of the population, pathological cases alone excepted".⁵

Volgens Schumpeter is die sukses van 'n ekonomiese stelsel nou verwant aan die welvaart wat dit vir die gemeenskap in geheel bewerkstellig. Die sosiale doel van die kapitalistiese ontwikkeling is om die algemene lewenstandaard te verhoog, en die sukses van Kapitalisme het nie slegs daartoe gelei dat die aristokrasie en bourgeoisie bevoordeel is nie, maar ook die werkende klas.

Schumpeter se teoretiese uiteensetting van die langtermyn proses van Kapitalisme dien as 'n illustrasie van die doeltreffendheid van Kapitalisme. Volgens Schumpeter is innovasies ver-

4. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, pp. 64 - 65.

5. Ibid., p. 66.

antwoordelik vir die 'industriële revolusies' wat hy assosieer met die lang golwe wat 'n kenmerkende verskynsel van Kapitalisme is. Hoewel die voorspoedfases, wat deur hierdie industriële revolusies teweeggebring word, gevolg word deur depressies na gelang ou en in onbruik geraakte ondernemings en verouderde elemente van die stelsel ge-elimineer word, is die netto resultaat 'n permanente verhoging van die produksiekapasiteit van die ekonomie en 'n uitbreiding van die welvaart van die massas. Politieke en kulturele vooruitgang word ook moontlik gemaak deur die materiële groei van die stelsel.

Schumpeter was bewus van die sosiale koste van die proses, veral het hy kennis gedra van die probleem van werkloosheid en massa-ellende. Hy huldig die mening dat vroeë Kapitalisme beskuldig mag word van onwilligheid om met hierdie probleme te handel, maar wat die toekoms betref belowe dit 'n heel ander storie te wees. Werkloosheid op sigself is 'n funksie van Kapitalisme, maar die ellende wat daarmee gepaard gaan, kan ge-elimineer word na gelang die stelsel steeds meer welvarend raak. Die vrees van onsekerheid en materiële verliese kan oorwin word na gelang Kapitalisme 'volle rypheid' bereik. Hy verwag ook dat die sosiale voordele met verloop van tyd sal toeneem. In Capitalism, Socialism and Democracy maak Schumpeter 'n saak uit vir die gesonde en doeltreffende funksionering van die kapitalistiese enjin in sowel die verlede as in die toekoms.⁶

6. Ibid., Hoofstukke V - VII.

A. KAN KAPITALISME VERANTWOORDELIK GEHOU WORD VIR DIE WAARGENOME PRESTASIES?

Schumpeter se model soos uiteengesit in Capitalism, Socialism and Democracy toon nie alleen dat die kapitalistiese masjien verantwoordelik gehou kan word vir die waargenome prestasies van Ongebonde Kapitalisme nie, maar dat geen ander faktor daarvoor gekrediteer kan word nie.⁷ Dit kan nie regeringsoptrede wees nie, want Schumpeter beskou dit as 'n faktor wat buite die besigheidswêreld staan. Dit kan nie goud wees nie, want goud was skaars gedurende die vroeë dekades van Kapitalisme. Bevolkingsvermeerdering kan ook nie verantwoordelik gehou word nie, want 'n toename in bevolking, alle ander dinge gelyk, beteken 'n afname in per capita opbrengs. Die bestaan van nuwe gebiede om te eksploiteer het sekerlik 'n rol gespeel, maar dit het eenvoudig gebeur dat die kapitalistiese proses hom bepaal het by daardie beleggingsgeleenthede eerder as enige ander. Kapitalisme is 'n proses om sodanige geleenthede te ontdek en te eksploiteer. Dieselfde is waar van tegnologiese innovasies. Bowendien word innovasies self voortgedryf deur die proses van kapitalistiese ondernemings. Dit blyk dus dat slegs die kapitalistiese proses verantwoordelik was vir die waargenome sukses. Schumpeter beweer: "Not only the modern mechanized plant and the volume of the output that pours from it, not only modern technology and economic

7. Ibid., Hoofstukke V - VII.

organization, but all the features and achievements of modern civilization are, directly and indirectly, the products of the capitalist process".⁸

B. WAT VAN DIE TOEKOMSTIGE PRESTASIES
VAN KAPITALISME?

Ten slotte kan die vraag gestel word, tot watter mate dit geregverdig is om te aanvaar dat die kapitalistiese masjien in die nabye toekoms net so suksesvol sal funksioneer soos in die verlede.

Om hierdie vraag te kan beantwoord verwerp Schumpeter die stagnasieteorie (Keynes en Hansen) wat die mening gehuldig het dat die kapitalistiese masjien nie in staat is om gedurende die twintigste eeu so suksesvol te funksioneer soos in die verlede nie. Schumpeter argumenteer dat die Stagnasioniste net geleenthede wat verdwyn het in aanmerking neem, maar volgens hom is daar geen rede om te glo dat nuwe geleenthede nie die plek van die wat verdwyn het sal inneem nie. Ook het die Stagnasioniste nie bewys dat al die geleenthede wat hulle ondersoek het werklik verdwyn het nie.⁹

Schumpeter het geglo dat hy afgereken het met die Stagnasioniste en dat die kapitalistiese masjien goed is vir nog 'n veertig jaar. Hy huldig egter die mening dat die Kapitalisme uiteindelik sal faal en in werklikheid reeds besig is om

8. Ibid., p. 125.

9. Ibid., pp. 113 - 120.

te struikel — maar nie in die sin wat die Stagnasioniste dit gesien het nie. Soos uit die voorafgaande bespreking geblyk het, moet die fout nie by die swak ekonomiese funksionering van die kapitalistiese proses gesoek word nie, want volgens Schumpeter is die kapitalistiese enjin vandag nog in 'n uitstekende vorm. Sievers beskryf die swakheid wat daar, volgens Schumpeter, in Kapitalisme aanwesig is soos volg: "The weakness of capitalism lies in its socio-cultural-psychological superstructure, and immediately in the motivations of the bourgeois class as a whole. Capitalist civilization is slowly moving towards socialist civilization but not because of any flaw in the capitalist engine".¹⁰ Die kapitalistiese enjin is in 'n uitstekende vorm, maar die evolusionêre proses het reeds begin om die institusionele en die psigologiese struktuur van Kapitalisme aan te val. Waar Schumpeter die kapitalistiese beskawing stadig sien beweeg na 'n sosialistiese beskawing, wil dit voorkom of hy hierdie transformasie nie toeskryf aan enige leemte in die kapitalistiese enjin nie.

Uit bogenoemde uiteensetting blyk dit duidelik dat Kapitalisme teoreties sowel as prakties, volgens Schumpeter, 'n suksesvolle ekonomiese stelsel is en dat die ondergang van Kapitalisme nie toegeskryf kan word aan die feit dat dit misluk as

10. Sievers, op. cit., p. 31.

'n ekonomiese stelsel nie, maar dat sy swakheid geleë is in sy sosio-kultureel-psigologiese superstruktuur. Dit bring ons gevolglik by die tweede deel van ons taak nl. om die oorsake wat sal lei tot die verval van Kapitalisme na te gaan.

III. DIE VERBROKKELING VAN DIE MURE RONDOM DIE KAPITALISTIESE VESTING

Alhoewel 1870 as 'n nuwe aanvangsdatum vir 'n nuwe tydperk in die kapitalistiese evolusie geneem word, moet onthou word dat hierdie periode, soos die vorige, nie afgebaken kan word in spesifieke tydvakke nie. Schumpeter kies 1870 as aanvangsdatum omdat, volgens hom, baie min ekonome sal ontken dat dit êrens rondom 1870 was dat 'n nuwe belangstelling in sosiale hervorming en nuwe aktiwiteite op die gebied van die ekonomiese teorie hulself laat geld het; nuwe tegnieke, nuwe organisasievorme (bv. magsvorming), nuwe politieke bedeling (in Duitsland).

Schumpeter voer aan dat hierdie periode bewys lewer van 'n geleidelike en 'n algehele ommeswaai in die houding teenoor Kapitalisme en teenoor bykans alle neigings van die liberale epog. Die beste metode om dit te illustreer sou sekerlik wees om 'n voorstelling te maak van 'n waarnemer se verwagtings in 1870 en dit dan te vergelyk met wat werklik plaasgevind het. Die voorafgaande periode dien as basis waarop Schumpeter so 'n waarnemer se verwagtings grond. Hy sou dus verwag het 'n stadige vordering tot universele vryhandel; meer en meer vreedsame buitelandse betrekkinge; 'n af-

name in bewapening; verminderde belastinglaste, verwydering van hindernisse wat nog in die weg van vrye ondernemings staan; 'n internasionale onbelemmerde goud-geldstelsel, progressiewe toename in die volksinkomste.

In stede daarvan dat hierdie gees van laissez-faire en optimisme toegeneem het, word die wending van die negentiende na die twintigste eeu gekenmerk deur verskillende beperkende maatreëls op nasionale en internasionale gebied. Beperkings word op internasionale handel geplaas; groeiende vyandigheid tussen nasies; uitbreiding van bewapening; stygende staatsuitgawes en belasting; toenemende regulering van ekonomiese aktiwiteite; afstapping van die goudstandaard ten gunste van 'n streng geleide geldstelsel.

Die houding teenoor Kapitalisme het gedurende hierdie fase 'n radikale verandering ondergaan. Dit het 'n alledaagse gesegde geword dat die kapitalistiese samelewing reeds 'n tyd lank in 'n staat van verval verkeer. Daar is egter geen ooreenstemming oor die presiese aard van hierdie verval nie. Schumpeter som die verskillende opinies in hierdie verband gerieflikheidshalwe in twee teorieë op:

- (i) Die Verdwynende Beleggingsmoontlikhede; en
- (ii) Vernietiging van die Beskermende laag.

Die ontwikkeling van die kapitalistiese proses tot sy eie vernietiging en die oorsake wat hiervoor verantwoordelik was, sal vervolgens onder-

soek word. Ons kan hier volstaan met die belangrike vraag wat Schumpeter stel, "how far this decay has gone in any given case?".¹¹ Hy beweer dat dit makliker is om oor hierdie vraag te verskil as wat dit is om daaroor ooreen te stem, maar, "That the decay of capitalist society is very far advanced by now — everywhere — is not open to doubt. However much we may approve of some or all of the policies of the New Deal, we cannot fail to be stuck by the absence of any serious resistance to them".¹² Schumpeter voer aan dat 'n bourgeoisie-samelewing, wat gedweë die reusagtige oordragte van rykdom aanvaar soos wat dit plaasgevind het in die V.S.A. gedurende die dertigerjare — hier word nie van oorlogbelasting gepraat nie — daardeur sy gewilligheid te kenne gee om oor te gee, hoewel dit nie gewillig mag wees om aan enige soort verower oor te gee nie.

Die verskillende aspekte van die verval-fase wat geanaliseer sal word, is die volgende:

- A. Die Ideologiese ontwikkeling van Kapitalisme;
- B. Die Sosiologiese ontwikkeling van Kapitalisme;
- C. Die Institusionele ontwikkeling van Kapitalisme; en
- D. Die Ekonomiese ontwikkeling van Kapitalisme.

11. Schumpeter, Capitalism in the Post-war World in Essays of J.A. Schumpeter, p. 176.

12. Ibid., p. 177.

A. DIE IDEOLOGIESE ONTWIKKELING VAN
KAPITALISME

'n Teenstrydigheid wat Schumpeter by Kapitalisme waargeneem het, is die verskynsel dat die einste rasionalisme, wat die onderskeidende karaktertrek van Kapitalisme is, neig om met verloop van tyd die effektiwiteit van Kapitalisme te ondermyn, omdat namate kapitalistiese samelewings meer en meer rasioneel raak die nie-rasionalistiese elemente,¹³ wat 'n noodsaaklike vereiste vir Kapitalisme is, al hoe 'n geringer plek in die samelewing verkry. Schumpeter sien hierdie evolusie as 'n outomatiese en 'n noodwendige proses: "When the habit of rational analysis of, and rational behavior in, the daily tasks of life has gone far enough, it turns back upon the mass of collective ideas and criticizes and to some extent "rationalizes" them by way of such questions as why there should be kings and popes or subordination or tithes or property".¹⁴

Die rasionele houding van Kapitalisme het die opkoms van die vyandige intellektueles versterk.¹⁵ Die intellektueles, wat eintlik as 'n neweproduk van die kapitalistiese evolusie beskou kan word, het te voorskyn getree as die vernaamste openlike vyand van Kapitalisme.

-
- 13. Die nie-rasionalistiese elemente behels o.a. die noodsaaklike simbiose met die aristokrasie; voorsorg wat die bourgeoisie vir sy familie maak; betekenis wat die huisgesin inhou ens.
 - 14. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 122.
 - 15. Soos reeds gestel was die intellektueles voor die Voor-Kapitalistiese tydperk aanwesig. Kapitalisme het hulle slegs ver-

Nie alleen het die bourgeoisie 'n veranderde geesteshouding ondergaan namate hulle meer en meer rasioneel geraak het nie, maar ook het vyandige magte teen die laissez-faire beleid van Kapitalisme sterker op die voorgrond getree.

1. Vyandigheid teen die Ekonomiese en Politieke Liberalisme

Die ongehinderde opkoms van die sakeklas waarna in die voorafgaande Hoofstuk verwys is, het voortgeduur tot aan die einde van die negentiende eeu. Vertroue in die doeltreffendheid van die laissez-faire stelsel het egter begin kwyn. Langsamerhand het vyandige magte, met wie Kapitalisme 'n kompromis moes aangaan, versamel. Schumpeter beklemtoon die toenemende gewilligheid van Kapitalisme tot die aangaan van 'n kompromis en die aanvaarding van sy vyand se sienswyse. Ekonomiese en politieke liberalisme het 'n radikale verandering ondergaan en Schumpeter verklaar: "Economic liberalism thus became riddled with qualifications that sometimes implied surrender of its principles. Political liberalism, from the eighties on, lost its hold upon electorates much more rapidly than appears on the surface".¹⁶

Volgens Schumpeter is daar toenemende

sterk. Vgl. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 147.

16. Schumpeter, History of Economic Analysis, p. 761.

vyandige politieke magte besig om teen die bourgeoisie te versamel. Hy noem Ortodokse Sosialisme as die mees vanselfsprekendste een, hoewel dit nie gedurende hierdie tydperk die belangrikste een is nie. Ons let vervolgens op enkele aspekte van hierdie monsterring van vyandigheid teen die kapitalistiese orde.

Eerstens het hierdie periode beleef die opkoms van Markistiese partye in byna alle lande. Maar selfs die suksesvolste onder hulle, die Duits Sosiaal Demokratiese Party, wat in terme van talent en getalle 'n belangrike faktor in die politiek was, het in beginsel afsydig gebly teen staatkundige verantwoordelikheid en sodoende hulle praktiese invloed aansienlik verminder as wat dit kon gewees het. Die nie-Markistiese sosialistiese partye, wat langsaam oorgegaan het in nie-sosialistiese werkgroepe en wat geen beswaar gehad het teen politieke samewerking met bourgeoisie-partye nie, het nader aan die politieke poste gekom, selfs hier en daar het hulle politieke poste bekleed. Hierdie gebeure tesame met die verskyning van 'n Arbeidersparty in die Engelse Parlement, in 1906, was van uitstaande belang. 'n Verskynsel van groter betekenis gedurende hierdie periode was dat ten spyte van die feit dat baie van die bourgeoisie in opstand wou kom net by die aanhoor van die woord Sosialisme, daar tog baie was wat die sosialistiese idees simpatiek gesind was en hoewel nie altyd openlik nie, dit tog gesteun het. Die getalle van diegene wat

die uiteindelijke oogmerke van Sosialisme goedgekeur het, of wat die onmiddellike doelwit van die sosialistiese partye goedgekeur het, of die wat beide goedgekeur het en nog beweer het dat hulle nie sosialiste is nie, het dan ook toege-
neem.

Van onmiddellik groter praktiese belang was die ontwikkeling van radikale groepe en partye binne die geledere van die bourgeoisie. Schumpeter beskryf die ontwikkeling van hierdie belangrike evolusionêre proses soos volg: "Bourgeois radicalism might be considered as a mere by-product of the growth of socialism. And the latter was without doubt the product of laissez-faire society: one need not to be a Marxist in order to realize that the private enterprise system tends to develop toward a socialist form of organization. The facts we have been discussing so far, however ominous they may have been for the bourgeois order of things, were therefore part and parcel of this very order and in this sense perfectly 'natural'. But there were others that do not fit into the schema or logic of capitalist evolution. Some of these do not present any difficulties of analysis either, but some others do".¹⁷ Wat betref die eerste kategorie is dit nie moeilik om te verstaan dat die vinnige kapitalistiese evolusie weerstand sou uitlok van lae wat daardeur bedreig word en hulle nie kon aanpas

17. Ibid., p. 763.

by die nuwe bestaansvorm nie. Dit was die geval met die Europese boerevolk en die onafhanklike vakmanne. Hulle het dan ook aangedring op beskermende wetgewing — 'n verskynsel wat bestem was om die geloof in ekonomiese liberalisme geweld aan te doen — en het anti-kapitalistiese, hoewel nie sosialistiese, groepe ondersteun.

Die tweede kategorie bestaan uit gevalle waar dieselfde neiging sterker na vore tree en 'n groter probleem skep, omdat dit nie so klaarblyklik aaneenskakel met 'n definitiewe ekonomiese toestand nie. In lande waar die burokrasie 'n magtige faktor was en waar dit, soos in Duitsland, in die voorafgaande periode ekonomiese liberalisme bevorder het, het daar volgens Schumpeter 'n betekenisvolle verandering ingetree. Sonder om tot nog toe definitief vyandig te wees, het die burokrasie begin om die sakeklas in 'n ander lig te sien — om hulle te beskou as iets wat beheer en bestuur moet word eerder as om aan hulself oorgelaat te word. Hoewel daar verskillende groepe met verskillende oogmerke na vore getree het, blyk dit duidelik uit Schumpeter se bespreking van hierdie ontwikkeling dat hulle almal een gemeenskaplike doel het, nl. die sentrale of beherende posisie wat hulle aan die Staat en die Nasie toeken — die Nasionale Staat. Hierdie neiging word dikwels na verwys as nasionalisties of neo-merkantilisties of imperialisties of soos die Markiste beweer dat Imperialisme die laaste fase van Kapitalisme is. Hoewel Schumpeter self hiervoor geen

verklaring aan te bied het nie, verwerp hy al hierdie verklarings. Wat homself betref sê hy; "I have none and must content myself with pointing out that we have been looking at the roots of modern totalitarianism".¹⁸

Tweedens is daar vyandigheid teen die ekonomiese en politieke liberalisme ondervind van die kant van die Rooms Katolieke Kerk. Dwarsdeur hierdie periode was die Katolieke Kerk op die kontinent van Europa die voorwerp van wetgewende en administratiewe aanvalle van vyandige regerings. Hierdie aanvalle het slegs daartoe gelei om die Katolieke Kerk sterker te maak as wat dit in eeue die geval was. Schumpeter beskryf die opkoms en betekenis van die toenemende mag van die Katolieke Kerk soos volg: "Political Catholicism arose from a renaissance of religious Catholicism. Looking back, we see not merely reassertion of the Catholic standpoint by people who had never abandoned it; we see also a change of attitudes among people who had: ... But for the purposes of this book another fact is of still greater importance. Political Catholicism from the first stood for social reform".¹⁹ Hierdie nuwe ontwikkeling, wat plaasgevind het aan die einde van die vorige eeu, het in die vooruitsig gestel 'n duidelik omskrewe skema van sosiale organisasie wat 'n samelewing en 'n staat visualiseer wat fungeer d.m.v. selfbesturende beroepsassosiasies binne 'n raamwerk van etiese voorskrifte.

18. Ibid., p. 764.

19. Ibid., p. 764.

In die derde plek word daar kortliks gelet op die houding van ekonome gedurende hierdie tyd. Onder hulle geledere word daar verdeeldheid opgemerk. Baie het vasgeklou aan die integriteit van die liberalistiese geloof, veral in die V.S.A. en Europa. Aan die ander kant het Marshall simpatiek gestaan teenoor die doelstellings van Sosialisme en sonder enige verduideliking of kwalifikasie gepraat van die 'euwels van ongelykheid'; ook was hy die eerste teoretikus wat teoreties bewys het dat laissez-faire, selfs onder volmaakte konkurrensie, nie maksimum welvaart aan die samelewing as geheel verseker nie — dit geld vir die meeste Engelse ekonome. Die meeste Duitse ekonome was steunpilare van „Sozialpolitiek". Schumpeter kom gevolglik tot die volgende gevolgtrekking: "On the whole, the economic professions of all countries were politically supporters of the counter-tendencies to liberalism rather than of the still dominating liberal ones. In this sense, we can say that the alliance between economics and liberalism — and, with exceptions, between economics and utilitarianism — was broken".²⁰

2. Die rasionele houding van die Bourgeoisie bewerkstellig sy eie ondergang

Aan die begin van hierdie hoofstuk het ons aangetoon dat Schumpeter geglo het dat Kapitalisme nie sal voortbestaan nie. Volgens hom sou

20. Ibid., pp. 765-766.

die toenemende vyandige omgewing uiteindelik die bourgeoisie self verlam — die hele laag wat die bourgeoisie-lewenswyse aanvaar het, sal uiteindelik ophou om te funksioneer. Die bourgeoisie laag sal ophou om te funksioneer na gelang hulle kapitalistiese motivering onderdruk word. Hierdie onderdrukking sal die resultaat wees van 'n steeds toenemende vyandige omgewing, en die skeping van 'n institusionele omgewing waarbinne dit onmoontlik sal wees om die kapitalistiese oogmerke te verwesenlik. Schumpeter beskou hierdie verskynsel as die geheim van die kapitalistiese verval en ^{dit} bied vir hom 'n baie belangriker verklaring as die Stagnasioniste se teorie van verdwynende beleggingsmoontlikhede.

Schumpeter skryf die verval van Kapitalisme toe aan die rasionale houding van die bourgeoisie — dieselfde rasionele houding wat verantwoordelik was vir die opkoms van die bourgeoisie. Von Beckerath beskryf Schumpeter se siening van die ontwikkeling van hierdie rasionele houding soos volg: "First the capitalist spirit of rational egalitarian utilitarianism undermines the precapitalistic spiritual and political sanctions for the authority of the bourgeois class over the dependent classes. The rationalistic criticism, which attacked the authorities of Throne and Church and of the whole feudal order, in order to emancipate the rising bourgeoisie, does not stop before the bourgeois institutions themselves, es-

pecially not before that of private property and inheritance, and incorporated business".²¹

Normaalweg beklee die moderne sakeman, of hy entrepreneur of besturende direkteur is, 'n uitvoerende posisie en uit die aard van sy posisie verwerf hy, volgens Schumpeter, iets van die psigologie van die gesalarieerde werknemer wat in 'n burokratiese organisasie werk. Sy wil om te veg en aan te hou (of hy 'n aandeelhouer is al dan nie) is nie, en kan nie dieselfde wees as die sakeman wat eienaarskap en verantwoordelikheid in die ware sin van die woord geken het nie. Sy stelsel van waardes en sy begrip van plig het 'n diepgaande verandering ondergaan. Van hierdie ontwikkeling sê Schumpeter: "Thus the modern corporation, although the product of the capitalist process, socializes the bourgeois mind; it relentlessly narrows the scope of capitalist motivation; not only that, it will eventually kill its roots".²²

Rasionalisme dring ook die sfeer van die gesinslewe binne. Ouers begin die voordele van kinders op 'n soort koste-basis te bereken en vergelyk die vreugde van ouerskap met die alternatiewe van verhoogde vrye tyd, vryheid en reële inkome. Hierdie gesindheid verswak die tradisionele idee van die huisgesin en hou verskillende sosiale en ekonomiese implikasies in. Die familie as 'n

21. Von Beckerath, op. cit., p. 114.

22. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 156.

kragtige dryfveer in die bourgeoisie se optrede verloor sy belangrikheid en tesame daarmee ver- swak nog 'n lewenskragtige aspek van die kapi- talistiese milieu, want tereg merk Zuidema op: "Dit werken voor zijn gezin, voor vrouw en kin- deren, was eens de krachtigste stimulans voor het winstmotief. Maar wanneer individualistich rationalisme heel zijn ziel geïnfecteerd heeft, verdwijnt ook deze stimulans. De ontbinding van het gezinsleven is één van de stuwende „geestelijke" (!) krachten, die de overgang van kapitalisme naar socialisme bevorderen".²³ So gou as wat die gesinslewe verflou in die morele opvatting van die sakeklas het ons, volgens Schum- peter, te doen met 'n soort "homo oeconomicus", wat vir ander dinge staan en op ander maniere op- tree.

Namate die bourgeoisie se lewenswyse nood- wendig verander onder die aanslag van veranderde toestande neig hy om daardie stelsel van waardes, wat Kapitalisme omgord het, te wysig en hy onder- gaan 'n proses van omskepping tot 'n geloof vyan- dig aan sy einste bestaan. Nie slegs verander die bourgeoisie se houding teen die sakelewe nie, maar ook teen sy private lewe. Hierdie veran- derde houding van die bourgeoisie neig om hom die waardes en standarde van die kapitalistiese orde in 'n ander lig te laat sien. Die mees opvallend- ste voorbeeld hiervan is die feit dat die bour- geoisie nie slegs sy eie vyande onderrig het nie,

23. Zuidema, op. cit., p. 92.

maar toegelaat het dat hulle op hulle beurt weer deur hierdie vyande onderrig word.²⁴

Dieselfde ekonomiese proses wat verantwoordelik is vir die ondermeining van die posisie van die bourgeoisie (deur die belangrikheid van die funksie van entrepreneurs en kapitaliste te verminder, deur die beskermende lae en instellings op te breek, deur die skepping van 'n vyandige atmosfeer) verrot die inherente dryfkragte van Kapitalisme. Inherent is daar dus in die kapitalistiese stelsel 'n neiging tot selfvernietiging. Schumpeter beweer dat die kapitalistiese proses reeds in 'n proses van verrotting, verbokkeling en oorgang tot 'n sosialistiese beskawing is. Volgens hom was Marx se visie dus reg, selfs al is dit die sukses en nie die mislukking nie, van die kapitalistiese proses wat verantwoordelik is vir die sterwe van Kapitalisme. Toe Schumpeter hierdie prognose gemaak het (1935) was hy nie seker wat die werklike uiteinde van hierdie evolusionêre proses sal wees nie; ook was

24. Van hierdie 'nuwe' bourgeoisie sê Schumpeter: "It absorbs the slogans of current radicalism and seems quite willing to undergo a process of conversion to a creed hostile to its very existence. Haltingly and grudgingly it concedes in part the implications of that creed. This would be most astonishing and indeed very hard to explain were it not for the fact that the typical bourgeois is rapidly losing faith in his own creed. And this again becomes fully understandable as soon as we realize that the social conditions which account for its emergence are passing". Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 161.

hy nie seker of Sosialisme sal kom om te bly nie. Die wêreld kan bv. eers ontbrand in imperialistiese oorloë. Bowendien is al die neigings waarna verwys is nog in werking en nie een het nog naby rypheid gekom nie. Die dinamika van hierdie bewegings in die volgende eeu kan van groter belang wees as die onderliggende neiging na Sosialisme. Schumpeter beklemtoon dat wat ookal die prognose tot Sosialisme is, daar geen klaarblyklike rede is waarom die ekonomiese proses as sulks nie voort kan gaan om vir nog 'n halwe eeu so suksesvol te wees soos in die verlede nie.²⁵

B. DIE SOSIOLOGIESE ONTWIKKELING VAN KAPITALISME

'n Opmerklike verskynsel gedurende hierdie fase is die verandering wat daar in die relatiewe posisie van die bourgeoisie, aristokrasie en intellektueles plaasgevind het. Volgens Schumpeter het hierdie geleidelike evolusionêre proses reeds lank voor hierdie tyd sy oorsprong gehad, maar gedurende hierdie fase het dit uitgekristalliseer in die proses bekend as die verval van die bourgeoisie, die verdwyning van die beskermende politieke laag en die oorhand van die intellektueles.²⁶

25. Sien Ibid., p. 163.

26. Van hierdie verandering sê Deutsch: "The greatest increase among all the classes between 1882 and 1925 was that of the "intellectuals" — a term in which Schumpeter included clerical and white-collar personnel.

1. Die in onbruik raak van die Entrepreneur

Om die verdwynende rol van die entrepreneur te illustreer, maak Schumpeter gebruik van 'n hipotese wat nou verwant is aan die teorie van verdwynende beleggingsgeleenthede (die stagnasieteorie). Hy stel dit dat indien menslike behoeftes ooit versadig sou word die winskoers en die rentekoers 'n neiging na zero sal toon en 'n stasionêre toestand sal intree. Die bourgeoisie-klas, wat afhanklik van winste en rente is, sal oorbodig word en Sosialisme sal outomaties die opvolger word. Wat die berekenbare toekoms betref het Schumpeter so 'n toestand egter as 'n onwaarskynlike toevalligheid beskou, maar 'n redelike reproduksie is tog denkbaar en is inderdaad, volgens hom, reeds in die wordingsproses. Die meganisering van vooruitgang sal die bourgeoisie net so oorbodig maak as wat die absolute einde van vooruitgang sal, en hierdie outomatisering en roetinerings van innovasies het reeds begin.

Ook op 'n ander manier is die funksie van die entrepreneur besig om te verweer. Om dit te bepaal is slegs nodig om weer na te gaan waaruit die entrepreneursfunksie bestaan en wat hierdie funksie vir die bourgeoisie-samelewing

He expected the gradual merging of all such groups into a single class whose social and political attitudes appeared as yet uncertain, but whose outlook was in any case likely to be that of the salaries expert: "The world of the future will be undoubtedly a world of bureaucracy". Deutsch, K.W., Joseph Schumpeter as an analyst of Sociology and Economic History in Journal of Economic History. 16: 41-56. March '56, p. 55.

en die behoud van die kapitalistiese orde beteken. Ons het in Hoofstuk 4 hierbo aangetoon dat in 'n kapitalistiese samelewing dit die funksie van die entrepreneur is om die produksie patroon te hervorm deur uitvindings te eksploiteer, m.a.w. om deur die bestaande ekonomiese patroon te breek en iets totaal nuuts te skep. Om so 'n nuwigheid te onderneem is 'n moeilike taak en dit maak 'n afsonderlike ekonomiese funksie uit, omdat dit eerstens buite die gewone roetinegebied waarmee elkeen vertrou is lê, en tweedens omdat verskillende vorme van verset van die omgewing ondervind word. Schumpeter beskryf die rol van die entrepreneur soos volg: "His role, less glamorous than that of the medieval warlords, great or small, also is or was just another form of individual leadership acting by virtue of personal force and personal responsibility for success".²⁷

Schumpeter se bewering dat die sosiale funksie van die entrepreneur reeds besig is om sy belangrikheid te verloor en dat dit bestem is om dit in die toekoms teen 'n versnelde tempo te verloor, selfs al gaan die ekonomiese proses waarvan die entrepreneur die primêre dryfkrag is onverpoos voort, sal nou ondersoek word. Schumpeter beweer dat dit in die epog van grootondernemings makliker is om dinge te doen, wat buite die alledaagse roetine val, as wat dit in die verlede

27. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 133.

die geval was. In grootondernemings word innovasies op sigself 'n roetine saak. Tegnologiese vooruitgang word in 'n toenemende mate die taak van spanne spesialiste wat lewer wat verwag word. Die romantiek van die vroeëre kommersiële avontuur is vinnig besig om te verdwyn in die epog van grootondernemings en streng beperkings. Weerstand teen nuwe dinge het verdwyn — verbruikers en produsente is gewoon aan nuwe artikels en aanvaar dit as 'n alledaagse verskynsel. Schumpeter skryf hierdie veranderde toestand toe aan die ekonomiese sukses van Kapitalisme: "Thus, economic progress tends to become depersonalized and automatized. Bureau and committee work tends to replace individual action ... Rationalized and specialized office work will eventually blot out personality, the calculable result, the "vision". The leading man no longer has the opportunity to fling himself into the fray. He is becoming just another office worker — and one who is not always difficult to replace".²⁸ Entrepreneurs as unieke individuele leiers vind dat hulle ekonomiese funksie deur ander oorgeneem word; hulle verloor dus hulle sosiale funksie in die samelewing.

Die entrepreneur se posisie, soos die van die ridderstand, word bedreig sodra hulle funksie sy belangrikheid in die sosiale proses verloor. Die posisie is nou dat die tipiese ondernemings-

28. Ibid., p. 133.

funksie van die entrepreneur in die grootonderneming verdwyn; die risiko-aanvaarding van slaag of mislukking word van al hoe minder belang. Burokrasie vervang individuele inisiatief en die behoefte aan die sterk wil en leierskap verdwyn. En op die skouers van 'n klein groepie in onbruik geraakte entrepreneurs rus die behoud van die hele bourgeoisie-klas. Die ware kapitalis, die entrepreneur of innovator sal eerste verdwyn en die res van die klas sal volg, hoewel 'n oorgangstydperk, soos in die geval van die feodale beskawing, moontlik kan voorkom. Hy skryf dus die verdwyning van die entrepreneur toe aan 'n sosiale proses wat die rol van die entrepreneur ondermyn en tesame met die rol die sosiale posisie van die kapitalis-entrepreneur. Weens die besondere verwantskap wat daar, volgens Schumpeter, tussen die entrepreneur en die bourgeoisie bestaan, word die hele bourgeoisie-laag geaffekteer deur die verdwynende rol van die entrepreneur.

2. Die Vernietiging van die Beskermende Laag

Die kapitalistiese proses affekteer nie slegs die ekonomiese fundamente en die sosiale posisie en prestige van die boonste laag van die kapitalistiese samelewing nie, maar dit vernietig ook geleidelik die groep wat Kapitalisme in die politieke sfeer beskerm het. Hierdie ontwikkeling is die gevolg van die besondere proses van kapitalistiese vooruitgang of evolusie. Volgens

Schumpeter is dit 'n evolusionêre feit dat die kapitalistiese proses eers die feodale samelewing ondermyn het en nou besig is om homself te ondermyn.

Soos reeds aangetoon was die opkoms van Kapitalisme gedurende die sestiende tot die negentiende eeu gekenmerk deur die ontstaan van sterk nasionale state wat gegrond was op 'n monargistiese regeeringsvorm. Die bourgeoisie was nie toegerus as geskikte regeerders nie, derhalwe het hulle die aristokrasie toegelaat om die kapitalisties gefundeerde nasionale state te regeer. Hierdie koninklike mag wat die landelike aristokrasie onderwerp het, het die opkomende industrialiste en handelaars op politieke gebied ondersteun en was weer op hulle beurt ekonomies ondersteun deur die industrialiste en handelaars. Schumpeter verklaar gevolglik: "It was an active symbiosis of two social strata, one of which no doubt supported the other economically but was in turn supported by the other politically".²⁹ Kortliks kom dit daarop neer dat die adelstand die bourgeoisie beskerm het. Hierdie toestand het voortgeduur tot aan die einde van die periode van ongebonde en lewenskragtige Kapitalisme.

Die besondere sukses van Kapitalisme het egter hierdie koninklike mag vernietig. Namate industrialiste en handelaars magtiger geword het en hulle rasionalistiese geesteshouding na alle

29. Ibid., p. 136.

terreine versprei het, het hulle die politieke arena betree en politieke hervorming gegrond op hulle rasionalistiese geesteshouding ingestel. Die bourgeoisie was egter swak toegerus as regeerders en hulle het afgesteek by die aristokrasie. Hulle het nie alleen 'n gebrek aan ondervinding gehad nie, maar was ook swak toegerus om huishoudelike en internasionale probleme die hoof te bied. Die bourgeoisie kan alleen suksesvol funksioneer binne die beskermende politieke raamwerk van die aristokrasie. Sonder hierdie nie-bourgeoisie beskermende laag is die bourgeoisie hulpeloos en weerloos, "But the capitalist process, both by its economic mechanics and by its psycho-sociological effects, did away with this protecting master or, as in this country, never gave him or a substitute for him, a chance to develop".³⁰ Die kapitalistiese evolusie het ook die handewerkgildes vernietig en 'n beleid van ekonomiese liberalisme, wat volgens Schumpeter gevare ingehou het, verseker. Van hierdie proses sê Schumpeter: "They forced upon the peasant all the blessings of early liberalism — the free and unsheltered holding and all the individualist rope he needed in order to hang himself".³¹

Deur die voor-kapitalistiese raamwerk van die samelewing af te breek, het Kapitalisme nie slegs die versperrings wat sy vooruitgang belemmer het afgebreek nie, maar ook die steenboë wat sy ineenstorting voorkom het. Die vernietiging van

30. Ibid., pp. 138 - 139.

31. Ibid., p. 139.

hierdie beskermende politieke laag het die bourgeoisie weerloos in 'n onsimpatieke en onbeskermende wêreld gelaat. Nie alleen was Kapitalisme nou baie meer vatbaar vir die aanvalle van sy vyand nie, maar ook is daardie simbiose met die aristokrasie, wat die bourgeoisie op ekonomiese gebied bevoordeel het, vernietig. Schumpeter verklaar gevolglik: "That process, impressive in its relentless necessity, was not merely a matter of removing institutional deadwood, but of removing partners of the capitalist stratum, symbiosis with whom was an essential element of the capitalist schema".³²

3. Toenemende Aktiewe Vyandigheid teen die Kapitalistiese Orde

Die kapitalistiese proses het 'n geleidelike progressiewe atmosfeer van byna universele vyandigheid teen sy eie sosiale orde voortgebring. Aan die een kant was daar die geleidelike verval van die bourgeoisie en aan die ander kant 'n toenemende vyandige atmosfeer teen die kapitalistiese orde.

Soos uit die voorafgaande bespreking geblyk het, is Kapitalisme besig om die belangrikheid van die ekonomiese funksie van die bourgeoisie — waaraan die bourgeoisie sy ontstaan te danke het — te verminder; verder het Kapitalisme deur die beskermende politieke laag te vernietig homself

32. Ibid., p. 139.

weerloos teen sy vyande gelaat; en laastens het die rasionalistiese houding nie net die feodale instellings vernietig nie, maar dit het voortgegaan om private eiendom en die hele skema van bourgeoisie-waardes aan te val. Die bourgeoisie-vesting het gevolglik weerloos geraak en dit het toenemende aggressie teen die kapitalistiese stelsel uitgelok. Hierdie verskynsel toon 'n hoë mate van korrelasie, volgens Schumpeter: "So far as it goes — it does not go the whole way of course — this element of our theory is verified by the high correlation that exists historically between bourgeois defencelessness and hostility to the capitalist order: there was very little hostility on principle as long as the bourgeois position was safe, although there was then much more reason for it; it spread pari passu with the crumbling of the protecting walls".³³

Gesien in die lig van die ekonomiese prestasies van Kapitalisme, o.a. die verhoging van die algemene welvaart, kom die vraag onwillekeurig op waarom Kapitalisme afhanklik is van die beskerming van 'n nie-kapitalistiese laag. Kan Kapitalisme nie sonder hierdie beskermende laag die toets weerstaan nie? Volgens Schumpeter is hierdie dinge nie ter sake nie, want eerstens is dit foutief om te glo dat politieke aanvalle in hoofsaak ontstaan uit gegriefdheid en dat dit afgewend

33. Ibid., p. 143.

kan word deur regverdiging. Politieke kritiek kan nie effektief deur rasionele elemente bevredig word nie.³⁴ Tweedens is daar die daaglikse moeilikhede waarmee elkeen in enige sosiale stelsel te kampe het — die wrywings en teleurstellings en die onaangenaamhede wat elkeen raak en bedreig. Derdens verhoog Kapitalisme nie alleen die lewenstandaard nie, maar ook die vrye tyd. Die gevolge hiervan is: "Secular improvement that is taken for granted and coupled with individual insecurity that is acutely represented is of course the best recipe for breeding social unrest".³⁵

Al hierdie sake is op sigself nie voldoende om aktiewe vyandigheid teen die sosiale orde voort te bring nie, want soos Schumpeter dit so treffend stel: "For such an atmosphere to develop it is necessary that there be groups to whose interest it is to work up and organize resentment; to nurse it, to voice it and to lead it".³⁶ Hy

34. "From the fact that the criticism of the capitalist order proceeds from a critical attitude of mind, i.e., from an attitude which spurns allegiance to extra-rational values, it does not follow that rational refutation will be accepted. Such refutation may tear the rational garb of attack but can never reach the extra-rational driving power that always lurks behind it. Capitalist rationality does not do away with sub- or super-rational impulses. It merely makes them get out of hand by removing the restraint of sacred or semi-sacred tradition. In a civilization that lacks the means and even the will to discipline and to guide them, they will revolt. And once they revolt it matters little that, in a rationalist culture, their manifestations will in general be rationalized somehow". Ibid., p. 144.

35. Ibid., p. 145.

36. Ibid., p. 145.

beweer dat die massas nooit standpunte van hulle eie ontwikkel nie; al wat hulle kan doen is om leiers te volg of nie te volg nie. Volgens Schumpeter tree die Intellektueles as leiers van die massas te voorskyn. Wanneer daar gunstige toestande vir 'n algemene vyandigheid teen die sosiale stelsel aanwesig is, neig hierdie toestande in elk geval om groepe voort te bring wat dit sal eksploiteer. Schumpeter merk nog 'n ander belangrike feit by die kapitalistiese samelewing op: "unlike any other type of society, capitalism inevitably and by virtue of the very logic of its civilization creates, educates and subsidizes a vested interest in social unrest".³⁷

Wanneer daar nader ondersoek ingestel word na wie en wat hierdie intellektueles is, tref dit 'n mens dadelik dat Schumpeter moeilikheid ondervind om hulle te definieer, want hulle is nie sosiale klasse in die sin wat kleinboere of industriële arbeiders sosiale klasse uitmaak nie; hulle is afkomstig uit alle hoeke van die sosiale wêreld. Tog ontwikkel hulle sterk groepgedagte en groepbelangstellings om groot groepe van hulle te laat optree op 'n wyse wat gewoonlik geassosieer word met die begrip van sosiale klasse. Hulle word deur alle professies verteenwoordig. Die intellektueles kan gedefinieer word as daardie gedeelte van die opgevoede bevolking,³⁸ wat in die afwesigheid van direkte sosiale verantwoordelikheid, die gesproke en die

37. Ibid., p. 146.

38. "The educated classes and the professional

geskrewe woord gebruik as 'n instrument van politieke mag. Hoewel hulle krities staan teenoor die kapitalistiese stelsel funksioneer hulle buite die stelsel en hulle het gewoonlik 'n gebrek aan direkte ondervinding daarvan. Hulle behoort bv. nie tot die besittende klas nie, of gee leiding aan die produksieproses nie. Hierdie groep wat o.a. joernaliste insluit, is krities gesind teen die kapitalistiese samelewing en versprei hierdie gees van vyandigheid onder die massas.

Die kapitalistiese proses bied 'n gunstige omgewing vir die ontwikkeling van die intellektueles; dit bied aan hulle vryhede, geleenthede en middele om hulle professie te beoefen. Die drukpers, humanisme en vryheid van die pers — alles neweprodukte van Kapitalisme — het die moderne leke-intellektueles voortgebring. Schumpeter verklaar gevolglik: "The slow evolution of the lay intellectual was merely an aspect of this process; the coincidence of the emergence of humanism with the emergence of capitalism is very striking".³⁹ Daar moet in gedagte gehou

classes are not necessarily ipso facto intellectuals. Intellectuals are those members of the professional classes who perform in a way which Schumpeter contems. The implication is that educated people have a proclivity in an unfortunate direction which is too often actualized in the course of their careers. Intellectuals profit from social unrest". Sievers, op. cit., p. 55.

39. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, pp. 147 - 148.

word dat intellektueles reeds gedurende die voor-kapitalistiese fase aanwesig was en dat die Kapitalisme net 'n nuwe stimulus vir hierdie proses was. Die rasionele houding van Kapitalisme het bygedra om die intellektueles die oorhand te laat verkry.⁴⁰ Met verloop van tyd word die intellektueles al hoe meer ondersteun deur die publiek en hulle het 'n kragtige faktor geword in die vorming van publieke opinie. Hulle professie bestaan uit kritiek — kritiek teen persone, lopende gebeure, klasse en instellings.

Die uitbreiding van die onderwys, veral hoër onderwys, gedurende die latere fase van die kapitalistiese beskawing het die intellektueles vinniger in getalle laat toeneem as wat die professies of beroepe kon absorbeer. Hierdie verskynsel het verdere bitterheid en vyandigheid teen die sosiale stelsel veroorsaak. Hierdie vyandigheid het toegeneem met elke prestasie van die kapitalistiese evolusie.

40. Namate Kapitalisme meer rasioneel geraak het en grootondernemings die algemene ondernemingsvorm geword het, het Kapitalisme 'n gees van vyandigheid teen sy eie sosiale orde geskep. Van hierdie ontwikkelingsproses sê Von Beckerath: "Meanwhile, the protective social layers remaining from an older economic society, the independent small businessman and farmers with their conservative traditional ways, gradually melt away. At the same time, that other product of capitalistic society, the intellectual, often socially footloose and a professional critic and "debunker", frequently animated by an unsatisfied urge for more political power than the capitalistic system will allow him, becomes the professional spearhead of open and subversive attacks against the system". Von Beckerath, op. cit., p. 114.

'n Ander kenmerk van Kapitalisme was die skepping van 'n arbeidersbeweging.⁴¹ Hierdie beweging, hoewel nie 'n skepping van die intellektueles nie, bied aan die intellektueles 'n uitstekende geleentheid om op te tree as intellektuele leiers van hierdie klas en om die anti-kapitalistiese hervorming wat hulle begeer het, te versterk. Sodra hierdie twee groepe mekaar vind, gee hulle aan die arbeidersbeweging 'n anti-kapitalistiese rigting en inhoud wat dit tot 'n ontsaglike bedreiging vir Kapitalisme maak. Die publieke opinie en die massa is voortaan teen Kapitalisme gedraai en hulle kom outomaties in verzet teen vrye partikuliere ondernemings, die winsmotief en die partikuliere beskikking oor produksie en produksiemiddele. Die gees het sosialisties geword en Kapitalisme sink weg in 'n proses wat die ekonomiese en politieke stelsel ryp maak vir Sosialisme.

C. DIE INSTITUSIONELE ONTWIKKELING VAN KAPITALISME

Ons sal vervolgens ondersoek instel na hoe die kapitalistiese evolusie die beskermende institusionele instellings van Kapitalisme vernietig het, nuwes geskep het en sodoende 'n omgewing teweeggebring het waarbinne Kapitalisme nie kon bestaan nie.

41. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, pp. 153-154.

Die mure rondom die kapitalistiese vesting is, volgens Schumpeter, besig om te verkrummel en wanneer die tyd ryp is sal Kapitalisme outomaties oorgaan in Sosialisme. Hy sien dit as 'n outomatiese proses wat sonder enige toedoen geskied. Volgens Schumpeter is die ontwikkeling van Kapitalisme in die rigting van grootondernemings daarvoor verantwoordelik dat die bourgeoisie verdring word uit die funksie waaraan hy sy sosiale belangrikheid te danke het. Daardie instellings waaraan Kapitalisme sy lewenskragtigheid verleen het, is besig om te verdwyn. Die ontwikkeling van Kapitalisme in die rigting van grootondernemings veroorsaak dat beide pilare van Kapitalisme nl. private besit en private onderneming en kontraktuele vryheid verkrummel en van al hoe minder betekenis word. Schumpeter het die ontwikkeling van Kapitalisme in die rigting van grootondernemings as noodsaaklik vir die suksesvolle uitvoering van innovasies beskou. Innovasies hou sekere risiko-elemente in — die uitwerking wat nuwe innovasies op koste en inkomste gaan hê is bv. onbekend — en daarom was Schumpeter nie 'n teenstander van monopolieë nie, mits dit hierdie risiko-elemente kan versag. Indien besigheidstrategie daarop gemik is om die risiko verbonde aan groot beleggings t.o.v. nuwe produkte of prosesse te verminder en sodoende innovasies aan te moedig, vind Schumpeter ekonomiese regverdiging vir grootondernemings.

Volgens Schumpeter was dit 'n natuurlike proses dat Kapitalisme sal ontwikkel in die rig-

ting van grootondernemings. Gedurende die twintigste eeu het innovasies dan ook volgens Schumpeter, die produk van gevestigde grootondernemings geword en dit was nie meer die produk van nuwe ondernemings soos dit die geval gedurende die negentiende eeu was nie. Van hierdie evolusionêre proses sê Schumpeter: "Innovation is, in this case, not any more embodied typically in new firms, but goes on, within the big units now existing, largely independently of individual persons. It meets with much less friction, as failure in any particular case loses its dangers, and tends to be carried out as a matter of course on the advice of specialists....Progress becomes "automatised", increasingly impersonal and decreasingly a matter of leadership and individual initiative."⁴²

Die kapitalistiese evolusie vernietig nie slegs die beskermende politieke laag nie, maar die laer laag van die bourgeoisie word vandag self deur hierdie evolusie en die groei van grootondernemings ge-elimineer.⁴³ Aan die een kant val die kapitalistiese proses onvermydelik die ekonomiese bestaan van die klein produseerder en handelaar aan. Wat dit aan die voor-kapitalistiese laag gedoen het, doen dit — en deur dieselfde mededingende meganisme — aan die laer laag van

42. Schumpeter, The Instability of Capitalism in Essays of J.A. Schumpeter, pp. 70 - 71.

43. Big business itself, in becoming bureaucratized, replaces true capitalists with mere administrators or managers and weakens the stockholders' conviction of ownership. Property as a personal and individual concept is disappearing and with it private capitalism and the moral image of individual capitalists. Moral allegiance to capitalism accordingly is fading. Sievers, op. cit., pp. 32-33.

die kapitalistiese industrie soos reeds hierbo gestel. Die bourgeoisie het, volgens Schumpeter, baie min bewustheid van hierdie probleem getoon, of van die belangrikheid wat dit vir die behoud van die kapitalistiese orde ingehou het. Hulle was blind vir die gevolge van die ontwikkeling van Kapitalisme in die rigting van grootondernemings, want die winste wat grootondernemings afgewerp het, is meer as wat die rasionalistiese gees van die tipiese sake-man kon weerstaan. Dit is belangrik om daarop te let dat dit nie die ekonomiese voor- of nadele van konsentrasie is wat die politieke struktuur beïnvloed nie, want soos Schumpeter dit stel, al word die grootondernemings so suksesvol geadministreer dat dit applous van die engele uitlok, sal die politieke gevolge van konsentrasie nog wees wat dit is. Die politieke struktuur van 'n nasie word ernstig geaffekteer deur die eliminerings van klein- en middelslag ondernemings: "... the very foundation of private property and free contracting wears away in a nation in which its most vital, most concrete, most meaningful types disappear from the moral horizon of the people".⁴⁴ Die kwaad lê gevolglik daarin dat grootheid die begrip van private eiendom en vryheid van ooreenkoms verswak.

Aan die ander kant val die kapitalistiese proses ook sy eie institusionele raamwerk binne die omgewing van die grootheid aan. In die

44. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, pp. 140 - 141.

grootonderneming verdwyn eienaar en eienaarsbelangstelling. Die skeiding van eiendom en beheer van aandeelhouer en bedryfsleier lei tot die vernietiging van die kapitalistiese struktuur. Die bestuurder het 'n werknemer geword wat as sodanig geen kapitaalrisiko dra nie, en die aandeelhouders word al hoe minder die bedryfsleiers. In die grootonderneming verdwyn private besit en eienaarsbelangstelling gevolglik. Die eienaar se funksie word vervul deur 'n betaalde groep opgeleide professionele bestuurders; eienaarsbelang word vervang deur groot en klein aandeelhouders. Die bestuurder het geen eienaarsbelang en die aandeelhouders verloor eienaarsbelangstelling omdat hulle nie deel het aan bestuursaktiwiteite nie. Private beheer en private besit raak van al hoe minder belang terwyl kontraktuele vryheid verdwyn. Volgens Schumpeter is Kapitalisme dus besig om daardie instellings — private eiendom en vryheid van ooreenkoms — wat wesenlike kenmerke van die stelsel is op die agtergrond te skuif. Daar sal ten laaste 'n toestand bereik word dat daar niemand is wat werklik omgee om vir hierdie beginsels in te staan nie. Die groot industriële eenheid verdring nie slegs die klein- of middelslag ondernemers en onteien nie slegs sy eienaars nie, maar in laaste instansie verdring dit ook die entrepreneur en onteien dit die bourgeoisie as 'n klas wat in die proses nie slegs sy inkome nie, maar ook sy funksie verloor. Deur hierdie evolusie is Kapitalisme besig om sy oor-

spronklike fondamente te verloor, om al minder daarop te steun en soos Zuidema dit stel: „Zij vindt haar natuurlike, automatisch-natuurlike en onvermijdelijke afsluiting in de centralistiesch-socialiese maatschappij-vorm: deze is a.h.w. het logiese eindstation, de terminus-ad-quem van deze ontwikkeling binnen het kapitalisme”.⁴⁵ Wanneer Kapitalisme tot volle rypheid gekom het, sal die institusionele raamwerk so ontwikkel het dat, volgens Schumpeter, die meeste mense nie eers sal besef wanneer die oorgang na Sosialisme gemaak word nie.⁴⁶

D. DIE EKONOMIESE ONTWIKKELING VAN KAPITALISME

1. Die Onbestendige Ekonomiese uitbreiding is nie bevorderlik vir die voortbestaan van Kapitalisme nie

Wanneer die werklike ekonomiese aktiwiteite nagegaan word, blyk dit dat hierdie fase, soos die voorafgaande, een van snelle ekonomiese ontwikkeling was. Duitsland en die V.S.A. verworf die status as die vernaamste industriële magte, terwyl in lande soos Australië, Italië, Japan en Rusland industrialisasie teen 'n merkwaaardige tempo voortbeweeg het. Engeland het ook aanvanklik 'n toename in welvaart ondervind bv. gedurende die tydperk 1880 tot 1910 het reële lone bykans met 50% toegeneem waardeur

45. Zuidema, op. cit., p. 90.

46. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, Hoofstuk XIX.

die welvaart van die massas verhoog is. Teen 1900 raak Engeland egter uit pas uit.

Die verval fase verteenwoordig 'n periode van onbestendige ekonomiese uitbreiding. Tot ongeveer die einde van die negentiende eeu gaan uitbreiding in fisiese produksie gepaard met dalende pryse, werkloosheid en besigheidsverliese. Die voorspoed fase, wat gevolg het op die Industriële Revolusie, was korter en swakker as die daaropvolgende depressie. Sedert 1873 word daar reeds 'n depressie ondervind en word daar na die periode 1873 tot 1898 as die Eerste Groot Depressie verwys. Die eerste gedeelte van die twintigste eeu word ook gekenmerk deur hierdie ekonomiese onbestendigheid en dit loop uit op die ernstige depressie van 1929 - 33. Schumpeter verklaar dat dit maklik is om 'n voorstelling te maak van die praktiese probleme wat deur hierdie depressies geskep is en die reaksie wat dit uitgelok het van groepe, klasse, partye en regerings.⁴⁷

47. "For instance, those fact do explain much of the radicalization of the masses we observe: the rising standard of life and a novel sense of power contributed to that result not less than did the threat of unemployment. They also explain much of the general zest for social reform, of the tendencies toward industrial organization (especially of the cartel type), of the increasing government activities, of the dissatisfaction with the results produced by free trade, even of re nascent militarism". Schumpeter, History of Economic Analysis, p. 760.

Schumpeter beweer dat in die kapitalistiese stelsel ekonomiese ontwikkeling met pyn en frustrasies gepaard gaan. Elke nuwe innovasie word gekenmerk deur 'n pynlike proses van aanpassing. Depressies, as die periode van aanpassing, het gevolglik 'n algemene verskynsel van die kapitalistiese samelewing geword. Hierdie bewering blyk duidelik uit Schumpeter se bespreking van die Kondratieff-golwe.⁴⁸ Ontwikkeling of uitbreiding is, volgens Schumpeter, 'n proses van skeppende vernietiging. Hy sien hierdie proses van skeppende vernietiging as 'n regstreekse oorsaak van die verval van die kapitalistiese stelsel. Aan die een kant het dit gelei tot die vorming van grootondernemings, want groot eenhede is nie alleen beter in staat om die risiko-elemente in die kapitalistiese stelsel die hoof te bied nie, maar dit dien ook as 'n verskansing teen die moordende konkurrensie wat innovasies tot gevolg het. Ons het hierbo aangetoon dat volgens Schumpeter dit juis hierdie grootondernemings is wat Kapitalisme vernietig, want in die grootondernemings word die entrepreneur deur opgeleide spesialiste vervang.

Aan die ander kant bevorder hierdie pynlike proses van aanpassing 'n geestelike klimaat wat dit later vir Kapitalisme onmoontlik maak om te bly voortbestaan. Hoewel elke kringloop die algemene welvaart laat toeneem, bied die depres-

48. Schumpeter, Business Cycles, Hoofstukke VI - VII.

siefase 'n gunstige geleentheid vir die intellektueles om met vrug hul saad teen die kapitalistiese orde te saai. Hierdie periodes van ekonomiese frustrasies word deur die vyande van Kapitalisme uitgebuit, want dan is die massas baie meer vatbaar vir kritiek teen die kapitalistiese orde.

2. Faktore wat die Kapitalistiese evolusie verhaas

Schumpeter beklemtoon die feit dat die transformasie van een sosiale orde in 'n ander 'n geleidelike evolusionêre proses is. Tenspyte van hierdie geleidelikheid kom daar volgens Schumpeter tog stadiums van versnellings voor, waarvan wêreldoorloë en depressies die belangrikste oorsake is. So het Wêreld Oorlog I veral op Europa sy invloed nagelaat. Nie alleen is die sosialistiese neigings in die verslane lande versterk nie, maar ook die oorwinnaars, hoewel nie op so 'n groot skaal nie, toon soortgelyke neigings. In Frankryk het die bourgeoisie-republiek opgehou om te funksioneer soos wat dit die geval was voor 1914. In Engeland het die Arbeidersparty, wat toe nog nie sosialisties was nie maar beïnvloed was deur 'n sosialistiese vleuel, 'n aansienlike opgang gemaak. Schumpeter beweer verder: "in both countries, the attitude of the political sector to the private-enterprise system quietly underwent a fundamen-

tal change".⁴⁹

Die ekonomiese krisis (1929-1933) en Wêreld Oorlog II was addisionele „versnellings" wat selfs die V.S.A. geaffekteer het. Die effek van hierdie gebeurlikhede word soos volg deur Schumpeter beskryf: "They created situations that were felt, rightly or wrongly, to be beyond the remedies that would have recommended themselves to the men of the free-enterprise age. The business class itself, afraid of the "adjustments" that application of those remedies would have required, accepted — though of course grumbling all the time — gadgets of regulation that might prevent the recurrence of the experiences of 1929-1933, and later on others that might prevent a postwar crisis such as that of 1921. ... Also, it has accepted new fiscal burdens, a mere fraction of which it would have felt to be unbearable fifty years ago — as would, by the way, all the leading economists of that time. And it does not matter whether the business class accepts this new situation or not. The power of labor is almost strong enough in itself — and amply so in alliance with the other groups that have in fact, if not in words, renounced allegiance to the scheme of values of the private-profit economy — to prevent any reversal which goes beyond and occasional scaling off of rough edges".⁵⁰

49. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 420.

50. Ibid., p. 420.

Schumpeter het bovermelde faktore nie as dominerend vir die historiese verloop van langtermyn sosiale toestande beskou nie, dieperliggende kragte was die oorsaak daarvan. Maar hy beweer dat sodanige gebeure baie hindernisse, wat andersinds die pas van die sosiale evolusie sou vertraag het, uit die weg geruim het. Sonder hierdie gebeure sou die evolusie na Sosialisme stadiger en geleideliker gewees het.

Schumpeter beskou inflasie as een van die kragtigste faktore wat die sosiale evolusie versnel. Verskillende maatreëls vanaf owerheidsweë moes na 1945 in werking gestel word om die na-oorlogse inflasie die hoof te bied. Hierdie optrede van die staat op ekonomiese gebied raak die private onderneming tot in sy fundamente. Ekonomiese toestande kan so ontwikkel dat algehele staatsbeplanning deur die meeste mense as 'n algemene verskynsel beskou sal word.⁵¹

Met die volgende gepaste aanhaling uit Lekachman word hierdie Hoofstuk afgesluit: "Thus, successful capitalism has destroyed the basis of its continued existence. The large corporation is a monument to past innovation, to the ingenious souls who invested not only massproduction techniques, but also refined methods of corporate controls. However, their monuments can be administered by men of smaller scale, curators in place of builders. Such was private bureaucracy.

51. Ibid., p. 424.

How far behind it could public bureaucracy be?
 How long can capitalism endure? In his more
 cheereful moments, Schumpeter spoke of a gene-
 ration or even two, one more run for the system.
 The end was almost certain. "Can capitalism
 survive? No. I do not think it can".⁵²

52. Lekachman, R., A History of Economic Ideas,
 Harper & Row, Publishers, New York, 1959,
 p. 399.

DEEL III

KRITIEK EN WAARDERING

HOOFSTUK 9

I. VERDIENSTELIKE ASPEKTE VAN SCHUMPETER SE KAPITALISTIESE BESKOUING

A. Waardering

Hoewel Schumpeter pesimisties was oor die voortbestaan van die kapitalistiese orde, was hy nie 'n teenstander van Kapitalisme nie. Trouens hy was 'n bewonderaar van die kapitalistiese enjin en volgens hom was Kapitalisme as ekonomiese stelsel uiters suksesvol.¹ Schumpeter was emosioneel en geestelik toegewy aan laissez-faire Kapitalisme en in 'n gelyke mate was hy gekant teen Sosialisme. As fundamentele voorvereiste vir so 'n stelsel het hy vryheid vir die draers en beskermers van die kapitalistiese beskawing gestel, nl. die aristokrasie elite en die bourgeoisie. Hierdie oriëntering van hom het alles beheers wat hy geskryf het. Sy 'wetenskaplike' ekonomiese analise moet as 'n verdediging van Kapitalisme gesien word net soos wat sy groot teenstander Marx 'n 'wetenskap' gebou het om die Kapitalisme te vernietig.

Anders as Marx het Schumpeter se stelsel

1. Vgl. Die prestasies van die Kapitalisme, H. 8 hierbo.

nie alleen die geweldige progressiewe potensiaal van Kapitalisme blootgelê nie, maar ook getoon dat, indien dit aan sigself oorgelaat word, die kapitalistiese enjin vir die onmiddellike toekoms sterk progressief sal bly. Wat die langtermyn betref moet daar natuurlik toegegee word dat enigiets kan gebeur — oor die langtermyn word steeds nuwe wêreldes geskep. Schumpeter het nie ontken dat Kapitalisme wel probleme het nie, maar volgens hom word hierdie probleme vererger deur die intellektuelles, sosialiste en onwyse regerings.

In sy teoretiese uiteensetting beklemtoon Schumpeter die dinamiese in die Kapitalisme. Volgens hom is Kapitalisme nie 'n statiese meganisme nie; dit is 'n dinamiese organiese eenheid wat noodwendig sy metodes van produksie en verbruik voortdurend verander. Die proses van industriële revolusie of skeppende vernietiging is 'n organiese evolutionêre proses. Hierdie dinamiese siening van Kapitalisme het Schumpeter in staat gestel om weg te breek van die tradisionele beskouing van volmaakte mededinging. Schumpeter verwerp die Klassieke se onrealistiese beskouing van volmaakte mededinging en in die plek daarvan stel hy die idee van skeppende vernietiging m.a.w. konkurrensie van die nuwe. Hy voer aan dat innovasies heftige konkurrensie tussen ondernemings uitlok, want ondernemings, wat uit pas raak met die nuwe, verdwyn eenvoudig van die toneel. Om die versteurings wat deur innovasies veroorsaak word tot 'n mate te versag, word Kapitalisme volgens Schumpeter gekenmerk deur die

ontstaan van beperkende praktyke. Maar tenspyte van die ontstaan van monopolistiese of oligopolistiese praktyke moet die kapitalistiese ondernemer gedurig op sy hoede wees, want innovasies laat voortdurend die gevaar van 'n potensiele mededinger ontstaan — konkurrensie van die nuwe is gevolglik baie effektief. Hierdie realistiese siening van die werklikheid verteenwoordig 'n groot verbetering op die Klassieke se idee van volmaakte mededinging.

Schumpeter het besonder verdienstelike werk gelewer deur die dinamiese eienskap van Kapitalisme toe te skryf aan die rol van die entrepreneur binne die institusionele raamwerk van Kapitalisme. Hy het nie alleen die rol van die entrepreneur in die kapitalistiese stelsel beklemtoon nie, maar ook die belangrikheid van die institusionele raamwerk vir die voortbestaan van Kapitalisme.

B. Die Entrepreneur

Schumpeter se beskrywing van ekonomiese ontwikkeling is gebaseer op die personalistiese ingrypings van die entrepreneur, of anders gestel, daardie kudde-instink wat die mens telkens laat ingryp en waardeur stukrag aan Kapitalisme verleen word. Hy skryf veranderinge in die kapitalistiese proses toe aan die entrepreneur; dit is die entrepreneur wat die industriële revolusies aan die gang sit en innovasies in die produksieproses invoer. Die innovasie-aktiwiteite van die entrepreneur is volgens Schumpeter die kern van die kapita-

listiese dinamika. Schumpeter sien die entrepreneur as die persoon wat die onbekende nuwe weë moet betree en die weerstand van die sosiale omgewing teen die nuwe moet verbreek. Hy skryf ekonomiese vooruitgang gevolglik toe aan die vermoë van die entrepreneur om institusionele weerstand te oorkom en die vrugte van die aanvaarde dinamiese tegnologie te inkorporeer in 'n besondere soort ekonomiese stelsel.

Anders as Marx het Schumpeter die mens dus as mede-bepalend van sy eie toekoms beskou. Sievers stel dit soos volg: "Like Marx, Schumpeter was both a system-builder and a preacher. The analysis of reality implied a prophecy. But, unlike Marx, Schumpeter did not believe that a trend is necessarily bound to work itself out. ... Human intervention can change history". Hierdie idee van Schumpeter waarmee hy die mens as die bouer van kultuur so sterk op die voorgrond geplaas het en waarmee hy die mens se rol (d.w.s. die kulturele rol) in die ekonomie so sterk na vore gebring het, het hom een van die beroemdste ekonome van die twintigste eeu gemaak.

C. Die Kapitalistiese Instellings

Schumpeter se historiese beskrywing van Ka-

pitalisme word gekenmerk deur die besondere betekenis wat hy heg aan die rol van die menslike (d.w.s. die kulturele) faktor in die ekonomie. Hy het sy begrip van Kapitalisme essensieël gebaseer op 'n institusionele basis en op die psigologie en gedrag van die innovator en van ander lede van die bourgeoisie wat gereed staan om te baat uit 'n goed funksionerende kapitalistiese enjin. Uit sy historiese uiteensetting blyk dit dat die funksionering van die kapitalistiese enjin afhanglik is van die kulturele raamwerk.

Schumpeter het besonder verdienstelike werk gedoen deur die belangrikheid van die kulturele kader waarin die kapitalistiese enjin funksioneer so te beklemtoon, want hierdeur het hy 'n fundamentele waarheid blootgelê: Die doeltreffendheid en die funksionering van die enjin hang af van 'n spesifieke "social setting" en so lank die enjin en die kulturele raamwerk komplementêr tot mekaar is, sal Kapitalisme goed funksioneer. Hierin styg Schumpeter uit bo die Neo-Klassieke ekonome wat hulle nie bekommer het oor instellings nie, en wat ekonomiese wette as universeel beskou het. In teenstelling met Marx toon Schumpeter dat hierdie instellings nie op sleeptou geneem word deur die veranderde produksieverhoudings nie. Schumpeter ken 'n eie bestaan, 'n eie „wetmatigheid" aan hierdie instellings toe. Hulle het as't ware 'n lewe van hul eie, los van die enjin; iets wat nóg by Marx nóg by die Neo-Klassiekes te

vinde is, want hulle sien net die naturalistiese enjin.

Die besondere betekenis wat Schumpeter aan die kulturele raamwerk toeken, hou nou verband met sy siening van die entrepreneur, want die entrepreneur is volgens Schumpeter 'n instelling en die entrepreneur verpersoonlik die kapitalistiese beskawing. Dit is besonder verdienstelik dat Schumpeter die rol van instellings (d.w.s. die "protecting strata") so beklemtoon, want dit is hierdie beskermende raamwerk wat die entrepreneur dra, die entrepreneur in sy persoon verenig en die kapitalistiese beskawing konkretiseer.

II. DIE SPANNING TUSSEN NATURALISME EN PERSONALISME

A. Spanning tussen die Kapitalistiese enjin en die Kapitalistiese beskawing

Schumpeter het verdienstelike werk verrig deur onderskeid te maak tussen die kapitalistiese „enjin” en die kapitalistiese „beskawing”.³

3. Hierdie onderskeid verteenwoordig 'n basiese verskil in die denke van Schumpeter en Marx. Sievers stel dit soos volg: "To Marx the superstructure merely acts out on its own level the dialectic drama of the capitalist mode of production; there is no independent causality. Schumpeter intended to divorce the productive from the institutional sectors". Sievers, op. cit., p. 49.

Hierdie onderskeid stel hom in staat om tot die gevolgtrekking te kom dat indien Kapitalisme faal, dit nie sal wees omdat die enjin swak funksioneer nie, maar omdat die enjin „versmoor” word deur die veranderde kulturele komplement. Die kapitalistiese enjin funksioneer nog net so goed soos altyd en die aanduidings is dat dit in die toekoms sal voortgaan om suksesvol te wees. Kapitalisme sal nie verdwyn weens die mislukking van die kapitalistiese enjin nie, want, "The fatal flow is not in the economy itself (that is, the capitalist engine), but rather in the ideas and motivations and policies and institutions of the civilization which is a reflex of the economy. These anti-capitalist forces are by-products of the virtues of capitalism, not of its frailties. Like Marx, Schumpeter had a dialectical approach, but his dialectic was concerned with the conflict between benign economic dynamics and disintegrating forces in the supporting structure".⁴ Marx was oortuig dat daar 'n dinamiese werking aan die gang was wat onvermydelik sou lei tot die ineenstorting van Kapitalisme en die verskyning van Sosialisme. Schumpeter het ook geglo in die dinamiese werking van Kapitalisme en dat dit waarskynlik uiteindelik sal lei tot Sosialisme. Anders as Marx wat 'n aanval loods op die ondoeltreffendheid van Kapitalisme beweer

4. Sievers, op. cit., p. 43.

Schumpeter dat die kapitalistiese enjin op sigself nog in 'n uitstekende toestand is, maar dat die evolusionêre proses besig is om die institusionele en psigologiese dimensies van Kapitalisme te ondermyn. Volgens hom was die swakheid in mensgemaakte omstandighede geleë en in die psigologiese reaksie op hierdie toestande. Hoewel Schumpeter toegee dat Kapitalisme, weens sy dinamiese eienskap, 'n verandering in die institusionele sektor voortbring, wat uiteindelik die enjin sal versmoor, beweer hy dat selfs wanneer die finale aftakeling intree dit nie aan die swak funksionering van die kapitalistiese enjin toegeskryf kan word nie, maar aan die institusionele kompleks wat die menslike dryfkragte agter die enjin kragteloos maak.

Dit blyk dus dat Schumpeter in 'n dilemma vasgevang sit. Hy beweeg voortdurend tussen twee wêrelde; tussen die kapitalistiese beskawing en die kapitalistiese enjin. Hy wil anders wees as Marx en nie sondermeer toegee dat die onderbou die histories dominante instansie is nie. In sy strewe om iets anders as Marx te wees, laat Schumpeter besondere klem val op die kulturele komplement. Hy beklemtoon die kulturele geskiedenis en maak 'n besondere sterk saak daarvoor uit. 'n Mens kry deurgaans die indruk dat, anders as Marx, Schumpeter nie sondermeer wil toegee dat die dominerende instansie buitekant die mens lê en dat die historiese gang van sake bepaal word deur faktore buite die mens nie. Schumpeter beklemtoon die menslike, die personalistiese faktore en dit wil

voorkom asof hy hom aan die kant van diegene skaar wat beweer die mens is, "master of his own destiny". Hy ken 'n dominerende rol aan die entrepreneur toe en dit skyn asof Schumpeter in sy geskiedenisbeskouing geheel en al tot die idealistiese skool behoort, want hy skryf alles toe aan die mens. Kapitalisme hang volgens hom van die personalistiese optrede van die entrepreneur af — hy verheerlik hierdie kreatiewe mens.

Die indruk wat 'n mens dan ook deurgaans van Schumpeter kry, is dat die kulturele komplement eintlik die pas aangee. Von Beckerath en Sievers kom blykbaar ook tot hierdie gevolgtrekking, want hulle het die rol wat Schumpeter aan die entrepreneur toeken as besonder verdienstelik gesien. Ons het reeds albei skrywers in hierdie verband aangehaal en gesien dat wanneer Von Beckerath die plek van die entrepreneur, volgens Schumpeter se siening, in Kapitalisme bepaal, hy praat van, "the role of its controlling class and of the leading element in that class: the capitalist entrepreneur,".⁵ Sievers aan die ander kant verklaar: "the "engine" cannot operate without the "organic" fact that human beings in a particular environment are motivated to perform the necessary creative roles that supply power and direction to the engine".⁶ Dit wil dus voorkom asof dit altyd

5. Vgl. p. 45 hierbo.

6. Vgl. p. 42 hierbo.

'n spesifieke menslike groep is wat die pas aangee.

Schumpeter se siening van die historiese verloop van Kapitalisme draai voortdurend om die veranderde kulturele komplement en die doeltreffendheid van die kapitalistiese enjin word deur hierdie kulturele raamwerk bepaal. Die enjin is blykbaar nie aan 'n historiese evolusie onderworpe nie; die ekonomiese wette is a-histories en universeel. Schumpeter ken alleen aan die kulturele komplement 'n geskiedenis toe en hierdie kulturele komplement sal so verander dat die kapitalistiese enjin naderhand nie meer goed sal funksioneer nie, en dan sal daar oorgegaan word na 'n andersoortige stelsel.

B. Rasionalisme vs. Irrasionalisme

Die vraag wat onmiddellik ontstaan, is natuurlik waarom die kulturele komplement verander. Schumpeter onderskei nie alleen tussen die wetmatige wêreld en die wêreld van instellings nie, maar hy reken ook alles wat rasioneel is toe tot die wetmatige wêreld en alles wat irrasioneel is tot die wêreld van instellings. Hiermee openbaar hy 'n aanvaarbare tentatiewe gevoel. Schumpeter het besef dat die koue rasionaliteit nie die dinamiese gang (dryfkrag) van die stelsel kan wees nie. Dit is uit die irrasionale stukrag wat die personalistiese ingrypings voortspruit en wat Kapitalisme steeds opvoer tot groter hoogtes. So gesien is die kulturele komplement die toonaangewende instansie

via die personalistiese ingrypings van die entrepreneur. Dit is dus die kulturele komplement wat die enjin aan die gang hou. Schumpeter se historiese beskrywing van die kapitalistiese evolusie skep dwarsdeur die indruk dat hy geheel en al die swaartekrag aan die kulturele komplement toeken; dat die rigting van die geskiedenis en die tempo van ekonomiese ontwikkeling telkens bepaal word deur die personalistiese ingrypings van die mens; dat die infrastruktuur inderdaad die onderbou is en dat die funksionering van die ekonomie toevallig maar net altyd op sleeptou geneem word, m.a.w. dat die kulturele komplement en nie die ekonomiese enjin nie, die pas bepaal. So gesien laat Schumpeter Marx op sy kop staan.

Schumpeter is egter nie in laaste instansie konsekwent in sy argumente nie en maak hom aan 'n soort inherente teenstrydigheid skuldig. Hy beskou die kulturele komplement as dominerend en waarvandaan al die stukrag uitgaan, maar op die ou end (op 'n subtiele manier) wil hy tog beweer dat hierdie kulturele dominant by die enjin aangepas word. Geleidelik word die kulturele komplement ondergrawe deur die rasionaliteit wat van die mens steeds meer en meer rasionele optrede vereis totdat hy sodanig rasioneel is dat dit die kulturele komplement ophef. Dit gebeur wanneer alles „gerasionaliseer“ is,

wanneer alle irrasionaliteit uit die mens gewring is — dan kan die kulturele komplement nie meer die dryfkrag wees nie. Die kulturele komplement kan alleen sy funksionele rol vervul solank die irrasionale personalisme nog 'n positiewe deurwerking het, m.a.w. solank daar nog personalistiese ingrypings is, kan Kapitalisme voortgaan. Dit blyk egter, volgens Schumpeter, dat die rasionaliteit geleidelik sy greep verskerp en al daardie irrasionaliteit uit die kulturele patroon pers. Schumpeter word dus blykbaar eventueel weer 'n Marksis en die dominante instansie is uiteindelik tog die kapitalistiese enjin en nie die kulturele raamwerk nie. Die suiwer ekonomie stel geleidelik sy eise en dit veroorsaak dat alle irrasionaliteit verdwyn. Schumpeter verval blykbaar ook in reine historiese materialisme: Die enjin stel sy onverbiddelike eise en maak van die mens 'n robot. Die mens word mettertyd 'n onpersoonlike nommer en gevolglik is daar dan geen sprake van 'n personalistiese idealistiese siening van die geskiedenis nie. Van die bourgeoisie-samelewing, wat volgens Schumpeter gegiet is in 'n suiwer ekonomiese vorm en opgebou is uit suiwer ekonomiese materiaal, verklaar Zuidema ge-

volglik, „dat deze samenleving kennelijk beantwoordt aan het historisch economisme van Marx en Schumpeter: de economische „onderbouw“ (d.w.s. die enjin) is mede bepalend voor de structuur van de niet-economische „bovenbouw“⁷ (die kultuur).

Die enjin wat voortdurend sy eise gestel het, het die verskillende klasse na vore gebring. Die een klas pas beter in as die ander; die bourgeoisie was meer rasioneel as die aristokrasie, gevolglik het eersgenoemde oorgeneem en Schumpeter voorsien dat die intellektueles (tegnokrate) uiteindelik sal oorneem. Die bourgeoisie word al hoe meer rasioneel sodat hulle naderhand blote tegnokrate word. Dit is die eise van die enjin wat telkens 'n ander klas in staat stel om die pas aan te gee, m.a.w. dit is die enjin wat in laaste instansie die bepalende faktor is en nie die mens nie. Die mens moet hom aanpas by die eise van die enjin — Schumpeter is dus Naturalis. Zuidema verklaar: „Deze rationele denkhouding en levenswijze zijn z.i. het gevolg van een economische noodzakelijkheid. Het economisch leven van elke dag dwingt den mens, zich op den duur sulk een rationele instelling eigen te maken“.⁸ Volgens Schumpeter is die enjin dus geleidelik besig om die mens aan hom te onderwerp. Schumpeter sien die hele

7. Zuidema, op. cit., p. 74.

8. Ibid., p. 76.

proses as 'n geleidelike evolusie, want dit is die enjin wat in laaste instansie die pas aangee, wat geleidelik besig is om die mens meer en meer rasioneel te maak. As die mens die geskiedenis bepaal, doen hy dit op 'n revolusionêre wyse. Die feit dat Schumpeter evolusie bo revolusie stel is dus 'n keuse teen die mens en ten gunste van die enjin. Dit is 'n keuse van naakte rasionaliteit ten koste van irrasionaliteit en persoonlikheid.

Die kapitalistiese beskawing met al die nie-kapitalistiese lae wat dit „dra“, is eintlik 'n irrasionele beskawing. Kapitalisme sal volgens Schumpeter tot niet gaan omdat die kapitalistiese enjin al hierdie irrasionele rondom hom heen (al die sosiale patrone, kulturele patrone ens. wat alles konkrete gestalte van hierdie irrasionele is) geleidelik vernietig en dan verval Kapitalisme. Kapitalisme verval dus omdat die kapitalistiese beskawing wegval en nie omdat die kapitalistiese enjin tot niet gaan nie. Die enjin gaan blykbaar ongestoord voort in Sosialisme. Hierdie enjin (die ekonomiese wetmatigheid) is blykbaar invariant onder sisteem-transformasie. Dit is dieselfde enjin wat in Sosialisme ook gaan funksioneer maar net in 'n ander kader. Die enjin word net onooglopend — d.w.s. op 'n evolusionêre wyse — na 'n ander spoor gerangeer en voor 'n sosialistiese trein gehak.

C. Schumpeter se Mensbeskouing — Spanning tussen die Personalistiese mens en die Tegnokratiese Masjien

Soos reeds gestel, is die mens, volgens Schumpeter, voortdurend op pad om meer en meer rasioneel te word namate die enjin sy eise stel sodat hy eventueel absoluut „gerasionaliseer” sal wees en dan is daar nie meer plek vir die kapitalistiese kultuur of beskawing nie. M.a.w. Schumpeter voorsien die moontlikheid dat die mens naderhand 'n robot sal word. Hiermee maak Schumpeter hom egter aan 'n vooruitgangsoptimisme skuldig, want die mens is rasioneel sowel as irrasioneel. Schumpeter se siening van die mens is gevolglik heeltemal onrealisties.

Die doel van instellings is juis om hierdie irrasionaliteit aan bande te lê en te sorg dat dit op 'n geordende wyse tot uiting kom. Instellings is onontbeerlik omdat die mens 'n irrasionele wese is — sekere wette en sekere konvensies word neergelê om die menslike persoonlikheid binne grense beweegruimte en vryheid toe te laat. Die markmeganisme is een van die instellings wat die wellus van die mens binne grense moet hou. As die mens nie meer 'n irrasionele wese is nie — as hy absoluut „gerasionaliseer” is — dan verval die behoefte aan instellings en is alles net wetmatigheid. Inderdaad, as die mens 'n rasionele masjien sou word en as die irrasionaliteit voortdurend afgetap sou word uit Kapitalisme dan sou Schumpeter reg wees, maar Schumpeter maak hier 'n projeksie as sou die mens 'n suiwer rasionele robot kon word. Maar dit is nie waar nie. Die mens van die twintigste eeu toon ontsettende irrasionele trekke;

die irrasionele uitbarstings van die jeug van vandag is maar een voorbeeld daarvan! Schumpeter kom dus in laaste instansie met 'n mensbeskouing wat nie steek hou nie. Ons het juis die kapitalistiese stelsel met al sy beperkthede, instellings en swakhede omdat die mens nie 'n robot is nie. Dit is juis daarom dat die hele kwessie van instellings se belangrik is en soos reeds gestel, het Schumpeter besonder verdienstelike werk verrig om die instellings so te beklemtoon. Ongelukkig maak hy hom aan onrealistiese optimisme skuldig wanneer hy meen dat die mens 'n suiwer rasionele wese sal word en dat kapitalistiese instellings wat bedoel is om die irrasionaliteit as't ware te kanaliseer nie meer nodig sal wees nie. Die mens word dan net 'n suiwer tegnokratiese masjien. Om sy argumente, dat die oorgang na Sosialisme 'n evolusionêre proses is, tot die einde deur te hak, veronderstel hy dat die mens iets word wat hy beslis nie is of kan word nie nl. 'n robot.

Schumpeter se analise van die historiese verloop van Kapitalisme skep deurgans die indruk dat die gang van sake bepaal word deur die kulturele komplement. Die blote feit dat hy so 'n dominerende rol aan die entrepreneur toeken — dat hy personalisme so ophemel — sou 'n mens laat dink dat hy nooit op die ou end sou verval in historiese materialisme nie. Hy verheerlik hierdie personalistiese mens maar eindelik verdwyn hierdie Schumpeteriaanse kreatiewe entrepreneur. Die mens

word as intellektuele tegnokraat 'n slaaf van die enjin en as robot is hy nie meer 'n mens nie. Op hierdie wyse gee Schumpeter dan toe dat die gang van die geskiedenis bepaal word deur die blote rasionaliteit m.a.w. deur die enjin of die naturalistiese kragte.

Hierdie reine robot beskouing van Schumpeter moet gesoek word in die feit dat hy geheel en al formalis was. Hy het die mens as sodanig verheerlik sonder om 'n spesifieke waarde-element daar te stel. Die grondliggende motiewe wat hy as dryfkrag agter die entrepreneur se optrede sien, dra geen inhoudelike karaktertrekke nie. Hy noem motiewe soos, "the dream and the will to found a private kingdom", "the will to conquer: the impulse to fight, to prove oneself superior to others, to succeed for the sake, not of the fruits of success, but of success itself", "the joy of creating".⁹ Hoewel Schumpeter sekere motiewe neerlê, het hy geen waarde of doel aan die menslike optrede toegeken nie. Schumpeter omseil altyd die probleem. Dit wil voorkom asof hy bewus is van die noodsaaklikheid van 'n doelwit en hierdie probleem voortdurend aan die orde stel, maar uit hoofde van sy apriori nooit deurbreek nie. Die mens is vir hom aanvanklik net een bol irrasionaliteit en hy sien nie die mens as iemand wat hier sekere inhoudelike waardes moet uitleef nie. Hy sien nie die mens as draer van kulturele waardes nie en besef nie dat alles in laaste instansie afhang van die materiële

9. Schumpeter, Economic Development, p. 93.

inhoudelikheid van hierdie kulturele waardes nie. As gevolg van hierdie leemte wat weens sy formalisme ontstaan, beland hy op die ou end in die kloue van die historiese materialisme.

III. DIE SPANNING TUSSEN EVOLUSIE EN REVOLUSIE

A. Spenning tussen Schumpeter se historiese en a-historiese siening van die Werklikheid

Hoewel Schumpeter sterk histories ge-oriënteerd was, kon hy nie begryp dat Kapitalisme ook histories moet groei en nie altyd kon bly wat dit aan die einde van die negentiende eeu was nie. Toe Kapitalisme iets anders word as wat dit die laaste helfte van die negentiende eeu was, maak hy die diagnose dat dit besig is om te verval, maar dit is net iemand wat nie histories ge-oriënteerd is, wat so a-histories soos die Klassieke ekonome is, wat sondermeer met so 'n gevolgtrekking kan kom.

Kapitalisme kon nie bly wat dit teen die einde van die negentiende eeu was nie; dan sou Kapitalisme lankal verdwyn het. Kapitalisme moes strukturele veranderings ondergaan en een van die belangrikste struktuurveranderings was die oorgang na grootondernemings — Kapitalisme van die twintigste eeu is 'n grootondernemings-Kapitalisme. Schumpeter sien hierdie struktuurveranderings as tekens van verval. Hiermee verraaai hy eintlik 'n soort van a-historiese benadering wat 'n mens nie van hom sou verwag het nie. Hy het 'n obsesie om te bewys dat grootondernemings die weg na

Sosialisme baan en daarom sien hy hierdie struktuurverandering as verval. Die vraag is natuurlik of dit werklik verval is en of hierdie grootondernemings so rasioneel is soos hy wou voorgee.

Schumpeter sien die grootonderneming as 'n reuse rekenmasjien of 'n reuse robot. By die grootonderneming sal alles „gerasionaliseer" wees. Dit sal 'n koue tegnokrasie wees, asof die grootonderneming nie ook irrasionele dryfkragte in homself absorbeer en verdiskonteer nie. Hy kon nie besef dat die grootonderneming, soos die kleinonderneming, nog altyd beman word deur mense van vlees en bloed met ambisie en naywer nie. Daar is nog altyd innovasies wat hulle invoer en daar is nog altyd konkurrensie tussen hulle. Die grootonderneming is net 'n ander soort instelling. Dit is 'n instelling van die twintigste eeu wat baie doeltreffend blyk te wees in bepaalde bedryfstakke en baie van die leemtes van die individualistiese Kapitalisme uitskakel. Dit is nie so 'n rasionele bolwerk soos wat Schumpeter gedink het nie. Daar is nog altyd stryd tussen die grootblokke — arbeiders, werkgewers en vakbonde — daardie stryd is nie suiwer rasioneel nie, maar rus op irrasionele gronde.

Die rede waarom Schumpeter die grootondernemer en "managers" sien as tekens van die verval van Kapitalisme vorm alles deel van sy argument om aan te toon dat die inisiatief nou eintlik uitgaan uit die hande van die mens en oorgaan in die hande van die enjin; dat die enjin in laaste

instansie die histories dominante faktor is. In werklikheid is die vorming van grootondernemings die wyse waarop die mens sy posisie konsolideer, ander instellings daarstel om ou ondoeltreffende instellings te vervang. Wanneer Schumpeter die donker prentjie van die vervalfase skilder blyk dit dat hy geen begrip het van die veranderings wat na die Eerste Wêreldoorlog ingetree het nie; al daardie veranderings het hom blykbaar verwar. Hy kan net dink aan òf laissez-faire òf Sosialisme — hierdie tussenposisie, wat eintlik die genesing van baie van die Hoog-kapitalisme se kwale was, het hom verwar. Schumpeter het dit egter nie so gesien nie, want hy kon nie die rol van die grootonderneming in die kapitalistiese ekonomie van die twintigste eeu begryp nie. Die grootonderneming het hy al gesien as 'n vorm van burokrativering, van oorgang na Sosialisme — hy het dit ge-ekstrapoleer. Die besondere rol wat hy aan die entrepreneur toeken, is die entrepreneur van die negentiende eeu. Sy siening is dus eintlik verouderd in die sin dat daar nie meer eenman-ondernemings is nie, maar grootondernemings. Hierdie grootondernemings is ook in staat om 'n besondere balans te slaan tussen rasionele en irrasionele faktore; hulle verdiskonteer hierdie dinge op 'n besondere manier en in die grootonderneming is daar nog altyd dryfkragte en die strewe tot vooruitgang. Die grootonderneming wat Schumpeter gesien het as die laatfase van Kapitalisme — as 'n duidelike teken dat Kapitalisme in sy verval-

stadium is — dit is klaarblyklik die Kapitalisme van die twintigste eeu. Schumpeter kon nie sien dat die negentiende eeuse Kapitalisme noodwendig struktuurveranderings moes ondergaan nie. Hy het nie die veranderde vorm, wat die entrepreneurs-funksie aangeneem het, raakgesien nie, en in werklikheid het die entrepreneur van die twintigste eeu 'n baie belangriker funksie as sy voorgangers verkry. Die "managerial revolusion" wat na die Tweede Wêreldoorlog plaasgevind het, was 'n geweldige stimulus vir Kapitalisme en dit was nie die oorgang na Sosialisme soos Schumpeter te kenne wou gee nie.

Schumpeter se bewering dat die entrepreneur in die grootonderneming oorbodig raak en dat die intellektueles die oorhand oor Kapitalisme sal verkry, moet gesien word in die lig van toestande wat geheers het toe Schumpeter Capitalism, Socialism and Democracy geskryf het. Hierdie boek is nie alleen 'n paar jaar na die Groot Depressie 1929-33 geskryf nie, maar wel gedurende die bloeitydperk van die "New Deal". Gedurende hierdie tyd was Schumpeter se entrepreneur nie as 'n heldefiguur gesien nie, maar as 'n verdagte persoon. Toestande het egter verander en gedurende die Eisenhower-regeringstermyn in die V.S.A. is die vertroue in die stabiliteit en toekoms van die kapitalistiese stelsel herstel. Die ekonomiese welvaart na die Tweede Wêreldoorlog en die gepaardgaande toename in vrye tyd het in stede van

'n toenemende gees van vyandigheid teen Kapitalisme 'n algemene gees van tevredenheid geskep. Ook die vyandigheid teen die kapitalistiese stelsel moet gesien word as 'n sporadiese reaksie teen die ellende wat deur krisis geskep word en nie as 'n geleidelike progressiewe proses soos Schumpeter te kenne wil gee nie. Gedurende normale voorspoedperiodes verdwyn die vyandigheid gewoonlik teen die sosiale stelsel.

B. Die Kapitalistiese proses — Evolusionêr of Revolusionêr?

Die vraag ontstaan of Schumpeter se beskrywing van die historiese proses konsekwent evolusionêr is en/of dit revolusionêr is. M.a.w. kan hy daarin slaag om dit wat normaalweg as revolusionêre omslag beskou is, te beskryf as synde 'n evolusie?

Schumpeter het die breë makro-ekonomiese proses benader vanuit verskillende historiese perspektiewe. Ons kry die Kitchen-, die Juglar- en die Kondratieff-golwe en uiteindelik ook die kapitalistiese fases d.w.s. 'n geleidelike opklim vanaf korttermyn konjunktuurprobleme tot die langtermyn siklusse. Soos reeds aangetoon, was daar by al hierdie golwe gedurig revolusionêre personalistiese ingrypings teenwoordig. Die irrasionele elemente het telkens die stukrag verleen. By die kapitalistiese fases is daar volgens hom geen element van revolusie nie; hy sien die oorgang as 'n

geleidelike evolusionêre proses. Schumpeter maak hom dus hier eintlik skuldig aan 'n dialektiese beskouing omtrent die makro-ekonomiese ontwikkeling.

Wat Schumpeter se beskrywing van die kapitalistiese fases betref, ontstaan daar twyfel of hy daarin slaag om dit konsekwent as 'n evolusie te beskryf. Die vraag ontstaan of dit werklik waar is dat Kapitalisme so geleidelik ontwikkel het en of daar nie ook maar spronge was nie.

Kapitalisme het volgens Schumpeter drie fases; ontstaan, bloei en verval. Schumpeter het seker op heeltemal oortuigende wyse aangetoon dat die ontstaanfase d.m.v. 'n evolusie begin het. Daar is 'n veelheid van oorsaaklike faktore wat alles saamgevloei het in een stroom. Maar wat van die oorgang van die ontstaanfase na die bloeifase — d.w.s. waar die bourgeoisie die oorhand oor die aristokrasie gekry het? Was dit werklik so geleidelik soos Schumpeter probeer voorgee het? Hierdie vraag moet nie alleen teen die agtergrond van die Industriële Revolusie gesien word nie, maar ook teen die agtergrond van die Franse Revolusie wat aan die bourgeoisie die geleentheid gegee het om die oorhand oor die aristokrasie te kry. Wat die Industriële Revolusie aan die einde van die agtiende eeu betref, ontstaan die vraag of dit nie in Engeland inderdaad 'n revolusionêre karakter vertoon het nie. In Duitsland en Frankryk (aan die begin van die negentiende eeu) was dit langer uitgerek, want die remmende invloed van die

feodale stelsel het die proses daar meer geleidelik gemaak — maar selfs in Duitsland het dit op 'n latere stadium 'n revolusionêre karakter begin vertoon.

Ook wat die oorgang van die bloeifase na die vervalfase aan die einde van die negentiende eeu betref, kan 'n vraagteken agter sy siening geplaas word. Dit blyk dat die einde van die negentiende eeu 'n tydperk van uiters groot konjunktuur-skommeling verteenwoordig. Dit is in hierdie omstandighede waarin die veranderde maatskaplike patrone, wat Schumpeter as tekens van die verval sien, uitgekristalliseer het. Verder word die begin van die twintigste eeu gekenmerk deur revolusionêre gebeure soos die Eerste Wêreldoorlog, die Groot Depressie, die opheffing van die proletariaat en groter burokrasie van staatsweë. Die oorgang van die bloeifase na die vervalfase word gekenmerk deur geweldige ingrypings; dit is òf Wilhelm II van Duitsland òf Hitler òf die effektebeurs in New York — alles gebeure wat dui op 'n revolusionêre tydperk. In die lig hiervan is dit duidelik dat Schumpeter se siening nie steek hou nie.

In laaste instansie dan die kardinale vraag of die finale kapitalistiese fase na Sosialisme (wat blykbaar faseloos sal wees, want dit is veronderstel om 'n perfekte toestand te wees) met 'n evolusie of 'n revolusie plaasvind. Schumpeter beskryf hierdie oorgang as 'n geleidelike

proses: indien Kapitalisme tot volle rypheid gekom het, sal mens waarskynlik nie eers bewus wees wanneer die oorgang plaasvind nie.¹⁰ In 1949 publiseer Schumpeter 'n artikel The March into Socialism waarin hy hierdie siening van hom herbevestig. Hy verklaar: "The transformation of social orders into one another is an incessant process but, in itself, a very slow one".¹¹ Hy beweer ook dat die Eerste Wêreldoorlog, die Groot Depressie, hierdie proses deurbreek het. Die kapitalistiese evolusie is dus nie so 'n outomatiese en natuurlike proses soos wat Schumpeter dit beskryf het nie, want die menslike ingrypings het telkens die gang en rigting van die kapitalistiese proses verander. Schumpeter is dus nie konsekwent in sy tipering van die gang van die geskiedenis nie. Orals moet hy revolusionêre elemente bysleep en hy sê maar net dat dit versnellers' is, terwyl die eintlike diepgaande proses vir hom een van evolusie is. 'n Mens kan nie aan die indruk ontkom dat

10. Zuidema stel dit soos volg: "In het interne bedrijfsleven zal men de dag ná niet weten te onderscheiden van de dag vóór de socialistische beheersovername. Het enige, wat langzamerhand openbaar zal worden, is, dat het bedrijf nog rationeler functioneert en nog lagere debetposten heeft dan voorheen. Kapitalisme gaat in de volheid des tijds - zo luidt Schumpeters stelling - zo goed als automatisch in het socialisme over". Zuidema, op. cit., p. 89.

11. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, p. 419.

Schumpeter 'n obsessie het om hierdie evolusionêre oorgang na Kapitalisme óór te beklemtoon nie. Daar is byna 'n soort van 'n kompleks by hom om te bewys dat dit 'n evolusie is — natuurlik in reaksie teen Marx! En tog is hierdie evolusionêre proses in stryd met die kreatiewe rol wat hy aan die entrepreneur toeken. Het Schumpeter dalk in twee wêrelde gestaan wat hy nie kon versoen nie?

C. Is Schumpeter se negering van die revolusionêre elemente geregverdig?

Dit verbaas 'n mens dat Schumpeter in laaste instansie met 'n evolusie volstaan. Dit is heeltemal teenstrydig met die sterk personalistiese karaktertrekke wat hy aan die entrepreneur toeken. Hy het selfs oor 'n te eksplosiewe persoonlikheid beskik om so 'n verhewe betekenis aan evolusie te gee. Schumpeter maak orals van revolusionêre ingrypings gebruik, behalwe in die oorgang van een fase in 'n ander. Die vraag ontstaan waarom Schumpeter hierdie sterk vooringenomendheid openbaar om te beweer dat die kapitalistiese golwe en die golf tot Sosialisme oorgaan op 'n evolusionêre wyse — waarom erken hy nie die ooglopende revolusionêre karakter van hierdie proses nie?

Die rede is waarskynlik omdat sy hele argument gebou is rondom die begrip rasionalisme — revolusie daarenteen, is 'n uitvloeisel van irrasionele kragte. Dit is dan ook geen wonder dat Schumpeter in sy beskrywing van die kapitalistiese

fases moes wegvlug van 'n revolusie nie. Marx aan die ander kant maak juis van die irrasionele proletariaat gebruik om die revolusie, wat volgens hom Kapitalisme sal omverwerp, tot stand te bring. Waar Marx op die ou end sy beroep op die irrasionele kragte doen om die rasionele elite van hulle troon te laat tuimel, veronderstel Schumpeter dat die toonaangewende deel van die gemeenskap so rasioneel word dat hulle uit eie beweging die verdienstelikheid van 'n oorgang vanaf Kapitalisme na die sosialistiese staat sal insien. In hierdie opsig onderskei Schumpeter hom van Marx.

Presies hoe hierdie evolusie moet oorgaan is nie duidelik nie. Schumpeter beklemtoon die rol van rasionaliteit: hoe meer rasioneel die mens raak hoe laer daal die bestaansreg van Kapitalisme. Die moeilikheid is dat Schumpeter die geheel van kulturele instellings as 'n irrasionele grootheid sien. Hy oorbeklemtoon die irrasionele aspek daarvan en wanneer daardie irrasionaliteit naderhand as 't ware uitgewring word deur die kapitalistiese enjin dan verval Kapitalisme. Die toename in rasionaliteit dien dus eintlik as 'n maatstaf om die verval van Kapitalisme te meet net soos wat die toename in produksie 'n maatstaf is om die progressiwiteit van Kapitalisme op suiwer ekonomiese gebied te meet. Hierdie toenemende rasionaliteit beteken dan in werklikheid die oorgang na Sosialisme. So gesien kan daar geen sprake

van 'n revolusionêre gebeurtenis wees nie, en gevolglik maak Schumpeter hom aan 'n teenstrydigheid skuldig deur sulke irrasionele dade soos die Eerste en Tweede Wêreldoorloë en die Groot Depressie te sien as bondgenote van hierdie proses van rasionaliteit.

Die evolusionêre ontwikkeling van Kapitalisme vanuit primitiewe vorme tot Sosialisme moet gesien word as 'n onderdeel van die verligte filosofie van die agtiende eeu, wat natuurlik ook nog gedurende die grootste gedeelte van die negentiende eeu die verbeelding aangegryp het. Daarvolgens vind daar 'n geleidelike proses van ontwikkeling plaas en sal die helder lig van die rede uiteindelik deur alle duisternis breek, alle geheime, alle onkunde en alle swakhede verdring om uiteindelik 'n volmaakte heilstaat tot stand te bring. Dit is natuurlik 'n uiterste vorm van vooruitgangsoptimisme en Schumpeter stel homself bloot aan kritiek deurdat hyself op sleeptou geneem word deur so 'n uiterste vorm van vooruitgangsoptimisme; dat die mens in staat is om 'n suiwer rasionele wese te word en dan die wêreld in 'n heilstaat te omskep!

D. Is Schumpeter se Besinning oor die Kapitalistiese evolusie die van 'n Ware Sosialis?

Schumpeter leef tussen twee wêrelde; die ekonomiese enjin en die kulturele raamwerk van die kapitalisme. Soos reeds gestel skeep Schumpeter deurgaans die indruk dat die funksionering van die enjin bepaal word deur die kulturele raamwerk en

dat dit die bepalende faktor in Kapitalisme is. Indien Schumpeter werklik sosialis was, sou hy daarvoor gepleit het dat die institusionele raamwerk met verloop van tyd so sou verander dat dit as't ware 'n greep op die wetmatigheid verkry om dan sosiale regverdigheid tot stand te bring — gelykheid, regverdigheid en broederskap. As hy 'n ware sosialis was, was die natuurlike ding om die instellings te probeer verabsoluteer en alle naturalistiese wetmatigheid dood te druk, want dit is wat 'n ware sosialis geneig is om te doen. So verabsoluteer Marx die instellings op die ou end — die proletariaat wat 'n partylose staat daar sal stel. Terwyl die Klassiekes 'n instelling soos die markmeganisme verabsoluteer en aftrek na die terrein van die wetmatigheid en heeltemal 'n naturalistiese karakter daaraan gee, verleen Marx aan die proletariaat uiteindelik 'n soort van eie wetmatigheid. Volgens Marx sal hierdie staatlose en proletariese toestand uiteindelik die ideale toestand wees.

Waar Schumpeter nou die instellings so beklemtoon het (die veranderde patroon wat as't ware die funksionering van die enjin bepaal), sou 'n mens byna kon dink dat hy daarop sou kon voortbou om aan te toon hoe hierdie instellings met verloop van tyd sou verander om dan 'n ideale funksionering van die enjin te realiseer. Maar dit is nie wat hy doen nie. Dit is hier waar sy &lektisisme na vore tree. Hy is oorspronklik ge-

skool in die Klassieke tradisie van Adam Smith en sy volgelinge — daardie naturalistiese idee omtrent die werking van die ekonomie sit diep in sy bloed. Die kapitalistiese enjin, wat niks anders as 'n naturalistiese grootheid is nie, dié verabsoluteer hy net soos die Klassiekes, die Neo-Klassiekes en Marx die ekonomiese wetmatigheid verabsoluteer het.

Schumpeter laat die vermoede ontstaan dat die pas in die geskiedenis aangegee word deur die kulturele komplement. As ware sosialis moes hy hierdie idee eintlik konsekwent deurgetrek het. Op die ou end blyk dit egter dat dit die enjin is wat sy rasionalisme dikteer en die hele kulturele patroon as 't ware „ontwring" van alle irrasionele elemente. Die mens word 'n soort van 'n robot, 'n "demigod" of superwese en dan is die instellings nie meer nodig nie, en dan — so beweer hy — gaan die stelsel oor na Sosialisme. Schumpeter stel hom hier bloot aan kritiek, want as dit nou 'n volmaakte rasionele wêreld word en daar nie meer irrasionele ingrypings is nie, vanwaar kom die dryfkrag dan? Die obsessie wat hy het om die gang van die geskiedenis as 'n evolusie te beskryf, bring hom daartoe om die idee omtrent die rol wat die instellings speel te laat vaar. Hy beland eventueel in die kloue van die historiese materialisme.

Soos reeds gestel sou mens verwag dat 'n sosialis eerder die instellings sou verabsoluteer.

Schumpeter verabsoluteer ook 'n sekere soort instelling; die rasionele mens. Hy sien hierdie rasionele mens as die produk van die ekonomiese enjin, want dit is die ekonomiese enjin wat hierdie soort mens opeis en as't ware voortwring. In hierdie dialektiek tussen die enjin en die kulturele komplement maak Schumpeter blykbaar die fout om alles wat rasioneel is aan die enjin toe te skryf en alles wat irrasioneel is aan die kultuur. Die kloof tussen die rasionele en die irrasionele raak naderhand ondraaglik. Dat die masjien bloot 'n kwessie van ekonomiese wetmatigheid, bloot 'n beginsel van rasionaliteit en van optimalisering is, spreek vanself — dit werk nooit ten volle nie, maar dit is die redelike beginsel van ekonomiese wetmatigheid. Maar die feit dat hy die kulturele komplement bloot as 'n irrasionele grootheid sien, gaan nie op nie. Daar is ook rasionele elemente; die instellings wat daar geskep is, is rasioneel geskep om as't ware die irrasionele elemente te kanaliseer. Die irrasionele elemente word binne 'n geordende struktuur die belangrikste dryfkragte.

Dit wil voorkom of Schumpeter tog nie 'n ware sosialis was nie; hy het sosialisme nie verstaan nie. Schumpeter is opgelei in die wêreld voor die Eerste Wêreldoorlog toe die sosialistiese ideologie nog nie baie sterk was nie (behalwe die Marksisme). Hy was eintlik in murg

en been 'n bourgeoisie-kapitalis. Hy was in 'n sekere sin 'n intellektuele voorbeeld van die ware personalistiese entrepreneur. Ten spyte van hierdie agtergrond kom Schumpeter met sy sosialistiese idees gedurende die tussen-oorlogse tydperk na vore. Sy sosialistiese idees, wat uitgekristaliseer het in Capitalism, Socialism and Democracy, het egter lank voor die verskyning van hierdie boek in 1942, hul oorsprong gehad.¹² Hy het reeds in een van sy artikels, wat in 1918 verskyn het, voorspel dat die tyd sal aanbreek dat ekonomiese ontwikkeling tot gevolg sal hê dat private ondernemings hulle sosiale betekenis sal verloor.¹³

Dit wil dus voorkom asof Schumpeter met sy voete in twee wêreldes staan. Aan die een kant staan hy in die liberalistiese en naturalistiese wêreld van die Klassieke en Neo-Klassieke Ekonomie wat die betekenis van die ekonomiese enjin beklemtoon en aan die ander kant staan hy digby die institusionele skool van Amerika wat die be-

12. Haberler verklaar: "many of his views on socialism, with which the Anglo-American public became first acquainted through his widely read book on socialism in 1942, found clear expression as early as 1918 in the brochure Die Krise des Steuerstaats, in 1919 in his brilliant essay Zur Soziologie der Imperialism, and in the two exceedingly interesting and sprakling articles on socialism in England and in our country". Haberler, op. cit., pp. 28 - 29. Die laasgenoemde twee artikels waarna hier verwys word, het in Desember 1924 verskyn.

13. Deutsch, op. cit., p. 46.

langrikheid van die instellings beklemtoon het soos J.M. Clark.¹⁴ In hierdie twee wêrelde pas Schumpeter nie heeltemal in nie; hy kan hom nie met een van hierdie twee groepe vereenselwig nie. Rondom Schumpeter het daar dan ook nooit 'n skool gevorm nie. Haberler verklaar: "The main reason why no Schumpeter school developed is that Schumpeter was neither a reformer nor an enthusiastic partisan of capitalism, socialism, planning, or any other "ism"; he was a scholar and an intellectual".¹⁵ Sy naakte intellektualisme was klaarblyklik slegs 'n denkmetode sonder enige metafisiese of ontologiese waarde-inhoud en daarom bly die wêreld vir hom 'n spiraal van ongeslote sirkels. Om hierdie rede kon hy nooit rus vind nie — kon hy geen sinvolle sintese maak nie. By Schumpeter bly die probleem altyd oop.

-
14. Vgl. Terreblanche, S.J., Dogmageskiedenis van die Intervensionisme in die Kapitalistiese Epog, Tweede Band, Hoofstuk 12.
15. Haberler, op. cit., p. 46.

B I B L I O G R A F I E

A. BOEKE

- Clemence, R.V., en Doody, F.S., The Schumpeterian System, Addison-Wesley Press. Inc., 1950.
- Estey, J.A., Business Cycles. Their Nature, Cause, and Control, 3de uitgawe. Englewood Cliffs, N.J. Prentice-Hall, Inc., 1960.
- Fellner, W.F., Trends and Cycles in Economic Activity, Henry Holt and Company, New York, 1956.
- Haberler, G., Prosperity and Depression, 4de uitgawe, London, Allen and Unwin Ltd., 1958.
- Hutchison, T.W., A Review of Economic Doctrines 1870-1929, Oxford At the Clarendon Press, 1953.
- Khan, Mohd. Shabbir., Schumpeter's Theory of Capitalist Development, Muslim University, Aligarh India, 1957.
- Lee, M.W., Macroeconomics: Fluctuations, Growth and Stability. Derde uitgawe, Richard D. Irwin, Inc. June 1965.
- Lekachman, R., A History of Economic Ideas, Harper and Row, Publishers, New York and Evanston, 1959.
- Meier, G.M., and Baldwin, R.E., Economic Development, New York, John Wiley & Sons, Inc. London. Chapman & Hall, Ltd., 1957.
- Schumpeter, J.A., Business Cycles, 2 dele, London, McGraw-Hill Book Company, Inc., 1939.

✓ Schumpeter, J.A., Capitalism, Socialism and Democracy, London, George Allen & Unwin Ltd., 9de druk, 1961.

- Economi Doctrine and Method, Vertaal deur R. Aris, London, George Allen & Unwin Ltd., 1954.
- Essays of J.A. Schumpeter, Edited by R.V. Clemence, Addison-Wesley Press, Inc. Cambridge 42, Mass., 1951.
- History of Economic Analysis, Edited from Manuscript by E.B. Schumpeter, London, George Allen & Unwin Ltd., 2de uitgawe, 1955.
- Imperialism and Social Classes, translated by Heinz Norden, Edited with an Introduction by P.M. Sweezy, Basil Blackwell Oxford, 1951.
- Ten Great Economists, from Marx to Keynes, New York, Oxford Univ. Press, 1951.
- The Theory of Economic Development, Vertaal deur Redvers Opie, Oxford Univ. Press, 1961.

Sievers, A.M., Revolution, Evolution, and the Economic Order, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, N.J., 1962.

Silk, L.S., The Research Revolution, McGraw-Hill, N.Y., 1960.

Snyder, L.L., The Imperialism Reader, D. Van Nostrand Company, Inc. Princeton, New Jersey, 1962.

Stocking, G.W., en Watkins, M.W., Monopoly and Free Enterprise, New York, The Twentieth Century Fund, 1951.

Terreblanche, S.J., Dogmogeskiedenis van die Interventionisme in die Kapitalistiese Epog, 1963.

Zuidema, S.U., Schumpeter. In Denkers van Deze Tijd. Uitgewers T. Wever, Franeker, 1957.

B. ARTIKELS

Ayres, C.E., Capitalism in Retrospect, in The Southern Economic Journal, Vol. IX, April, 1943.

Carlin, E.A., Schumpeter Constructed Type - The Entrepreneur, in Kyklos, Vol. 9, 1956.

Chamberlin, E.H., The Impact of Recent Monopoly Theory on the Schumpeterian System, in Schumpeter, Social Scientist, red. S.E. Harris, 1951.

Davis, H.B., Schumpeter as Sociologist, in Science and Society, Vol. 24, Wint.' 1960.

Deutsch, K.W., Joseph Schumpeter as an Analyst of Sociology and Economic History, Journal of Economic History, Vol. 16 March 1956.

Dewey, D., Professor Schumpeter on Socialism. The Case of Britain, in The Journal of Political Economy, Vol. LVIII June 1950.

- Frisch, R., Some personal Reminiscences on a Great Man, Econometrica, Vol. 19. April 1951.
- Haberler, G., Joseph Alois Schumpeter, 1883-1950, in Schumpeter, Social Scientist, red. S.E. Harris, 1951.
- Hansen, A.H., Schumpeter's Contribution to Business Cycles Theory, in Schumpeter, Social Scientist, red. S.E. Harris, 1951.
- Laumas, P.S., Schumpeter's theory of Economic Development and Underdeveloped Countries, in The Quarterly Journal of Economics, Vol. 76, 1962.
- Liebhafsky, H.H., Institutions and Technology in Economic Progress — Schumpeter's Theory of Economic Development as a Special Case of the Institutional Theory, in American Journal of Economics and Sociology, Vol. 19, 1959/60.
- Macdonald, R., Schumpeter and Max Weber — Central Visions and Social Theories, in The Quarterly Journal of Economics, Vol. LXXIX Aug. 1965.
- Machlup, F., Capitalism and its Future Appraised by two liberal Economists, in American Economic Review, Vol. XXXIII, 1943.
- Schumpeter's Economic Methodology, in Schumpeter, Social Scientist, red. S.E. Harris, 1951.

Solo, C.S., Innovation in the Capitalist process:

A critique of the Schumpeterian Theory,
in The Quarterly Journal of Economics, Vol.
65, 1951.

Stolper, W.F., Reflection on Schumpeter's Writings,
in Schumpeter, Social Scientist, ed., S.E.
Harris, 1951.

Sweezy, P.M., Schumpeter on Imperialism and Social
Classes, in Schumpeter, Social Scientist,
ed. S.E. Harris, 1951.

- Professor Schumpeter's theory of Innovation,
in The Review of Economic Statistics Vol.
XXV, Feb. 1943.

Taylor, O.H., Schumpeter and Marx. Imperialism and
Social Classes in the Schumpeterian System,
in The Quarterly Journal of Economics, Vol.
65, 1951.

Taymans, A.C., Tarde and Schumpeter: A Similar
Vision, in The Quarterly Journal of Econo-
mics, Vol. LXIV, 1950.

Von Bekerath, H., Joseph A. Schumpeter as a Sociolo-
gist, in Schumpeter, Social Scientist, ed.
S.E. Harris, 1951.

Warriner, D., Schumpeter and the Conception of Static
Equilibrium, in Economic Journal Vol. XLI,
1931.
